

Teológia

A TARTALOMBÓL

A KERESZTÉNY EMBER FELELŐSSÉGE TÁRSADALMUNKBAN

Helyünk e hazában – Belterjes vagy nyitott kereszténység? – Hitélet és közélet – Érdek, érték, éthosz – Felelősségünk távlatai – Az erdélyi magyarság és a menekültek – A szociális partneri kapcsolat – A világi hitoktatóképzésről – Egyházunk szociális tevékenysége

Bitsánszky Géza – Boda László – Giczy György – Kamarás István – Korzenszky Richárd – Lenhardt Vilmos – Lukács László – Mészáros István – Pomogáts Béla – Dr. Suba László – Szennay András – Széll Margit – Visy Erzsébet Margit írása

XXIII. évf. 1989. 2. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XXIII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1989. MÁJUS

SZENNAY ANDRÁS: Helyünk e hazában 65

TANULMÁNYOK

KORZENSZKY RICHÁRD: Belterjes vagy nyitott kereszténység? 70
KAMARÁS ISTVÁN: Hitélet és közélet 75
LUKÁCS LÁSZLÓ: A keresztények közéleti felelőssége 82
GICZY GYÖRGY: Érdek, érték, éthosz
A korporatizmusról az egyház és a társadalom viszonyá-
ban 87
BODA LÁSZLÓ: Társadalmi felelősségünk új távlatai 95

KÖRKÉP

POMOGÁTS BÉLA: Psalmus Hungaricus – Az erdélyi magyarság helyzete
és a menekültek 99
BITTSÁNSZKY GÉZA: Katolikusok a közéletben? 104
LENHARDT VILMOS: Konfliktusaink megoldása: a szociális partneri viszony 108
VISY ERZSÉBET MARGIT: Arról tudják meg rólatok, hogy a tanítványaim
vagytok 112

TEOLÓGIAI LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

MÉSZÁROS ISTVÁN: A világi hitoktatóképzés intézményes formái 114
SZÉLL MARGIT: Egyházi szociális tevékenység a két világháború között .. 120
DR. SUBA LÁSZLÓ: Krízishelyzet – katolikus szemmel 125

„Az számít embernek, aki vállalja a felelősséget az embertestvérekért és a történelem alakulásáért.”

Az Egyház a mai világban, 52.

HELYÜNK E HAZÁBAN

A vallásos hitből forraszó meggyőződés – ezt ma a nyitott szemmel járók aligha vonhatják kétségbe – a meglévő nehézségek ellenére is egyre nagyobb szerepet kezd játszani hazánk lakossága jelentős részének életében. Nincs ugyan pontos statisztikánk, de hogy a hívő, vagy legalábbis a hit felé nyitott emberek vannak többségben, ezt nyugodtan állíthatjuk. S ennek a ténynek nemcsak negatív rugói vannak (pl. csalódás a materialista ideológiában, a csődöt mondott „szocialista” gazdasági berendezkedésben, az életszínvonal „aranyborjójának” bálványában). Feltétlenül pozitív tényezőként hat, hogy egyre többen kezdik észrevenni az egyház megújulni kívánó törekvését, mi több, abban sokan – elsősorban az ifjúsági és egyéb csoportos munkában – részt kívánnak venni. Egyre többen új tájékozódási pontot, új „betlehemi csillagot” keresnek, amely mutatja a biztosabban célhoz vezető utat. Mind többen valódi lelki-etikai értékeket kezdenek igényelni és felfedezni, életüket ezekhez kívánják igazítani. Az evilági „kínálat” már alig vagy egyáltalán nem vonzó, a transzcendencia utáni vágy, a belső megújulás igénye egyre több egyénben, családban, csoportban erősödik.

Természetesen ezek a pozitív jelenségek, igények nem tehetnek sem elbizakodottá, sem irreális álmódzókká. Sok minden bizonytalan, nem tisztázott még szűkebb egyházi és szélesebb társadalmi környezetünkben. Mulasztással véteknénk azonban, ha nem figyelnénk fel mindarra, ami körülöttünk folyik, ha nem igyekeznénk integrálni a megélt folyamat eseményeit társadalmi és egyházi életünkben.

Kétségtelen, hogy mi, hívő keresztények még a sötét, szomorú emlékek hatása alatt élünk. Legalábbis az idősebb generáció. De nem mentesek ezektől a rossz benyomásoktól és emlékektől az utánunk következő, ma javakorát élő nemzedék sem. Mert ők is átéltek – gyerekkoruk óta –, hogy otthon, a templomban, esetleg még a temetőben lehettek „hitvalló” keresztények, a közéletben, a munkahelyükön azonban erről mélyen hallgatniuk kellett. A külső körülmények szinte beleerőszakolták őket ebbe a sajátos skizofréniába, mi több, talán bele is hajszolták őket – hosszabb-rövidebb időre – a vallást, az egyházat támadók demagóg táborába. Jól tudjuk, hogy az elmúlt 40 évnek kb. az első kétharmada ilyen kettősséget kényszerített szülőkre, gyermekekre, nevelőkre egyaránt. „Erről nem szabad mások előtt vagy az iskolában szólnod” – figyelmeztették az aggódó szülők gyermekeiket, amikor például a város másik végére, más helységbe mentek vasárnap templomba, nehogy ismerőssel találkozzanak. Ezek a fiatalok azóta 30–50 évesek lettek. Az a keresztény, akinek „két élete” volt: a templomban, a bezárt családi otthonban az egyik, a munkahelyén, a társadalmi életben a másik, csak hősiességgel volt képes gyermekét másra, mint erre a „kettősségre” nevelni.

A vallási gyakorlat és az egyház ellen hozott intézkedések, továbbá a társadalmi élet visszasságai – immár két generáció tapasztalatában – sokakra még ma is bénítóan hatnak. Hogyan vegyek részt a megújítási törekvésekben, amikor eddigi életemben csak alig valami vagy talán semmi sem volt tapasztalható, ami erre készítené? – teszik fel a kérdést. Hogyan bízzak azokban, akik adminisztratív intézkedésekkel vagy még keményebb módon elnyomtak, gyanúsnak tartottak azért, mert hívő ember vagyok? Ilyen tapasztalatok után az sem csoda, hogy még ma is túlon túl ragaszkodunk ahhoz az „öncenzúrához”, melyet a külső körülmények alakítottak ki bennünk, melyet azonban mi magunk is „művészi fokra” tökéletesítettünk. Olykor-olykor már saját árnyékunktól is féltünk. Mindezt persze nemcsak vallási-hitbeni kérdésekben való tudatlanságunknak, nemcsak az igazi értékek iránti fogékonyság elhalványulásának, a létbizonytalanságnak, az elmúlt évtizedek nehéz

körülményeinek, vallás- és egyházellenes trendjének kell számlájára írjunk. Meg kell vallanunk, hogy saját gerinctelenségünk, mulasztásaink is szerepet játszottak a kialakult helyzetben. Mintha olykor elfeledtük volna a Szent Péter-i figyelmeztetést: „Inkább kell engedelmessé válni az Istennek, mint az embereknek” (ApCsel 5,29).

Vigyázzunk azonban, nehogy vakvágányra jussunk. A tények ellen ugyan nincsenek, nem lehetnek érvek (legfeljebb különféle módon értelmezhetjük a tényeket). Ugyanakkor azonban azt sem feledhetjük: aki csak a múlt felé tekint, aki csak a régi sérelmeket hánytorgatja fel, aki nem képes másra, mint kapott sebeit nyalogatni, annak nincs helye már a mában sem, és még kevésbé lesz jövője. „A jövőt építeni annyit tesz, mint megélni a jelen” (Antoine de Saint Exupéry). A keresztények, a hívő emberek ne várjanak e hazában arra, hogy majd támad egy „új messiás”, egy mindenre felkészült vezető, aki átsegíti a jelen társadalmi krízisen, a válságos gazdasági helyzeten, s aki „stabilizálja” az egyház helyzetét. Nem, hanem meg kell ragadniuk az óra kínálta lehetőségeket, lásson – ki-ki a maga helyén – lelkiismeretesebb munkához, erkölcsileg emelkedett szemlélet kialakításához. Mindebben benne foglaltatik, hogy működjük közre a strukturális változások finomításában, keressen új utakat az értelmesebb, célszerűbb munkavégzéshez, munkamegosztáshoz, a nagyobb igazság érvényesítéséhez, az erkölcsi megújuláshoz.

Természetesen mindez tőlünk, keresztényektől komoly erkölcsi bázis kialakítását igényli. Mert aligha tagadható, hogy mi, magyar keresztények igen alacsony szintre süllyesztettük vallási-etikai érzékenységünket. Az erkölcsi érzéknek pusztá említése, a szükséges finomítására való törekvés közülünk is sokak számára untatóan, sőt talán ijesztően hat. A törvényesített szabadságjogok ugyan növekvőben vannak, gondoljunk pl. a legújabbban egyre gyarapodó, „szabados képanyagot” hozó lapokra, sajtótermékekre. Mégis, nem feltétlenül és szükségképpen ún. erkölcsprédikátorként kell fellépünk. Viszont rá kell döbentenünk végre önmagunkat és környezetünket, hogy önzetlenség, önfegyelem, a mások jogaival való törődés, a más anyagi, még inkább szellemi-lelki-erkölcsi értékeinek tiszteletben tartása nélkül semmiféle megújító, változásra való igény nem fog eredményeket hozni, nem nyerhet beteljesülést. Egész társadalmunk igényli – jóllehet a konkrét személy olykor még nem tudja ezt világosan megfogalmazni – a közös célok által, közös erőfeszítések nyomán kialakult összetartozás tudatát, a közösség javát előbbre vivő feladatok vállalóit. Tennivalónk rengeteg e hazában, s ki tudná megmondani, vajon mennyi idő áll még rendelkezésünkre, hogy felocsúdjunk, hogy az erkölcsi-anyagi csőd széléről a mélybe ne zuhanjunk.

Azt már tapasztalatból tudjuk, hogy egy életidegen ideológia csakis katasztrófához vezethet. Erkölcsileg emelkedett gondolkodású és életvitelű egyének nélkül nincs, nem lehetséges „fejlett” társadalom, nem képzelhető el megújulás. Mikor vesszük végre észre – s itt különös felelősség terheli az „illetékeseket”, hogy az állam van az emberért és nem az ember egy ideológia termékeként felette álló államért? Nem ok nélkül mondta II. János Pál pápa Pueblában: „Az egyház szabad akar maradni mindenféle egymással versengő rendszer vitájában, párharcában azért, hogy az emberé legyen az elsőbbség” (1977).

Nekünk, magyar keresztényeknek arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy vannak nemzeti értékeink, melyeket lassan az elhalványulás, a feledés veszélye fenyeget. Ezek között elsősorban népünknek hazánk iránti szeretetét és ősi vallásos igényét emelném ki. Hogy a kettő mennyire összeforrott, azt jól példázta a legutóbbi esztergomi püspökszentelés. Tízezernyi tömeg ajkán éppoly átél lelkesedéssel csendült fel a pápai és magyar Himnusz, mint a Szózat. Hogy milyen mélyen gyökerezik mindkettő – hazaszeretet és vallásosság – népünk lelkében, azt az elmúlt negyven év ideológiai feszültsége, a vallás és egyházellenes támadások fényesen igazolják. Miközben azonban az istenhit- és vallásellenes ideológia nemegyszer erőszakos terjesztése csődöt mondott, a lelkek mélyén élő hívő meggyőződés parazsa képes volt izzó maradni, az ideológiaiaként zászlóra tűzött nemzetköziség pedig képtelen volt a szívek mélyén a hazaszeretet érzéseit elhalványítani. Sem a nemzetköziség jelszava, sem a „vallás elhal” naiv törvénye nem volt képes tömegeket

maga mögött felsorakoztatni. Nem, mert e jelszavak hangoztatói olyan értékekkel szálltak szembe, melyek sohasem válnak „idejét múlttá” vagy épp „elhasználtá”. Ha elmulasztanánk szeretni hazánkat és népünket, ha elfeledkeznénk Istenről, ki és mi maradna számunkra, akit vagy amit valóban és mélyen tisztelni, szeretni tudunk? Történjenek bár hazánkban ma is egymásnak ellentmondó események, találkozzunk bár ma is széthúzással, pártoskodással, a végső karasztrófától mégsem félünk. Nem, mert hazaszeretünk és hitünkben fakadó, a valódi erkölcsi értékek felé forduló, azokat képviselni kívánó életünk lesz az, ami a jelentkező megosztottságot képes lesz feloldani, a mai sokféleség és sokszínűség közepette az egységet helyreállítani, a jelentkező széthúzást vagy szembenállást egybekovácsolni. Ha említett közös, ősi nemzeti értékeinket hagyónak veszendőbe menni, ha a kölcsönös lojalitást nem tudnánk gyakorlattá tenni, akkor társadalmunk, népünk látná – esetleg katasztrófa-hoz vezető – kárát.

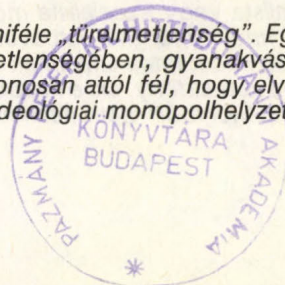
Számunkra, hívő keresztények számára hazánk, népünk sorsa soha nem volt és nem is lehet közömbös. Isten itt, ebben az országban ad számunkra küldetést, állít feladatokat elé. Itt kell Krisztus szeretetéről, ha szükséges, az ő szeretetből vállalt szegénységéről és szenvedéséről tanúságot tennünk. „Agitációs” feladataink nincsenek, de ha elfeledkeznénk tanúságtételünk, küldetésünk fontosságáról, vállalásáról, súlyos mulasztással véteknénk. Hittől távol álló vagy hitetlen környezetünk számára kell „élő katekizmus” válnunk. Nem maradhatunk a saját magunk által készített vagy épp reánk kényszerített „csigaházban”. Csak akkor válhatunk élő „magyar egyházzá”, ha a Krisztus által kirótt feladatokat, adott küldetést itt, e hazában vállaljuk és végezzük. Jól tudjuk, ez nem annyit jelent, hogy az íróasztalnál, a munkapadnál, a katedrán, vagy épp az üzletekben munkánk végzése helyett imádkozunk. Mindent a maga helyén és idejében... Ugyanakkor az a meggyőződés lelkesít és serkent – s ez a mi mérhetetlen nagy gazdagságunk és erőforrásunk –, hogy bármi jót, értékeset teszünk, azt sajátos motiválással, Isten és emberek iránti szeretetből, áldozatvállalásból, saját lelkiismeretünkben fakadóan végezzük. Önmagunk, társadalmunk és Isten előtt vállalt felelősségünk tudata mindig a jobb, lelkiismeretesebb helytállást követeli tőlünk.

Kétségtelen, hogy nekünk, hívő keresztényeknek sincsenek napjaink súlyos problémáira „patent” receptjeink, javaslataink. Ugyanakkor felelősen saját „keresztény alternatívánkat” tárjuk társadalmunk elé. Így például, ha igaz, őszinte ember módján, és nem képmutatóként, opportunistásként viselkedünk; ha szolgálai alkalmazkodás és meghunyászkodás helyett civil kurázsiról teszünk tanúságot; ha alaposak és nem felületesek vagyunk; ha felelősséget vállalunk és azt nem mindig másokra hárítjuk, ha a gyilkos bizalmatlanság helyett a bizalom légkörét terjesztjük; ha áldozatkészek vagyunk és nem anyagi vagy hatalmi érdekeket védő, önző emberek.

Mindez – és sok minden egyéb – pozitív helytállást és nem szembenállást követel tőlünk. Szembenállásra, tiltakozásra csakis ott kerülhet és kerüljön sor, ahol istenhitünket, hazaszeretünket és az e kettőből fakadó következményeket akarnák háttérbe szorítani, elfojtani, ahol szellemi-lelki szabadságunkat akarnák gúzsba kötni. Az csak természetes, hogy szavunkat mindig fel kell emelnünk, ha a hivatalos vezetés képviselői nem ismernék el egyenjogúságunkat és egyenrangúságunkat, akár a közéletben, akár a nevelés-oktatás vagy egyéb fontos területen.

Röviden: mi, katolikus keresztények csakis akkor járhatunk-kelhetünk, dolgozhatunk, élhetünk jó lelkiismerettel e hazában, ha egyrészt kivesszük részünket a közös, felelős, jövőnk építő munkából, másrészt megköveteljük, hogy ehhez a munkához az élet minden területén meg is adják a jogot. A rátermeteknek, a keresztény felelősségtudatból és a szükséges hozzáértés birtokában legjobbat nyújtani kívánóknak még a politikai és gazdasági vezetésben is.

Mindeme óhaj és megállapítás mögött nincs semmiféle „türelmetlenség”. Egyébként is, aki türelmetlen, gyanakvó, az fél. Aki türelmetlenségében, gyanakvásában erőszakhoz folyamodik, az még jobban fél. Aki folytonosan attól fél, hogy elveszíti hatalmát, szerzett vagyónát vagy, hogy megszűnik ideológiai monopolhelyete, az

előbb-utóbb agresszívvá válik. Ez a félelem, ez a gyanakvás mindig a gyengeség jele. A gyengék így árulják el saját sebezhetőségüket.

A keresztény ember nem a félelem, hanem a nyitottság, bizalom s ebből következően a reménység embere. Ez a remény nem egyszerűen csak bizakodás, esetleg evilági eredményeket váró optimizmus. A hívő keresztény sohasem válik irreálisan optimistává. Nem, mert hitéből forraszó reményben él. És ebben a reményben benne foglaltatik az is, hogy VALAKI, embernél mérhetetlenül nagyobb hatalmasság gondunkat viseli, hogy szeret minket.

A mi reményünk nincs ellentétben a józansággal, reális nézéssel, bár nem „számító” magatartás. Sőt, a józan felmérés, saját környezetünk nehéz helyzetének, netán a kiáltalanság látszatának számbavétele sem zavarja meg. A valóban hívő embereknek ezek a nehéz helyzetek reményét nem csökkenthetik, Olykor még erősítik, serkentik is. Mert hívő meggyőződéssel vallják, hogy van égi Atyjuk, aki gondot visel rájuk. – Ez a remény értékes gyümölcsöket is terem: mindenekeelőtt a megbékélést, belső kiegyensúlyozottságot, jöllehet „bőrén érzi” a nehézségeket, a feladatok súlyát. Azután: hadat üzen a defetizmusnak, a csüggedésnek. Nem engedi, hogy a keserőség vegye hatalmába, hogy a bosszúállás, számonkérés törekvései hatalmasodjanak el az emberen.

Hogy konkrétabbak legyünk: mi, ennek az országnak katolikus polgárai, reméljük, hogy egy olyan társadalmi közegben, mely önmagát akarja megújítani, a nagy többség, netán mindenki arra a meggyőződésre jut, hogy a keresztény hívők erkölcsi-szellemi-fizikai támogatása nélkül ez a vállalkozás lehetetlen. S reméljük azt is, hogy e hitünkkel fakadó s reménységtől éltetett törekvésünket nem fogják többé korlátozni, nem akarják „elaltatni”, sőt, igénylik azt s előmozdítják.

Végső soron elmondhatjuk: ha a keresztény embereknek társadalmunk szolgálatáról és felelősségéről szólunk, olyan ember- és társadalomformáló energiákra tudunk rámutatni, melyeket nem lehet erőszakkal sem palackba rejtteni, sem gettó-világba száműzni, sem pedig semlegesíteni. Ezeknek a sajátos energiáknak birtokában kívánunk közreműködni önmagunk és környezetünk krisztusi szellemben való s egyben korszerű társadalmi megoldásokat is kereső, vállaló alakításában. E felismerés nyomán oly ösztársadalmi tudat ébresztésénél és fejlesztésénél tudunk közreműködni, mely megfelel mind a reális elvárásoknak, mind a krisztushittől fakadó követelményeknek. Célunk nem az, hogy másfajta ideológiák ellen küzdjünk, ugyanakkor a világnézetek egészséges vetélkedőjén egyenrangú ellenfélként (és nem ellenségként) kívánunk részt venni. Az csak természetes, hogy ezen a vetélkedőn mindegyik félnek azonos „fegyverzetben” van joga részt venni, azaz a nevelés, oktatás, hírközlő eszközök stb. egyenlően álljanak ott és itt rendelkezésre. Ettől a vetélkedőtől egyetlen politikai rendszernek, pártnak vagy ideológia képviselőinek nem szabad félnie. Ha ezt tenné, ha félelemtől és szorongásról tenne tanúbizonyságot, ha agresszívvá válnék – veszített csatába kezdene, nem lenne képes komoly erkölcsi tekintélyre szert tenni. Ha akár az egyén, akár egy csoport, vagy ha tetszik, hát párt képtelen lenne az élet adta konfliktusokkal élni, ha nem képes azokkal lojálisan és törvényes módon szembesülni – saját szellemi-erkölcsi alacsonyrendűségéről tenne tanúságot. Egy, a szocializmus építését zászlajára tűző állam csakis úgy gondoskodhat saját jövőjéről, ha a világnézetek és a különféle társadalmi modellek színes palettáját eleve nem szűrkíti el, ha a szellem erejéről tanúszkodó erőket nem fojtja a búvós palackba. Mert ez utóbbi esetben elég lenne egy gyermek ereje ahhoz, hogy az elfojtott, gúzsba kötött erőket kiszabadítsa s azok óriássá, netán fenyegető óriássá nőjjenek.

Élet- és társadalomtervezést csakis hosszabb vagy hosszú távon lehet elképzelni. Ez vonatkozik hívőre és nem hívőre, magyarra vagy bármely ország polgárára, a kapitalista vagy szocialista modellt elfogadó emberekre egyaránt. Ehhez a hosszú távú, nagy energiák latbavetését igénylő munkára kell hazai társadalmunkban minden becsületes embernek vállalkoznia, ezt a munkát kell felelősen végeznie.

Az a keresztény, aki e hazában él és szereti népét, hazáját, a jelen kritikus időben sem „páholyból” nem nézheti az eseményeket, sem nem állhat be felelőtlenül a

„mindent kritizálók” táborába. Felelősek vagyunk saját közös holnapunkért. E felelősségtudat készlet munkára csak úgy, mint az evangéliumi erkölcsnek szóval és étellel való propagálására. Keresztény hitünk szolgálatvállalásra küld, a közjő, a közbiztonság, a nehéz, netán szegény sorban élők, az igazságtalanságot szenvedők szolgálatára. E szolgálat szellemét és tetteit vállalva, minden keresztény ember erőforrás lehet népünk jövőjének jobbra fordításában, társadalmunk betegségeinek gyógyításában. Ha valaha, hát a mi időnkben nem „ellenállókra”, hanem konstruktív erőket felsorakoztató „felemelőkre” van szükség. Olyanokra, akik egyrészt a fájdalomakat enyhítik, másrészt erőt és bizalmat öntenek az emberek szívébe-lelkébe. S bár nem kell szemet hunyni a múltnak hibái, vétkei, mulasztásai fölött, mégsem ítélezésre, számonkérésre vagyunk hivatottak, mindezt Isten jogaként ismerjük el. A mi dolgunk, hogy a belső békét erősítsük, hogy az emberekbe „lelket öntsünk”. A kölcsönös megértést kell előmozdítanunk, a kiengesztelődés szolgálatát kell vállalnunk. Természetesen e szabad elhatározásból, hívő meggyőződésből fakadó törekvéseinket csakis a számunkra, a mindenki számára biztosított szabadságjogok élvezetében realizálhatjuk. Az annyira kívánatos bizalom légköre csakis a valódi szabadság légkörében alakulhat ki.

Szen nay András

„Minden társadalmi csoportban és nemzetben egyre több férfi és nő érzi magát saját közösségi kultúrája alakítójának és gazdagítójának. Mindinkább fokozódik az autonómia igénye és vele együtt a felelősségérzet. Ez rendkívül sokat jelent az emberiség szellemi és erkölcsi érettsége szempontjából. Jelentősége még világosabban kitűnik, ha a világ egységesülésére gondolunk, és arra a feladatra, hogy jobb világot építsünk igazságban és igazságosságban. Így tehát egy új humanizmus születésének vagyunk tanúi, amelyben az számít igazán embernek, aki vállalja a felelősséget az embertestvérekért és a történelem alakulásáért.”
Gaudium et Spes 55.

„A különféle szervezetek, kiváltképpen a családszövetségek törekedjenek tanítással és tettekkel támogatni a fiatalokat, a házасokat, különösképpen az új házасokat. Iparkodjanak ránevelni őket az igazi családi, társadalmi és apostoli életre...”

Az egyház elismeri mindazt a jót, ami korunk lendületes társadalmi mozgalmában jelentkezik, különösen az egység felé való fejlődést, az egészséges szocializálódás, a társadalmi és a gazdasági összefogás folyamatát...” GS 52.

„Az egyház egyébként küldetésénél és természeténél fogva nincs hozzákötve semmilyen kultúrához, semmilyen politikai, gazdasági vagy társadalmi rendszerhez... Eppen emiatt az egyetemessége miatt lehet a legszorosabb összekötő kapocs a különböző csoportok és nemzetek között, feltéve, ha bizalommal vannak iránta és ténylegesen elismerik teljes szabadságát a küldetésének teljesítésében. Ezért inti az egyház híveit, sőt az egész emberiséget, hogy Isten gyermekeinek ebben a családi szellemében emelkedjenek felül a nemzetek avagy a fajok között támadó mindenféle nézeteltérésen és tegyék belsőleg szilárddá a jogon alapuló társulásokat... Az egyház segíteni és támogatni akarja az összes olyan intézményt, mely elismeri a személy és a család alapvető jogait és a közös követelményeit.”
GS 42.

Korzenszky Richárd

BELTERJES VAGY NYITOTT KERESZTÉNYSÉG?

Napjainkban egyre többet és egyre szélesebb körben gondolkodunk a jövőn. Egyének, családok, közösségek sorsáról van szó és azt tapasztaljuk, hogy szűnőben vannak a tabu témák, véleményt formálnak az emberek és a változóban lévő körülmények új kihívást jelentenek az egyház, az egyházi közösségek, az egyes keresztény emberek számára. Vajon *készek és képesek vagyunk-e felelni a mi korunk bennünket érintő kérdéseire?*

Lélek és társadalom címmel Fodor Katalin írt cikket a Magyar Nemzet 1989. február 17.-i számában. Ebből az írásból idézzük a következő sorokat: „A fizikai-lelki-szellemi munkára előkészítés nem a hivatás-nemzet-vallás nevelési keretében történik. A szolidaritást, hitet, szeretetet jó esetben eszközként használják a számolható teljesítmény érdekében, ami megfordított világ. Az úgynevezett *örök emberi értékeink* elérését kell célként kitűznünk, és teljesítményünk ehhez csak eszköz (mint ahogy eszköz az egészségi állapot, a pénz is)! Egy helyreállt rendben nem szükségletek, teljesítmények, anyagi javak képezhetik a népi művelődés alapját, hanem az egyének, családok, közösségek emberi értékeinek megőrzése, működőképessé tétele, hagyományozódási lehetőségei. Az így kialakított társadalom lelkiállapota nemcsak a túlélésre lesz alkalmas, hanem egy fejlődő rendszer létrehozására is.”

„*Örök emberi értékek*”-ről van tehát szó. Az ember keresi a változatlant a változó világban. S a keresztényeknek nem kis felelősségük van abban, hogy a kétezer év óta állandóan továbbadott értékeink hiteles módon vannak-e jelen változó és értékvesztéssel küszködő világunkban. Az Isten országáról beszélünk, megvalósulásán dolgozunk, eljöveteleért imádkozunk. Az Isten országa: élet, mégpedig bőségben és szeretetben való élet. Tapasztalható-e világunkban az Isten országa, amely Jézus szavai szerint már megkezdődött közöttünk?

Amikor a vallásnak és a vallásos embereknek társadalmi szerepéről gondolkodunk, célszerűnek látszik, hogy *tételszerűen* megfogalmazzunk néhány gondolatot:

- *A vallást és a politikát összecserélni nem szabad.*
- Még ott is, ahol azt állítják, hogy a vallás „magánügy”, a *vallásos ember létezése* közügy, vagyis „*politikai tényező*”, amivel a mindenkori hatalomnak számolnia kell.
- Az evangélium legfontosabb kijelentései közé tartoznak Jézus következő szavai: „Az idő betelt, az Isten országa közel van. *Térjetez meg*, és higgyetek az evangéliumnak!” (Mk 1,14) És a másik jézusi felszólítás: „Menjetez az egész világra, és *hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek!*” (Mk 16,15)
- Ebből következik, hogy a keresztény ember életéből sosem hiányozhat egyrészt az *önkritika* („*térjetez meg*”), és a *társadalomkritika* („*hirdessétek az evangéliumot*”).
- Hazánkban a vallás – a korábbi előrejelzések ellenére – nem halt ki, hanem megfigyelhető egy újfajta, elmélyültebb, tisztultabb, *radikálisabb vallásosság* (különösen az értelmiségiek és a fiatalok körében).
- Közvetlen az a sokszor megfogalmazott vélemény, hogy hazánkban a vallásos és a nem vallásos emberek együttélésével hosszú távon számolni kell.
- Érdemes leszögeznünk különféle leegyszerűsítő, sematikus megfogalmazásokkal szemben, hogy *nem létezik „kapitalista” vagy „kommunista” vagy „szocialista” kereszténység*. Ellenben mindenütt vannak keresztények, akiknek ugyanaz a küldetésük és hivatásuk a világban és a világért.
- Egyértelmű felismerése a társadalomért felelős gondolkodóknak, hogy *erkölcstartás nélkül az emberi élet lehetetlenné válik* (sok területen tapasztalható máris, hogy lehetetlenné vált).

– A kereszténység morális, erkölcsi erőt képvisel, olyan erőt, amelyet – akár pusztán gyakorlati hasznossági szempontokból – egyetlen társadalom, a miénk sem nélkülözhet.

– Éppen ezért az elmúlt évek társadalmi változásai nyomán tapasztalható, hogy hazánkban a vallás nem egyszerűen megtűrt jelenség csupán, hanem egyre többször találkozhatunk a vallási közösségek pozitív értékelésével a szélesebb nyilvánosság előtt is.

– Közismert egyházunk vezetőinek az a határozottan képviselt állásfoglalása is, hogy csak egy „funkcióképes egyház” tud megfelelni azoknak az elvárásoknak, amelyeket a társadalmi igények vele szemben támasztanak. A funkcióképes egyház pedig nem csak az egyes hívők hitbeli meggyőződését, szilárdságát, erkölcsi tartását jelenti, hanem az intézményrendszer is (iskolák, kórházak, sajtó, egyesületek stb.), melynek nagy részét a negyvenes évek végének, ötvenes évek elejének erőszakos társadalmi átalakítási kísérletei következtében az egyház elveszítette. Azért kérdéses, vajon „az egyének, családok, közösségek emberi értékeinek megőrzése” kijelentésben megfogalmazott feladatnak mai körülményeink között úgy meg tud-e felelni, amint azt tőle a társadalom elvárja.

Fontos megjegyeznünk, hogy *szekularizált társadalomban élünk*. Ennek egyik leglényegesebb jellemzője, hogy nem alkot többé összefüggő rendszert. A tudomány, erkölcs, vallás, a gyakorlat és az elmélet nem jelenik meg az emberek számára összefüggő rendszerben. Az élet egymáshoz nem, vagy csak lazán illeszkedő részekből áll, alapvető rend nélkül. Az ember többnyire *elszigeteltségben él*, és a minél többet termelni, minél többet fogyasztani örögi köre szorongatja. Ehhez társul még az egyre erősödő belső feszültség és *bizonytalanság*: vajon az elért (viszonylagos) jólét a jövőben megtartható-e? Napjainkban már a nem szakértők, az „utca embere” számára is világos, hogy az ún. „kelet” és „nyugat” között egyre nagyobb a távolság, és gazdasági gyarapodásunkra, anyagi jólétünk fejlesztésére a közeli években nem sok reményünk lehet.

Tudjuk jól, hogy nem lehet egyenlőségjelet tenni az élet „mennyisége” és „minősége” közé. Erre a felismerésre eljutottak a jóléti társadalmak gondolkodói is, a mi körülményeink között pedig hangsúlyozottan fontos, hogy tudjunk különbséget tenni lényeges és lényegtelen dolgok között.

Hogy a kereszténységtől az élet kérdéseiben lényeges dolgokat várnak az emberek társadalmunkban, mutatja a következő kijelentés: „a krisztusi szeretet egyáltalán nem tekinthető öncélúnak. Ellenkezőleg, nagyon pontosan felépített céltételezésen alapul. Többek között éppen a vallásnak ez a tiszta, jól körülhatárolható 'rendet vágása' a dolgok sűrűjében, az emberi kapcsolatok állandó, megbízható értelmének és formájának garantálása teszi a vallást évszázadokon átívelő tudatformává. S talán a nyolcvanas évek fiataljainak egy része is azért fordul újra e felé az értékrend felé, mert a fentebb jelzett kusza viszonyok között hiányoznak a bibliához hasonlítható zárt és kézzelfogható rendezőelvek a társadalomban” (Fritz Tamás: A bensőségesség hiányáról. Ifjúsági Szemle, 1986/5. 19. o.).

A kereszténység, a keresztények felelőssége tehát egyre nagyobb társadalmunkban. A felelősség és a tudatos embermivolt összetartozik. Amikor felelősségünkről beszélünk, nem a „felelősségre vonhatóság” jogi kategóriájára gondolunk. Az Egyház a mai világban (Gaudium et Spes) zsinati dokumentum 52. pontjában ezt olvassuk: „Egy új humanizmus születésének vagyunk tanúi: amelyben az számít embernek, aki vállalja a felelősséget az embertestvérekért és a történelem alakulásáért.”

Az ember, a Teremtés könyve szerint, partnere az Istennek. Nem függ csupán tőle, mint ok-okozat, hanem Isten képmása. És feladata, hogy uralkodjon a teremtésen. Szó szerinti értelemben a felelősség annyit jelent, mint válaszolni valakinek. De ugyanakkor jelenti önmagam föltartását is, mert minden válaszban benne vagyok magam, egyéniségem, személyiségem. *Vallásosságunk lényegéhez tartozik a feleletadás, a válaszaadás.* Felajánlja számunkra az Isten az életet; mi válaszolunk, felelünk rá. Felajánlja az ember barátságát, szeretetét; minden emberi kapcsolatunkban tulajdonképpen vá-

laszadás rejlik. Felajánlja magát a környező világ („hajtsátok uralmatok alá a földet”) – s mi válaszolunk rá.

A társadalom anyagi, mennyiségi gyarodásának korlátait szorítóan érezzük. De ezek a korlátok nem zárják ki soha az élet minőségének teljesebbé tételét. *A minőségi növekedésre irányuló társadalom* tagjaitól mindenképpen elvárja, hogy képesek legyenek passzivitás helyett *alkotótevékenységre*. Föltételezi azt a képességet, hogy tudjunk sokféleségben, igazi *pluralizmusban* élni, türelemmel elviselni mások „más”-ságát. Ugyanakkor szükséges az érzék a *szolidaritásra*, az együttérzésre, az emberi gondok fölkarolására. Szükség van egy lényeges képességre: hogy *meg tudjuk különböztetni az állandóan érvényest* attól, ami korhoz, időhöz, pillanathoz kötött érték csupán. Szükség van azonkívül az állandó megújulás készségére: enélkül nincs jövő.

A keresztény hit lényegéhez tartozik a remény. Egy jövőkép nélküli világban és társadalomban az egyik legkeményebb próbatétele a keresztényeknek: vajon életükkel számot tudnak-e adni reménységükről? Az embernek egyetlen végső célja van, ez pedig nem más, mint az Istentől ígéretként kapott jövő. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a jövő szempontjából nem választható szét a világ a természetes és természetfölötti kategóriái szerint. Az a reménység, amelyben hitünk valóssá válik, nem lehet független a világtól és a világ jövőjétől. *Egyetlen jövő van*, és ezért a jövőért felelős minden ember. A keresztény hit reménye nem önmagáért való, az *egyház nem magának remél*, hanem a világot.

Sokszor beszélünk az egyház és a világ (a társadalom) kapcsolatáról. Amikor úgy beszélünk, hogy az egyház a világ felé fordul, vagy hogy az egyház pozitívan értékeli a világot, valamiféle zavart tükröznek ezek a megfogalmazások. Talán lényegében más az egyház, mint a világ? Mi, keresztények, akik az egyházat alkotjuk, vajon nem ebből a világból való vagyunk? Hová fordulunk, amikor „odafordulunk” a világhoz? *Az egyház nem létezik szekularizált társadalmunk mellett vagy fölött, hanem benne*, mint azok közössége, akik megkísérik megélni a Jézusban számunkra adott isteni ígéreteket, és ezért – ha valóban megéljük keresztény hivatásunkat – újra és újra belevisszük a társadalomba a reménységet. A megélt keresztény hit jelenvalóvá teszi a világban az *Isten országát*, amely Jézus megjelenésével visszavonhatatlanul megkezdődött, s amelynek munkálása az emberek között reánk vár.

Az egyház reménye tevékenységet kíván. A világ jövője formálódik. Az egyház által képviselt remény tehát szükségképpen *teremtő, alkotó és kritikus*. Várakozásunk számára Isten országa megvalósulóban van. Jelei már közöttünk vannak, de kiteljesedése még a mi munkánkra is vár.

Arra a kérdésre, hogy mikor jön el az Isten országa, Jézus azt válaszolta: *Az Isten országa köztetek van.* Az ő szolgálatában megtapasztalhatóvá vált, már itt, akkor. Tevékenysége, a jelek, melyek igehirdetését kísérték, a gyógyítások, az ördögűzések arra figyelmeztetnek, hogy az Isten vissza akarja állítani az emberi létezés harmóniáját. Az üdvösség mindenkihez szól, egyetemes üzenet. *Az Isten országának kozmikus dimenziói vannak: az egész emberi valóság átalakítása, helyreállítása a célja, belefoglalva az egész természetet. Minden arra rendeltetett, hogy részese legyen az új égnek és új földnek* (Róm 8,19-23).

Az Isten országa semmiképpen sem jelent tehát valami pusztán spirituális vagy e világon kívüli valóságot. *Az Isten országa nem egy másik világban valósul meg, hanem a réginek kell átalakulnia újjá.* És Istennek ez a mindent átalakító ereje jelenvalóvá lett Jézus működése által az emberek között, a világban, a társadalomban. Követőinek pedig feladata, hogy ezt az átalakító jelenlétet befogadják magukba és adják tovább az egész világon.

Az Isten országának markáns megfogalmazását adja Szent Pál: *„Az Isten országa... igazság, béke és öröm a Szentlélekben.”* (Róm 14,17). – *Ahol tehát a keresztények tevékenysége által megvalósul az igazság, a béke, az öröm a Szentlélek által, ott az Isten országa, amely végső célja mindennek, már megtapasztalhatóan jelen van.*

Mit is jelentenek ezek a szavak?

Igazság: a rendezett kapcsolatokat jelenti. Rendezett kapcsolatok önmagunkhoz, az emberekhez (egyénenként és közösségben) és az Istenhez. Igazságosság ott van, ahol mindenki figyelembe veszi kötelezettségeit másokkal szemben, és igazságosság akkor van, amikor mindenkivel úgy bánnak, ahogyan azt megérdemli. – Fontos dolog tudomásul vennünk, hogy az *igaz-volt ajándék*; ajándék, amivel mi, emberek önmagunktól nem rendelkezünk. Egyedül az Isten igaz, és amilyen mértékben képesek vagyunk megnyílni az Isten előtt, olyan mértékben válunk igazzá.

Béke: a héber shalom szó *kiengesztelődést* jelent. Az embernek ki kell engesztelődnie *önmagával, társaival és az Istennel*. János evangéliuma Jézus egész küldetését úgy állítja elénk, mint aki meghozza a végső idők békéjét, amit a próféták meghirdettek. „Békét hagyok nektek, az én békémet adom nektek” (Jn 14,27. és 16,33). A föltámadt Úr első szava a tanítványokhoz: „Békesség veletek!” (Jn 20,16)

Öröm: ennek a szónak az igazi értelme – *élet*. A teljesség, az élet és szeretet kifejezője. Az *Isten országa: bőségben való élet* és szeretet. Erre vonatkozik a bibliai kép, az esküvői ünneplés, mint a mennyország képe: ahol mindenki számára biztosítva van a boldogság és az öröm.

Krisztus tanítványainak, az egyháznak kötelessége, hogy hirdessék: az Isten országa eljött (nem egyszerűen, csendesen megjelent, hanem szinte „betört”) közénk a Názáreti Jézus személyében. Ugyanakkor kötelessége minden keresztény közösségnek és minden keresztény hívőnek, hogy életével tanúsítsa: *az Isten országa jelen van és működik a mai világban*. Ennek láthatóvá kell lenni mindenütt, ahol az igazságosság, a béke, a szabadság és az emberi jogok tiszteletben tartása élő valóság. *Ez a jelenlét nem lehet passzív jelenlét* az emberek között. *Meg kell változtatni a társadalmat* a beköszöntő Isten országa alapelvei szerint (= igazságosság, béke, testvériség, emberi jogok). Ez az evangélium hirdetésének lényeges alkotóeleme. Így kell átalakítania kovászként a társadalmat. Természetesen tudatában kell lennünk annak, hogy *az Isten országa sosem egyenlő a jelen valósággal*. Mai világunk igazságtalanságaival, brutalitásaival, háborúival azt mutatja, hogy nagy még a feszültség közte és a végső célként megvalósuló ország között.

Mindenki előtt világos, hogy *az eljövendő ország jeleit az élet emberibbé tételének történelmi folyamatában lehet megtapasztalni*. Mindenütt, ahol emberek szabadabbá válnak, ahol az életben több lesz az igazságosság, igazabb a béke és tisztább az öröm, az Isten országának megvalósulásáról van szó.

Az egyház küldetése, a Krisztusban megvalósuló üdvösség hirdetése a társadalomban való szolgálatot semmiképpen nem zárja tehát ki, hanem magában foglalja. Voltak teológusok, akik úgy vélték, Jézus tanítása – miként az a legtisztábban a Hegyi Beszédben fogalmazódik meg – nem tartalmaz semmiféle olyan igényt, hogy a társadalmi viszonyokat alakítsa. Úgy vélték, Krisztus olyan közösséget óhajtott, amely egyszerűen megszüntetett minden evilági érdeket és érdekeltséget azáltal, hogy tanítványaitól az anyagiakkal kapcsolatban az igénytelenséget, Isten iránt pedig a gondviselésben való bizalmat kívánta. Néhány évtizede egyre erősebben jelentkezett protestáns és katolikus teológusok között egy „*politikai teológiát*” képviselő irányzat, ami a főntebb mondottaknak éppen az ellenkezője. Dietrich Bonhoeffer véleménye szerint a kereszténységben nem a „túlán”-ról, hanem az evilágról van szó; „az utóbbi években mindinkább megtanultam megérteni és megismerni a kereszténységnek mélyéges evilágiságát.”

A világtól való radikális elfordulás és a világhoz való radikális odafordulás gondolata gyökeresen szembenáll egymással. A megoldás nem lehet sem az egyik, sem a másik. *Az üdvösség meghirdetése és az ember méltóságáért és szabadságáért való felelősségvállalás mélyen összefügg egymással*. Jóllehet a politikai és gazdasági-társadalmi tevékenység nem tartozik közvetlenül az egyház küldetéséhez, a Hegyi Beszédben meghirdetett reménység az örök életre, az igazságosság és béke, valamint az irgalmasság üzenete szükségképpen kihat az „időbeli”, evilági rendre. Krisztus üzenete éltető, megtisztító módon behatol az emberi társadalomba és a történelembe. *Az evangelizálás és az emberibb élet előmozdítása egységet alkot,*

mivel Isten országának üzenete az egész ember javát keresi. Krisztus az egész embert megváltotta, azt az embert, aki lényege szerint a másik emberre és a közösségre irányul. Gyanús megcsonkítása lenne az evangéliumnak, ha úgy értelmeznénk, hogy az üzenet az egyes ember lelkéhez szól csupán, és személyhez szóló vigaszt akar csak hozni.

Kirajzolódnak feladataink. Ha hiányzik élő tanúságtételünk, amelynek a munka, a hivatás, a tanulmányok, a lakóhely, a szabadidő, a baráti együttlétek stb. területén is hatékonyak kell lenni, akkor nem fogjuk tudni kitölteni azt a szellemi-lelki űrt, amely érezhető társadalmunkban, s más erők fognak oda behatolni és érvényre jutni. *Semmiképpen sem vonulhatunk vissza istentiszteleti közösségeink befelé, fordulójához a szférájába.*

A „harmadik világ” problémái élesen vetették föl a kérdést, hol a helye, szerepe az egyháznak. A II. Vatikáni zsinat ünnepélyesen kinyilvánította az egyháznak az *emberiséggel való szolidaritását*. Ez a fogalom akkoriban egészen új és radikális volt. A Gaudium et Spes kezdetű konstitúcióban szolidaritást vállalt az egyház az egész emberiség örömeivel és reményeivel, gondoljaival és szenvedéseivel. Azóta azonban *előtérbe került a szegényekkel való közösségvállalás* gondolata és radikális gyakorlata. *A szegényekkel való kiemelt törődés vajon csak a harmadik világ egyházi közösségeinek a gondja?*

Miközben egyre tudatosabban gondolkodóvá válik körülöttünk a társadalom, *nincs-e meg annak a veszélye, hogy mi magunk visszahúzódunk valamiféle semleges, „politikamentes”, közömbös, „steril” kereszténységbe?* Miközben világosan kell hogy előtűnjön: az egyházat tévedés volna valamiféle „értékvédő irodának” fölhasználni politikai-gazdasági célok érdekében, az egyháznak, a keresztény közösségeknek hitükből fakadó kötelességük Krisztustól kapott értékeikkel jelen lenni a világban és a társadalomban. *Az egyház nincs hozzákötve semmiféle politikai rendszerhez sem,* és igent mond a politikai pluralizmusra (Gaudium et Spes 76). Következésképpen végig kellene gondolnunk: itt és most, a mai magyar társadalomban miként vehetik ki a szerepüket a keresztények az egész társadalmat érintő ügyekben. Világosan különbséget kell tennünk: *az egyháznak mint intézménynek és az egyháziaknak elsődleges feladatuk az evangélium hirdetése – akár alkalmas, akár alkalmatlan.* A megélt evangéliumból azonban *gyakorlati következmények* fakadnak, az egyes emberek, a keresztény hívők gyakorlati tettei és állásfoglalásai.

Az Isten szerinti társadalomban nincs semmiféle helye az ember ember-fölötti uralmának, nincs helye semmiféle kiszolgáltatottságnak és elnyomásnak. *Az egyház tulajdonképpen akkor szolgálja leginkább a világot, ha radikálisan komolyan veszi feladatát, hogy „szent nép” legyen* (vö. 1Pt 2,9). Eppen ezáltal válhat a társadalom „sójává”, hogy *jelszerűen megéli az evangéliumi társadalmi és szociális rendet.* Veszélyes volna, ha úgy gondolkodnának a keresztények, hogy a világ iránti felelősség és a világ megváltoztatása csak az egyházon kívül volna lehetséges. Természetesen kötelessége a keresztény embernek, hogy adott esetben *közvetlenül is felelősséget vállaljon* a társadalom életében – ha kell, *a közvetlen politikában is.* A legfontosabb és valóban pótolhatatlan szolgálat azonban, amit a keresztények a társadalomnak nyújtanak, hogy igazán egyházat alkotnak, amelyben jelszerűen megvalósul *az igazság, a béke és az öröm* a Szentlélek által.

„Az számít embernek, aki vállalja a felelősséget az embertestvérekért és a történelem alakulásáért” (Gaudium et Spes 52). *Kispolgári, belterjes kereszténység kísértéseivel* is szembe kell néznünk, amikor változik körülöttünk a világ. Az igazán megélt kereszténység, amely figyelembe veszi a másik embert, az emberek másságát, a már megkezdődött Isten országának munkálásával lényeges módon hozzá tud járulni az emberek életének minőségi változásához.

Nemritkán különféle megjelölésekkel, bélyegekkel látják el a kereszténységet. Szoktak beszélni kultúrkereszténységről, hitbuzgalmi kereszténységről, sekrestyevalásosságról, egyesületi és mozgalmi kereszténységről, politikai kereszténységről. *Evangéliumi kereszténységre van szüksége a világnak,* olyan katolikus kereszténységre, amely hozzá tud járulni a széthulló társadalom egész-ségének helyreállításához.

„*Legyen feladatunk, sőt: kötelességünk – bensőnkől fakadó kötelezettségünk –, hogy amit elérünk kézzel s amit fölérünk ésszel és érzéssel, az mindig egész világ legyen.* Nem több, de nem is kevesebb. Teljes, amiből sem hanyagul elvonnunk, mellőznünk vagy felednünk, sem oktalanul, céltalanul... hozzáadunk nem illő, senkinek sem használ, legföljebb árt... A másik ember benső világának tiszteletben tartásához elengedhetetlenül hozzá tartozik a segítség, az együttérés, a tevőleges és szíves támogatás. E kettő közé újabban odaékelődik, néha, mind gyakrabban elburjánzik a közöny... Lelkünk s világunk egészségén végül is csak úgy örködhethünk, ha megőrizzük egész voltát is. Se magunkat, se másokat ne gátoljunk a teljességben. Örök örökségünk, hogy vigyázzunk magunkra, másokra, a természetre, a világmindenségre, ne törődjünk bele bármely csonkulásba, ne sértsük meg a világot, amely mindannyiunké. Mekkora az egész világ? Az attól függ, ki hogyan válaszol a kérdésre” (Zay László: Mekkora az egész világ? Magyar Nemzet 1987. jún. 17.).

A kihívásokat el kell fogadnunk és válaszolnunk kell rá. Közügyekről van szó minden kihívásban. Mire van szükség? Nem politizáló egyházra, hanem szükség van elkötelezett, a közügyekben is részt vállaló, ha kell, lelkiismeretük szerint politikai keresztényekre. Nem keresztény politikára – erre a történelem bőséges példával szolgálhat, hanem keresztény emberekre, az igazság, béke és öröm megvalósításáért elkötelezetten dolgozó emberekre a politikában.

Az elveszett paradicsom óta él az emberiségben az új világ, az új ég és új föld vágya. Ha ennek munkásai akarunk lenni, tudomásul kell vennünk itt és ma, hogy *társadalmi méretű nyitottságra, türelemre és párbeszédre van szükség.* Párbeszédre különböző generációk között, párbeszédre a világ dolgairól másként gondolkodók között. Mert mindannyian értelmes cselekvési lehetőséget kívánunk és tervezhető jövőt. És egészen világos ma már, hogy „korunk fő kérdése, hogy az ember ügyéért, a humánumért, annak történelmileg megteremtett értékeiért és jövőjéért ki az, aki tevőlegesen is cselekszik, és ki az, aki mindezzel szemben közömbös vagy éppenséggel ellene cselekszik.” (A mai magyar társadalom és a vallás. Kritika, 1985/9).

A világ dolgairól gondolkodni sokféleképpen lehet, cselekedni azonban csak emberi módon. Kifejezetten igényt tartunk rá, hogy *ne csak jogunk, de lehetőségünk is legyen arra, hogy a krisztusi életalakítás eszményeit szemünk előtt tartva véleményt formálhassunk és beleszóljunk* ne csak a legszűkebb környezetünk alakításába, hanem a szélesebb társadalom problémáinak megoldásába is.

Meggyőződésünk, hogy az egész társadalmat átfogó reformfolyamatban helye van az egyháznak, a keresztények közösségeinek, az elkötelezett Krisztus-hívóknak. Az elmúlt negyven év görcsöket és félelmeket eredményezett az emberekben. Ha meggyőződésünk, hogy az Isten országa közöttünk van, s hogy az *Isten országa igazságosság, béke és öröm a Szentlélek által,* akkor ezt a fölismerést nem tarthatjuk meg magunknak. *Közügygé kell tennünk, vállalva ennek minden kockázatát.* „Mert az számít embernek, aki vállalja a felelősséget az embertestvérekért és a történelem alakulásáért.”

Irodalom

L. Boff–C. Boff: *Introducing Liberation Theology.* Kent, 1987. – J. Fullenbach: *The Kingdom of God.* Manila, 1987. – J. Höffner: *Der Staat, Diener der Ordnung.* Bonn, 1986. – G. Lohfink: *Wie hat Jesus Gemeinde gewollt?* Herder, 1982. – J.-B. Metz: *Zur Theologie der Welt.* Mainz, 1973.

Kamarás István HITÉLET ÉS KÖZÉLET

Szokás kijátszani őket egymás ellen, pedig a „közöm van hozzád” és a „szeretlek” egy töről fakad. Ha komolyan vesszük az *egységet* és a *másik embert* – keresztény világnézetük sarkköveit –, akkor a politizálás, vagyis a polisz, (a város) a „köz” ügyeivel való foglalkozás semmiképpen sem sorolható a nem nekünk való tevékenység-

gek közé. A hites ember *hiteles* ember. Isten a hitelezője, Tőle kapja a Talentumokat gyarapításra és továbbadásra. Adós, s adásra kötelezett. A hites embert a többiek hitelesíthetik. A „kezdetben volt a kapcsolat” újabb és újabb kapcsolatokra kötelezi a keresztyént, aki eredendően közéleti ember, mert nem rejtheti önmagát (mint világió jelet) véka alá. Persze a közéletiségnek és a politizálásnak sokféle formája van, a sokféle karizmának és állapotbeli kötelezettségnek megfelelően: a puszta kivonulástól a politikai mozgalmakban való részvételig. Hogyan viszonyulnak a katolikus egyház (elsősorban fiatal) tagjai a közéletiséghez (elfogadják-e a közéleti szerepeket, s ha igen, milyeneket)? Milyen beállítódásokkal, véleményekkel és kezdeményezésekkel találkozhat a szociográfus berkeinkben? Milyen irányelveket és feladatokat lehetne ezzel kapcsolatban megfogalmazni? Ezekre a kérdésekre keresem a választ.

BEÁLLÍTÓDÁSOK ÉS VÉLEMÉNYEK. Nemrégem félszáz 15–50 éves katolikus (többségük tanuló és szellemi foglalkozású, kétharmaduk egy dunántúli kisvárosban él) kértem arra, hogy nevezze meg három legfontosabb célkitűzését. Legalább tízen említették az erkölcsi megalapozást, az értékrend kialakítását és az értékek közvetítését, a családi életet és a fiatalságra való odafigyelést; több mint öten a kultúra terjesztését, a mindenkire kiterjedő odafigyelést, az oktatás és nevelés megreformálását, s legalább hárman a nemzeti identitás erősítését, a társadalmi igazságtalanságok elleni fellépést, a munkaerőkölcs megszilárdítását, a beszédkultúra fejlesztését, a szellem és a tudás becsületének emelését, a hátrányos helyzetű rétegek segítségét. Bár a közügyek iránti nyitottság (pontosabban nyitódás) jelentős mértékben erősödött a néhány évvel ezelőttihez képest, a kifejezetten közéleti és politikai jellegű célkitűzések aránya azonban meglehetősen alacsony volt: a társadalmi igazságtalanságok elleni fellépésen és a hátrányos helyzetűek megsegítésén kívül ketten-ketten a demokratizmus elmélyítését, a keresztyén érdekképviseletet és a bátor véleménymondást, egy-egy válaszoló pedig a nyilvánosság erősítését, a társadalom irányításában való részvételt, a kisebbségek védelmét, és keresztyén párt alapítását említette.

120 bázisközösségi tag beállítódását és véleményét ismerem a *hitélet és a közéleti viszonyát illetően*. Kétharmaduk magatartása elutasító, egyharmada pozitív. Az elutasítás érvei eléggé különbözőek: nem érdekli a politika, elveivel ellenkezik a politizálás, nem érez elég teret a keresztyének számára a politizáláshoz, a politikát a számára ellenszenves politikai erőkkal (vagy a „hatalommal”) azonosítja, a politizálás fontosságát másod- s harmadrendűnek érzi más feladatkörökhöz képest. A pozitív választ adók magatartását ilyen megnyilatkozások érzékeltetik: a „passzív ellenállás is politizálás”, a „munkahely is közéleti színtér”, „kisközösségbe bevonni embereket, ez is közéleti tevékenység”, a „politikát csak a keresztyén csinálhatja tisztességesen”, „igazán keresztyénként élni a nyilvánosság előtt, ez is politikai tett”, „ha valami jót ki lehetne vívni, én is politizálnék”, „a politika a szeretet hatalmára kell, hogy épüljön”, „a kultúra és az értékek védelmében politizálok”, „nem lehetünk közömbösek, hiszen az egyház élete is függ a hatalom politizálásától”. A „*Hogyan látja szocialista társadalmunkat?*” kérdésre adott leggyakoribb választípusok a következők: itt minden el van rontva, általános az értékvesztés, nem szocialista, csődben van, nem demokratikus, erkölcsi válság van, fogyasztói mentalitás uralkodik, gazdasági válság van, embertelen rendszer, a jó elvek nem működnek. Az összkép egyértelműen elmarasztaló, ellenvélemény eléggé ritka. Amíg a „rázósabb” kérdésre mindenki, a „*Milyen változásokat tartana szükségesnek?*” kérdésre csak a kérdezettek fele válaszolt. A legtöbbben a piacra épülő gazdasági rendszerben, a többpártrendszerben, a potens vezetőkben, a demokráciában, a nagyobb szabadságban, a jobb iskolarendszerben, az istenhit legalizálásában, a sajtó- és szólásszabadságban, a „mindenkit a megfelelő helyre” elv megvalósításában, az erkölcsi értékek visszaállításában, a családi élet központba állításában, a népképviseleti országgyűlésben, az értelmiség megbecsülésében, a bürokrácia felszámolásában és a szellemi megújulásban látják a legfőbb gyógyírt. A kritikában tehát nincs hiány, az elemzésben, az értelmezésben és a terápiaajvaslatokban már annál inkább. A rossz közérzet nem párosul *állampolgári önérzettel*. Az apolitizmus is választható és védhető magatartás legyen, hiszen a politikán kívül annyit

szép más dolog van a világon, véli éppen a politológus. Éppen keresztény körökből hozhatnak pozitív példákat a „konstruktív apolitizmusra” (a családot, kisközösséget és személyiséget építő és gyógyító keresztények példáját), ám vajon ők vannak-e többen vagy a „magánzók”, az összkomfortos remeteségbe visszahúzódó, az idők szava elől az „életszentségbe” menekülők, az odanyújtásra rendelt kezét tüntetően imára kulcsolók? Félek, az utóbbiak.

A keresztények többsége még csak viszonyba sem kerül a közügyekkel. Még akkor sem, ha személyében a közt sértik meg, mert a legtöbb esetben sértődötten vagy állalázzal visszavonul magánfájdalmába. A vallásos emberek többsége csupán igénybe veszi az egyházi szolgáltatásokat, s még a keresztényekkel sem vállal közösséget. *Önkörben*, belvilágban élnek, és nem tudatosan választják a bensőségességet a „nyüzsgéssel” szemben, mint egyesek, akikről már el lehet mondani, hogy valamiképpen viszonyulnak a közügyekhez.

Van egy másik réteg, akik „nem tudják, de teszik”, akiknek élete *kettéhasad* a hétköznapi világiságra és a vasárnapi vallásosságra. Hétköznapi akár még közéleti fellépésekre is vállalkoznak, ám azt nem keresztényként teszik, mint ahogyan nem keresztényként művelődnek, üzletelnek és udvarolnak.

A *közéletre nemet mondóknak* legalább tucatnyi típusával találkoztam vizsgálódásaim során, ezek közül a következőkkel nagyobb számban: – akik a politizálást és a közéleti szereplést a bűnös vagy gyanús *világi dolgok* közé sorolják, s félnek, hogy bemooszolódnak tőle; – akik úgy érzik, sokkal *fontosabb feladataik* vannak (legtöbben a családot említik); – akik *félnek*, hogy a *manipuláció* tárgyává, eszközzé válnak; – akik félnek, hogy az egyháznak ebben a tekintetben ma még nagyon *kevés a mondanivalója*; – A politizálás a *hatalom* területére vezet, ez pedig a sátáné; – akik egyszerűen *félnek*, félnek attól, hogy rövid tűrés után majd elbánnak velük; – akik azt gondolják, ez a *felső hierarchia* dolga; – akik úgy vélik, az egyház mindahányszor *rosszul vizsgálzott*, amikor politikai szerepet vállalt; – akik azt gondolják, a közéleti szereplés különleges felkészültséget és *szaktudást* igényel, amivel a keresztények még kevésbé rendelkeznek, mint a többiek; – akik egyelőre csak a *megfigyelő* szerepére vállalkoznak, mert még megerősítést és biztosítékokat várnak; – akik a politikával a *missziót* állítják szembe.

Kérdés számomra, hogy ebbe, vagy már a másik, a közéletre igent mondók kategóriájába sorolhatók-e azok, akik *csak imádkozni* hajlandók a közügyekért és a közügyek felvállalóiért. Mellébeszélés és hathatós támogatás is lehet a „csak imádkozás”, ezt alighanem csak a címzett döntheti el.

A *pozitív választ adók* is sokféleképpen képzelik el a közszereplést. Vannak köztük szép számmal,

– akik úgy érzik, már *életpéldájukkal*, állapotbeli kötelezettségük teljesítésével is politizálnak, vagyis egyszerűen azzal, hogy jó keresztények; – akik csak a *kis ügyekben* érzik magukat kompetensnek (felszólalnak a szülői értekezleten, a lakógyűlésen, szólnak az ABC-áruház vezetőjének, ha elfogy a tej zárás előtt egy órával); – akik úgy érzik, előbb a saját házuk előtt kell söpörniük, s *egyházuk közügyeiben* próbálnak meg résztvenni; – akik számára a politizálás elsősorban a *szociálpolitikát*, a pszichohigiénés állapotok javítását jelenti; – akik számára a közélet színtere elsősorban a *kulturális élet*; – akik a *közéletre* igent, a *politizálásra* nemet mondanak; – akik amúgy nem hajlandók politizálni, de úgy érzik, *égyes akciókban* részt kell venniük; – akik számára a közügyek a *helyi ügyek*, s „országos” ügyekben már nem érzik magukat otthonosoknak; – akik számára politizálás a keresztények *érdekvédelme*; – akik *értékek védelmében* bárkivel, bármilyen formában szövetségre lépnek; – akik „*keresztény politika*” kialakítását, keresztény pártok megalakítását tartják szükségesnek;

– akik az *egészet* szem előtt tartva vesznek részt a szerintük fontos rész kérdésekkel foglalkozó mozgalmak, pártok tevékenységében, azok élő lelkiismereteként, keresztény kontrolljaiként.

Vannak sokan, akiket még mindig a fortélyos félelem igazgat és bénít. Vannak már szép számmal olyanok is, akik úgy érzik, sem félni, sem veszítenivalójuk nincsen. Ez utóbbiak között vannak, akik Krisztus atlétáiként, s vannak, akik Krisztus aszkétáiként

lépnek ki a porondra. Ilyenek is vannak, és másmilyenek is. Hogy kiből mennyien és hogy mik a fő tendenciák, ezt majd szakszerű kutatásoknak kell kideríteni. Most – egy hasonlattal élve – csak átrepülünk a felderítendő terep felett.

KEZDEMÉNYEZÉSEK. A társadalomért érzett felelősség és a közügyekben való részvétel ugyan csak a keresztények kisebbségére jellemző magatartás és gyakorlat, megvalósulási formái azonban már reménykeltően sokfélék. Különböztetve szinteken és színtereken megkezdődött a *beállítódások befolyásolása*: ösztönzés társadalmisságra, közéletiségre, a bennünk lévő homo politicus életre delejezése. Első példám egy hittan házi feladat egyháztörténetet tanuló hetedikeseeknek, akik éppen a kereszténység első évszázadaival foglalkoznak: Mit tehetek én ma a keresztény közösségben? A Regnum Marianum mozgalom Galamb címet viselő tájékoztatója 2. számában olvasható az ifjúsági réteg 1988/89-es munkaterve, ebben a következő mondatok és félmondatok szerepelnek: „A csoportintimitás megőrzésével kilépni a szellemi és fizikai elzártságból”, „öntevékeny életmódra s cselekvésmódra lehetőséget felcsillantó társadalmi és gazdasági változások”, „Igen érdekes lenne az egy szakmában dolgozók vagy tanulók munkacsoportja, akik tevékenységüket ill. a hivatásukat az evangelizálás szempontjából vizsgálnák felül, mert a világiak hivatása a világ megszentelése. Ma már nem csak álom az egyesületi tevékenység.” Az Örökimádás-templomhoz tartozó kisközösségek nyári táborában neves politológus tart előadást aktuális politikai kérdésekről, budapesti kisközösségek klubjában pedig a Magyar Demokrata Fórum képviselője ad tájékoztatást. A pécsi kertvárosi templomban a szilveszteri hálaadás alkalmából a káplán a teológiai és a politológiai szempontokat ötvözve teszi mérlegre az elmúlt évet, egyszerre érvényesítve a kisebb (a plébánia) és a nagyobb (a nemzet) közösség szempontjait, és még arra is akad gondolja, hogy a plébániai művelődési program keretében a Liget és a Hitel folyóiratokat ajánlja híveinek horizontjuk tágítására.

Az egyházon belüli közéleti tevékenység egyfelől jó felkészülési lehetőség a másféle fórumokra és porondokra való kilépésre, másfelől a nemzet és a társadalom gazdagítása vallási közösségek (mint „hiteles helyek”) létrehozásával és fejlesztésével. A „Vigilia: Hogyan lehet egyházközségből közösség” c. sorozata² és a Kultúra és Közösségben megjelent Vallás és helyi társadalom c. tanulmányom³ egy sor példát szolgáltat arra, miként lesznek vallásos emberek fogyasztókból aktivisták Szombathegyen, Pestlőrincen, Gyálon és Füzéren. Mindeközben az egyházközségek „aktivistái” településük tudatosabb polgáraivá is válnak, akik egyszerre építik a vallási közösséget és a helyi társadalmat. A helyi társadalom és az egyház együttes építésének (majdnem azt írtam: összeépítésének, hiszen ilyesmi is történik, méghozzá a legpozitívabb értelemben!) legszebb példája Sólya Miklós emberszelidítő és közösségépítő tevékenysége, amelyről a Teológia Évkönyv számomra legizgalmasabb írásában olvashatunk, amely az egyik legsúlyosabb nemzeti probléma – a cigányok emancipálása – modellként szolgáló helyi megoldásáról számol be. A kállói katolikus népfőiskola megrendezése egyszerre háromféle közéleti akcióra is példa: az egyházi közösség építésére, a helyi közélet élénkítésére, valamint az egyházi és világi intézmények⁴ (a helyi és a szomszédos plébániák, a Hazafias Népfőnt, az Országos Közművelődési Központ és a Magyar Népfőiskola Társaság) együttműködésére. A Bokor mozgalom néhány akcióján kívül ma még nagyon ritka az egyházi vezetést befolyásolni kívánó civil kezdeményezés. Igen ritka például a pap képviselő „megkeresése”, az egységet gazdagító másságok nyilvánosságra jutó kifejeződése. Márpedig ilyenek nélkül nem remélhető az egyházmegyei zsinatok eredményessége sem. Az egyházon belüli közélet – beleértve a különböző vallási mozgalmak és irányzatok dialógusát is – hiánya és a hívők „közéletundora” összefügg.

A művelődés, a szociálpolitika, a gazdaság és a szórakozás „porondjain” megjelenő keresztény személyiségek, közösségek, szervezetek és intézmények ma még rendkívüli események, de már előfordulnak. Elsősorban a lelki egészségügy területén. Elég csak az egyházi kezdeményezésű, de a „világ” felé nyitott, pszichohigiénés segítő szolgáltatásokra, a szamaritanusok egyesületére, a megvalósulás küszöbén álló

közös (egyházi-állami) fenntartású családsegítő szolgálatra gondolni. Már nem kell, hogy titok legyen az, hogy a nagycsaládok egyesületeinek kezdeményezésében is fő szerepet játszottak a keresztyenyek. És most úgy tűnik, az *egyesületeken*, az új *tömegkommunikációs eszközökön* és az *iskolákon* van a sor. Jellemző, hogy mindkét – szerencsésen felekezeti közeli – keresztyeny kulturális egyesület társadalmi-politikai küldetést is felvállalt. Igen jellemző, hogy az egy töről fakadó és kétfelé ágazó a Márton Aron Társaság és Keresztyeny Ökumenikus Baráti Társaság – túl azon, hogy az előbbi a közéleti szereplést megalapozó tudományos műhelymunkát, a másik a vitafórumok rendezését tekinti fő feladatának – a politizálás és a közéletiség különbsége választja el egymástól. A politizálást is felvállaló Márton Aron Társaság ma talán a legradikálisabb legális keresztyeny szervezet, hiszen a demokratikus átalakulás keresztyeny alternatívájának kidolgozására vállalkozva vállalkozva ilyen előadásorozatokat tervez: „A keresztyeny politika magyar hagyományai”, „A keresztyeny politika mai irányzatai”, „A magyar nép társadalmi és közéleti szolgálatának keresztyeny világnézetű elvei”.

A legutóbbi időben a kifejezetten politikai porondokon is megjelentek keresztyenyek, egyrészt az alternatív politikai mozgalmak és szervezetek tagjaiként (újabb csoportjaiként és tagozataiként is), másrészt „saját mezükben”. Így lett a Magyar Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsának tagszervezete a katolikus ifjúságot képviselő Katolikus Ifjúsági Mozgalom, amely valóságos mozgalmat (mint a Bokor vagy a Regnum Marianum) és a katolikus ifjúság különböző rétegeit és csoportjait foglalja magában. Úgy tűnik, ebben a szervezetben a katolikus tagszervezetnek máris igen magas a presztízse, s lehetősége nyílik olyan országos ügyekben képviselni katolikus – illetve a többi vallási tagszervezettel együtt a keresztyeny – álláspontot, mint az alternatív katonai szolgálat, a fiatalok lakáshelyzete, az oktatás reformja. Úgy vélem, hogy a MISZOT keretei között folyó érdekegyeztető tevékenység lehetősége olyan kihívást jelentett a katolikus egyház fiataljai számára, amelyre olyan válaszok születtek, amilyenekre az elmúlt évtizedekben nem volt példa. A „Mi az üzenetünk a nemzethez a MISZOT-on keresztül?” című írás (már a cím is tudatosságról és önértékelésről tanúskodik) az idők szavának meghallását bizonyítja: „Mit várunk a magyar társadalomtól? Lelkiismereti szabadságot, hogy senkit se lehessen kérdőre vonni, szankciókkal sújtani meggyőződése miatt. Világnézeti alapon végzett szociális szolgálatunkhoz a szükséges pénzeszközök biztosítását, hogy ezeket ne adományként adják. Várjuk a társadalmi (és egyházon belüli) részvétel lehetőségét. (Fórumok, intézmények, tömegkommunikáció stb. használatát.) Fontosnak tartjuk a marxista-materialista oktatási és kulturális monopóliumok megszüntetését, az oktatási rendszer gyökereiben való megújítását. Alapvető feladatunk a legkisebkek feltétele, a kicsikkel való törődés, a fiatal szülők segítése. Szolidaritásvállalás azokkal, akik a legnehezebb helyzetben vannak. Felelősek vagyunk elmagányosodott papjainkért és azokért a hívő illetve kereső fiatalokért, akik még nem találtak közösséget. Feladatunk a határainkon túl élő magyar katolikus fiatalokkal, kispapokkal való sorsközösség vállalása, személyes kapcsolattartás. A munka, amire vállalkozunk, szolgálat. Szolgálatunk elkötelezett és elszánt, de elsősorban aláztos. Nagy szükség lesz elkötelezett okosságunkra, hogy a hatalomtól függetlenek maradhassunk.” Egy másik, „A katolikus ifjúság részvétele a MISZOT-ban” című dokumentumból⁵ megismerhetjük a politikai program teológiai megalapozását: „Részvételünk alapja a katolikus keresztyeny indíttatás, melyet egyetemes emberi értéknek tekintünk és mindenkivel meg akarunk osztani. „A vallás magánügy” kijelentéssel a katolikusokat a kultusz világába kényszerítették. Ez a helyzet keresztyeny közösségünk megnyomorítása. Ezt az állapotot az ifjúsági közösségek eltűrték, de sohasem fogadták el. Az emberi jogok talaján várjuk a helyzet újraértékelését.” A dokumentum megfogalmazói azt is lehetségesnek tartják, hogy a katolikus bázisközösségek többféle szerveződése is megjelenhet egymás mellett, saját mandátummal a MISZOT-ban, amennyiben jellegük eltérése ezt indokolja. Ezzel elismerik – méghozzá értéként és nem negatívumként – a katolikus egyház sokszínűségét, pluralizmusát. Ez már korántsem a kibontakozást befékező kis lépések taktikája, hanem a zsinati szellem érvényesítése: a világban való küldetés felvállalása. (Jelképesnek is érezhető, hogy a dokumentum aláírói egy pap és egy civil,

egy bázisközösség mérnök-vezetője és az esztergomi egyházmegye ifjúsági moderátora.)

IRÁNYELVEK ÉS FELADATOK. A minap egy politizáló keresztény társaságban vita robbant ki arról, hogy mi, keresztények itt és most *alternatívok* vagyunk-e? Az egyik fél azzal érvelt, hogy mi Annak a követői vagyunk, aki az Út, az Igazság és az Élet, és ehhez képest a marxizmusok és szocializmusok az eltérő lehetőségek. A másik fél úgy látta, hogy mind az uralkodó politikához és ideológiához, mind a meggyőződés és koherens értékrendszer nélküli tömegekhez képest a keresztények igenis alternatívát, kihívást és mintát jelentő *kontrasztársadalmat* képviselhetnek. Elhangzott egy harmadik érv is: a szekularizált világban, amelyet a világnézetek piaca és versenye jellemez, a kereszténység csak az egyik lehetőség, az egyik kisebbség. Az egyház, mint a Lélek és intézmény sajátos ötvözet⁶ kontrasztársadalom és alternatív mozgalom is. Mássága elsősorban abban áll, hogy – ideális esetben – a krisztusinak, az emberinek és a szakszerűnek olyan együttesét jelentheti, amely megóvhatja attól, hogy beleragadjon a partikularitásba, amelynek a veszélyét eddig egyetlen politikai intézmény sem tudta elkerülni. A *keresztény alternatíva* optimálisan egyesítheti az *érdekvédelmet* és *értékvédelmet*. A *demokrácia* sosem lehet öncél vagy alapérték a krisztusi alternatívában, hanem csak az értékek szabad választásának lehetősége, másképpen, Bibó István szavaival: a szabadság technikája. Ez az alternatíva szemben az ilyen-olyan izmusokkal, érdekekkel, javakkal, ideológiákkal, részhorizontokkal.

A keresztény élet persze csak akkor lehet az igazi utat jelentő alternatíva, ha különbözőségük a „nézzétek, hogy szeretik egymást!” felkiáltással diagnosztizálható. Csak akkor, ha a leggyakrabban „nem ti” jelentésű „mi” a keresztények körében „az Övéi, mint ti” jelentésű lesz. Ez azt is jelenti, hogy minden keresztény közösségben ott található – jelképesen – a többiek nagykövete, ha a keresztények alkalmassá válnak a meghallgatására és az átadásra. „Ugy élünk egymás mellett, mint négy-öt fős kis országok”, írja Hankiss Elemér szomorúan.⁷ A keresztények – mint az Isten Országának polgárai – sokat tehetnek e kiskirályságok testvériséggé egyesítéséért. Akkor, amikor a fogyasztói mentalitás egyre inkább eluralkodik, a keresztény alternatíva nem a fogyasztás tagadása, hanem a gazdagodást elősegítő fogyasztás, amely adásra alkalmassá teszi az embert. Az ország képességmegtartó népeisége⁸ lehetnének keresztények: a talentumokkal jól sáfárkodó, a természettel, önmagával, a társával és a társadalommal *harmóniában* lévő, vagyis *művelt* emberek.

„A formák a társadalom védőszentjei! Nálunk az összhang teljesen kiölte az értelmes formalitást” – írja Gombár Csaba. A keresztény alternatíva éppen a kipróbált és bevált (a formáló Lélek által is megerősített) *formák örököséként* gazdagítja az elformátlanodó társadalmat. Egy baptista lelkész felhívta a gyülekezetükbe ellátogató állami és pártvezetők figyelmét arra, hogy tanulmányozzák gyülekezetüket, mint a demokrácia hiteles helyét, és a vendégek valóban megtapasztalhatták a formák és a szabadság egészen intim kapcsolatát. Vajon hány katolikus kisközösség vagy plébánia modellezhetné és reklámozhatná példáján keresztül a demokráciát? Kapott-e egyházunkban elegendő nyilvánosságot a ma még értéket és problémát egyszerre jelentő másság? Adhattunk-e példát a szeretet védőszárnyai alatt folyó vitára? Felkiáltanak-e a kívülről imígyen: „Nézzétek, hogy szeretik a katolikus egyház vezetői értük perelő kritikusaikat”?

„Egy önkormányzati alapra helyezkedő községi életnek meg kell teremteni belsőleg is a 'szabadság kis köreit'”, – írja Gombár Csaba⁹, s ezt olvasván gondolhatunk a szabadság kis köreit képviselő vallási közösségekre, amelyek közül egy-egy kisközösség vagy egyházközösség talán egyetlen köre a szabadságnak egy-egy településen. Gondolhatunk arra is, hogy vajon a katolikus egyházban a szabadság elegendő számú kis köre alakult-e ki ahhoz, hogy önmagát a szabadság keretének hihesse, tudhassa, hirdethesse.

Ugy vélem, összeegyeztethető, sőt összeecsizsolható a *misszió* és a *politikai küldetés* is, sőt a felvázolt keresztény alternatívában a kettő lényegében azonos, ha ez így van, akkor nem válhat – mint vált oly sokszor – a misszió agresszióvá, vagy

politikai célok eszközévé. Ha azonban a misszió formája az érdeklődést felkeltő, kérdéseket, majd párbeszédet „provokáló” magatartás, akkor a misszió egyben „közügyekben utazó” keresztények küldetése is.

„A gyerek előtt ne!” mondja a képmutató szülő. Mi lenne, ha nem tennénk a gyerekünk, a barátunk, a vitapartnerünk előtt vagy a közéletben azt, amit a Gyermekek előtt nem tennénk. Vajon jelent-e majd a politikai életben pozitív választ provokáló kihívást a politikai ellenfelét felebarátjának tekintő keresztény? Hitelesebbé válik-e keresztények jelenlétében a politikusok metakommunikációja? Szentescsi-e, vagyis hát megszentelt-e végre a nemes cél az eszközöket? Fontos *feladatok* várnak a keresztényekre. Ezek nem csak a mi feladataink, hanem az egész nemzeté, de nekünk különleges szerepünk lehet bennük. Ha a nyugati *gazdaság* főszereplője az önző, a természetet leigázó, a hedonista és az individualista homo oeconomicus, s ha a szovjet típusú gazdaság egy célvezérelt, gyámolított, lojális, kollektivista és a termelést minden áron növelni kényszerített ember, akkor harmadik (negyedik, ötödik) utakat kell keresni, és a másokért élő, a természetet barátjának tekintő, a személyiséget tiszteletben tartó, magát a közösség egyszerre szabad és függő tagjának tekintő, a célracionalitás helyébe az értékracionalitást helyező emberre bízni a gazdaságot. Hogy az ilyen értékrenddel jellemezhető *keresztény vállalkozó* megjelenhet-e mint alternatíva, abban sokan kételkednek, de akadnak a keresztény közgazdászok és szociológusok között, akik például a Liska-féle modellt – a köz érdekében vállalkozó, képességtalantumait kamatoztató egyént – tartják a keresztény értékrenddel leginkább összeegyeztethetőnek.

Sem a technika negatív hatásait jobb technikával ellensúlyozni kívánó technokrata, sem a „Vissza a természetbe!” jelszót meghirdető „zöld” megoldás nem teremt békét ember és természet között, hanem csak a technikát az emberi értékek szolgálatába állító humanizmus, amelynek keresztény változata fontos *bioetikai* és a *technoetikai* megfontolásokat ajánl a tűzzel játszóknak. Remélhetően ebben a tekintetben nő a keresztények felelőssége és lehetősége is hazánkban.

Az ember egészségét szem előtt tartó, a szakszerűséget az okos szeretettel ötvözni kívánó *keresztény nevelés* alternatívája lehet a lélek nélkül iskolagyárnak és iskolaköszérájoknak,¹⁰ s méghozzá nem csupán az új egyházi iskolák formájában, hanem egyrészt a keresztény tanárok egymásra találásával és aktivizálásával, másrészt a kitűnő iskolát teremtő nem keresztény szövetségesek megtalálásával. Vallom, hogy a ma Magyarországon legkitűnőbb Zsolnai-féle iskolát leghatékonyabban éppen keresztények tudnák megvalósítani, mert számukra a másik ember a legfontosabb: az is, akihez le kell hajolni és az is, akire fel kell nézni.

Hatalmas és gyönyörű feladata a keresztényeknek a nagy adósság letörlesztése, a *zsidó-keresztény kiengesztelődés* művének létrehozása. Ebben nekünk, magyaroknak még külön adósságaink is vannak, pedig voltak olyan tanítómestereink is, mint Márton Áron, Apor Vilmos és Bibó István. Nagy feladatunk a *cigányságot hazakisérré otthonába*. A velük való dialógus az együttélés megvalósítása – mint ezt a minap ateista történész barátom kifejtette – semmiféle szociálpszichológiai és politikai trükkkel nem lehetséges, csupán a felebaráti szeretet alapján.

Persze misszió terület az egész ország, de mennyire azok, a bulldozer nélkül is lepusztuló falvak, a szakmunkástanulók kollégiumai, a panelrengetegek, amelyben megkukulnak a magányos öregek. Társadalmunk, mint *kollektív felebarát* kire számíthat jobban, mint ránk keresztényekre?

Jegyzetek: 1. Gombár Csaba: A formák a társadalom védőszentjei. Magyar Nemzet, 1988. dec. 23. – 2. Vigilia 1987. 6. és 9., 1988. 2.szám – 3. 1988. 3. sz. – 4. Az esperesi kerület plébániai, a Hazafias Népfőiskola, az Országos Közművelődési Központ és a Magyar Népfőiskolai Társaság–5. Aláírói **Blanckenstein Miklós** és **Puchard Zoltán**. – 6. Erről szól majd a Teológia következő számában megjelenő „Hogy íze legyen a sónak...” című írásom. – 7. **Hankiss Elemér**: Pongyola társadalom. Helyi cselekvés. Bp. 1988. Magvető – 8. **Szentpéteri Zoltán** népművelő megfogalmazása. – 9. **Gombár Csaba**: Ha érdekeinket ki akarjuk fejteni. Helyi társadalom, Bp. 1988. Magvető – 10. **Kamarás István-Zsolnai László**: Egy humán reform körvonala. Bp. 1988. Kézirat.

A KERESZTÉNYEK KÖZÉLETI FELELŐSSÉGE

1. A VILÁGNAK HITBŐL FAKADÓ SZOLGÁLATA. 1948-ban Albert Camus meghívást kapott egy francia domonkos kolostorba, hogy beszéljen arról, mit várnak a nem hívók a keresztényektől. „A világ azt várja a keresztényektől – mondta –, hogy hangosan és határozottan szálljanak szembe a gonosszal, s ítéletüket olyan világosan tegyék szóvá, hogy a legegyszerűbb emberben se támadhasson a leghalványabb kétely sem. Szakítsanak az absztrakciókkal, és nézzenek szembe a történelem vérrel borított valódi arcával... Az erőszak és a párbeszéd erői között óriási, egyenlőtlen küzdelem kezdődött. Csupán józan illúzióim lehetnek e harc kimenetele felől. De tudom, hogy ezt a harcot meg kell harcolnunk, és azt is, hogy akadnak emberek, akik erre elszánták magukat... Előfordulhat, hogy a kereszténység valamilyen kompromisszumot fog keresni, vagy pedig beéri azzal, hogy ítéletét egy enciklika homályos formáiban fogalmazza meg. Ez esetben a keresztények élni fognak, de a kereszténység meghal” (A. Camus: *Resistance, Rebellion and Death*, New York, 1961).

Camus szavai negyven év után is számos kérdést ébresztenek bennünk. Kik a felelősök az emberi történelem alakulásáért? Mekkora felelősség hárul a kereszténységre és mekkora a keresztényekre? Kinek a feladata az evangélium képviselése a világban? Az egyes keresztényeké, vagy az intézményes egyházé? S ha mindkettőé, akkor milyen kölcsönhatásban áll a kettő egymással?

Az elmúlt fél évszázadban akárhányszor az intézményes egyházat, az úgynevezett egyházi tanítóhivatalt ültették a vádlottak padjára. A hitlerizmussal kapcsolatban személy szerint XII. Piusz pápát vádolták meg azért, hogy hallgatott a nyílt kritika és szembenállás helyett. A történelmi vita eldöntése nem e cikk feladata. De lehet-e ebben a kérdésben állást foglalni anélkül, hogy az egyes keresztények ellenállására, hősiestiltakozására is gondolnánk, – a névtelenektől kezdve, mint a katonai szolgálatot megtagadó fiatal osztrák földműves –, az olyan jeles személyiségekig, mint Faulhaber bíboros vagy Maximilian Kolbe? Megkezdődött az elmúlt négy évtized magyar történelmének felülvizsgálata s meg kell kezdenünk a korszak egyháztörténetének feltárását is. Ezzel kapcsolatban is fogalmazódnak meg vádak, itt-ott már nyíltan is: „az egyházak megalkuvóan kiszolgálták a mindenkori hatalmi igényeket.” De itt sem jut el a teljes igazsághoz az, aki csupán a „hivatalos” megnyilatkozásokat vizsgálja, s megfigyeli azokról a keresztényekről, akik bátran, áldozatokra és szenvedésekre is készen vállalták hitüket, annak minden következményével, minden körülmények között.

Hogy az istenhit az emberek szolgálatára kötelez, azt már az ószövetségi próféták egyértelműen megfogalmazták: „Kíálts teli torokból, ne kíméld magad, emeld föl hangodat, mint a harsona... Tudjátok, milyen a böjt, amelyet én kedvelek? Ezt mondja Isten, az Úr: Törd össze a jótalan bilincseket, és oldd meg az iga köteleit, és bocsásd szabadon az elnyomottakat...” (Iz 58, 1-10). Ezt a szemléletet folytatja és teljesíti be Jézus szeretetparancsa, s az apostoli egyház egyértelműen vállalja a krisztusi örökséget: „Aki azt mondja, hogy szereti Istent, miközben felebarátját gyűlöli, az hazug.”

Isten az emberek szolgálatára kötelez bennünket. Ezt azonban két irányban is ki kell terjesztenünk. Először is nemcsak a szeretet parancsára érvényes, hanem az emberi élet egészére. A Krisztusban újjászületett ember „új teremtmény”: az élet minden területén új életformát, gondolkodásmódot, magatartásformákat kell kialakítania a feltámadott Krisztus erejében. S mindezt nem csupán személyes életének benső világában, a családi élet szűk körében, hanem a közélet minden területén is.

Másodszor: ami az egyes keresztényekre érvényes, az sokszorosan igaz az egyház közösségére. Nem lehetünk egymagunkban keresztények, a krisztusi szeretetet a keresztények közösségében kell megvalósítanunk. Az egyház testvéri közösségében válik láthatóvá, milyen isteni szeretet hordozza a világot, s merre tart az emberiség útja. Ez a közösség itt a földön hibákkal teli, önzésre hajlamos emberekből áll –

elszántan kell tehát törekednünk az egyre nagyobb szeretetre, arra, hogy az egyház testvérközössége „szentségi formában”, jelszerűen legalább, felmutathassa a világnak Isten szeretetét. Újabb teológusok, Gerhard és Norbert Lohfink nyomán szívesen emlegetik, hogy a hívők közössége „kontrasztársadalmat”, kontrasztközösséget alkot a világban, a szeretetre elszántan törekvő emberek testvéri közösségét: az egyetlen lehetséges alternatív életformát, az emberi boldogságnak (a túlvilágban kiteljesülő) egyedül lehetséges útját mutatják fel. Mindez természetesen aktív társadalmi jelenlétet is kíván, hatékony részvételt a közéletben: tehát politikát – s a szó itt persze nem pártok alapítását jelenti, hanem a társadalmi közvélemény alakításában való teljes jogú részvételt. Ebben az egyes keresztényeknek is részt kell vállalniuk, de a keresztények közösségének és az intézményes egyháznak is. Lustiger bíborostól, Párizs érsekeitől nemrég megkérdezték: Véleménye szerint van-e az egyháznak szerepe a politikai életben? Az érsek határozott választ adott: „Igen, az egyháznak van politikai szerepe, a legkülönbözőbb módokon... Egyebek között politikai szerepet játszik akkor, amikor veszi a bátorságot, hogy az evangélium lelki üzenetének politikai következményeit levonja. Ha az ember Isten képére és hasonlóságára van alkotva, akkor az egyház elvárhatja minden politikai hatalomtól, hogy ne bánják az emberrel úgy, mint egy állattal. Ezért utasítja el a génmanipulációt, az eutanáziát, az abortuszt... Ezért sürgeti a munkához való jogot, a szociális igazságosságot, ezért követeli, hogy a társadalom fogadja be a kizsáfolottakat... Ha pedig az igazságosságot lábbal tiporják, akkor védelmébe veszi a legegyszerűbb polgárjogokat is. Az egyház így többnyire a némaságra ítelt többség helyeslését, de politikai szankciókat von magára a hatalom részéről.” (J.-M. Lustiger: *Wagt den Glauben*, Johannes Verlag 1986. 380.)

Amíg a közrend keresztény elvekre épült és a hatalom – legalább elvben – keresztény uralkodók kezében volt, az egyház beérhette az evangélium hirdetésével, az egyház vezetői az abból levont erkölcsi elvek megfogalmazásával. Napjainkra azonban a történelmi-társadalmi viszonyok lényegesen megváltoztak, a közvélemény, a közélet nem épül többé keresztény alapelvekre. Ezzel helyzetekbe kerültek a keresztények, de maguk az egyházak is – állapítja meg Ernst Wolfgang Böckenförde a keresztények közéleti jelenlétét elemezve (*Staat-Gesellschaft-Kirche*, In: *Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft* Band 15. Herder 1982. A következőkben az ő gondolataira támaszkodunk.) Szabad verseny folyik, nemcsak a gazdasági életben, de a közvélemény formálásában, a társadalmi közmegegyezés kialakításában is. Hogyan lehet biztosítani ilyen helyzetben az evangélium érvényesülését? Elegendőek-e a hivatalos egyházi megnyilatkozások? Vagy pedig szükség van a keresztények aktív részvételére a közéletben? S a kettő hogyan hat egymásra az egyházon belül? A tévedhetetlenséget garantáló krisztusi jelenlét nem mentesít bennünket egyéni erőfeszítéseinktől – hogyan lehet biztosítani, hogy a hiteles keresztény válasz fogalmazódjék meg korunk új problémáira?

2. A II. Vatikáni Zsinat a laikusok hivatásáról. A zsinat szerint a világban való jelenlét a laikusok kötelessége. „Az evilági feladatok és tevékenységek a világi hívőkre tartoznak. A világi hívők eleve jól kiművelt lelkiismeretére hárul a feladat, hogy az isteni törvényt a földi társadalom életének irányítójává tegyék. Papjaiktól viszont a lelki világosságot és erőt kell várniuk. Ne higgyék azonban, hogy lelkipásztoraik mindenhez értenek, és az összes fölmerülő, esetleg súlyos kérdésekben is azon nyomban gyakorlati megoldást tudnak ajánlani, vagy hogy ez lenne a papok küldetése. Vállalják csak a világi hívők a maguk sajátos szerepét, keresztény bölcsességgel és engedelmesen figyelve a tanítóhivatal eligazító szavára.” (*Gaudium et Spes* 43.)

Mindegyikünk más kegyelmi küldetést kapott az egyházban, s ezek a kegyelmi adományok, feladatok kiegészítik egymást. Ebben a jól szervezett munkamegosztásban a papság feladata a kinyilatkoztatott tanítás őrzése, az evangélium hirdetése, a hívek közösségének összefogása és irányítása, a híveké pedig az, hogy az evangéliumi életformát a világban valóra váltsák. Ez a „munkamegosztás” azonban semmiképpen sem jelentheti azt, hogy a papság feladata a vezetés, a laikus „közlegényeké” pedig az utasítások pusztá végrehajtása. A világban való jelenlétük által a laikusok

nemcsak szakmai tapasztalatokra tesznek szert, hanem – a zsinat szavával – „bölcsségre” is. Ezt pedig nem nélkülözheti a tanítóhivatal akkor, amikor Isten akaratát fűrkészi a történelemben.

A zsinat még egy elvi jelentőségű döntést hozott a keresztény jelenlétről a világban. Az egyház még az igazság képviselőjében sem kíván semmilyen erőszakot alkalmazni: tiszteletben tartja az emberi lelkiismeret szabadságát. Nem igényel magának hatalmat, hanem a Lélek erejével kívánja hirdetni Krisztus örömhírét. „Az az erő ugyanis, amelyet az egyház a mai társadalomba önthet, ebben az életre váltott hitben és szeretetben áll, nem pedig egy pusztán emberi eszközökre támaszkodó hatalom gyakorlásában.” (Gaudium et Spes 42.) A vallásszabadságról szóló nyilatkozat kimondja: „a társadalomban a vallás területén távol kell tartani a személytől a kényszer bármelyik formáját” (12.). Ugyanakkor viszont megkívánja az egyház teljes szabadságát is: „A társadalomban és minden közhatalom színe előtt jogot formál a szabadságra az egyház, mint az Úr Krisztus által rendelt lelki tekintély, amelynek isteni parancs adta a megbízást, hogy menjen el az egész világra és hirdesse az evangéliumot minden teremtménynek. Igényt tart a szabadságra az egyház azon a címen is, hogy olyan emberek társasága, akiknek joguk van a világi társadalomban keresztény hitük parancsa szerint élni” (13.).

Újszerű viszonylatok alakulnak ki tehát mind az egyházon belül, a klerikusok és a laikusok között, mind az egyházon kívül, a keresztények és a szekularizált állam kapcsolatában. Mindkét kapcsolatban meg kell még tanulnunk a párbeszédet, az egymás nézeteit tiszteletben tartó igazságkeresést.

Amikor 1985-ben rendkívüli szinóduson értékelték a II. Vatikáni zsinat eredményeit, akkor többen megállapították, hogy a zsinat által szándékolt keresztény jelenlét még nem valósult meg kellőképpen. Rush érsek (Ausztrália) például megállapította, hogy a keresztény üzenet „nem volt képes elég világos és vonzó képet rajzolni az egyházzal korunk világában. Igen sok ember, közöttük katolikusok is, úgy érzik, hogy az egyház távol marad igazi gondjaiktól” (The Laity and the Extraordinary Synod 1985. Pro Mundi Vita, Bulletin 105.).

Terrazas Sandoval püspök (Bolívia) hasonlóképpen nyilatkozott: „Az egyháznak az önelégültség helyett aláutasosan, becsületesen és tisztelettel meg kell hallgatnia az igazságot, a történelem útján járó emberek gondjait és győzelmeit.” „Az egyháznak nagyobb szabadságot és cselekvési lehetőséget kell biztosítania azoknak a laikusoknak, akik a változó világ szolgálatába állnak, s gondoskodnia kell segítségükről, ha hivatásuk vállalása nyomán konfliktusokba keverednek.”

Williams bíboros (Új-Zéland) szerint: „Korrekt elméleti tisztánlátásra van szükség, ha meg akarjuk teremteni a valódi integrációt az Isten ügyében és a világ ügyében tett erőfeszítéseink között, hogy ezek ne csupán egymás mellett haladjanak. Nem könnyű elfogadnunk azt, hogy Isten-szeretetünk a világhoz fűződő sokféle kapcsolatunkban valósul meg, ha nem értettük meg, hogy az Isten-közelség és a világhoz való közelség szorosan egybetartozik, s nincsenek ellentétben egymással.”

Etchegaray bíboros, a Justitia et Pax pápai bizottság elnöke is azt vizsgálta, hogy az egyház szociális tanítása miért nem honosodik meg igazán a gyakorlatban. „Nem elég, hogy az egyházi tanítóhivatal absztrakt elveket megfogalmaz: sokkal jobban figyelnie kell azokra az elkötelezett keresztényekre, akik gyakran keresztre feszített lelkiismerettel próbálnak eleget tenni mind az egyház tanításának, mind a társadalmi és gazdasági ínség kiáltó szükségleteinek. Az ő figyelmes meghallgatásuk már jó alapot teremtené egy újabb szociális enciklika előkészítésére.”

II. János Pál pápa pozitívan fogalmazta meg a világiak szerepét: „A laikusok sajátos hivatása és küldetése abban áll, hogy az evangéliumot életükkel hirdessék, s így vigyék bele az örömhírt kovászként annak a világnak valóságába, amelyben élnek. A világot formáló nagy erők – a politika, a tömegkommunikációs eszközök, a technika, a kultúra, a nevelés, az ipar és a munka – azok a területek, amelyeken a laikusok különleges módon is meghívást kaptak arra, hogy küldetésüket betöltsék. Ha ezek az erők olyan emberek kezében vannak, akik Krisztus igazi tanítványai, ugyanakkor

pedig a szükséges mértékben rendelkeznek a megfelelő szaktudással és jártassággal, akkor a világ valóban belülről alakulhat át Krisztus megváltó ereje által.”

A pápa szerint „az egyház a laikusok által van jelen a világban”. A keresztények azonban egyben egy-egy államnak a polgárai is. Meggyőződésüket, a krisztusi emberképet, a keresztény életformálást elsősorban életük példájával kínálhatják fel. Eközben természetes joguk van arra, hogy egymás között saját csoportosulásokat hozzanak létre, de arra is, hogy részt vegyenek mások jó szándékú, a közjót szolgáló, erkölcsi értékeken nyugvó kezdeményezéseiben. A közvélemény formálása a pluralista, demokratikus, jogrendre épülő társadalmakban meghatározott játékszabályok szerint folyik – ehhez kell igazodniuk a keresztényeknek is. Egyénekenként és szervezett csoportokban is tevékenyen részt kell venniük a közéletben, a nemzeti közmegegyezés kialakításában, a társadalom életét irányító célok megfogalmazásában, az emberi értékek védelmezésében. Nyitott kérdés persze, melyik kérdéshez sikerül a társadalom többségét maguk mellé állítani, s a keresztény értékeket így össztársadalmi szinten is érvényre juttatni, s hol szorulnak kisebbségbe, utolsó lehetőségként elválva a példa értékű tiltakozás vagy akár az áldozatvállalás hősiességét is.

Az egyházi vezetőknek elsősorban híveikkel kell törődniük: őket bátorítják, nekik adnak eligazítást, hogy a fölmerülő konkrét élethelyzetekben hogyan foglalhatnak állást. Prédikáció és katekézis, katolikus sajtó és püspöki pásztorlevelek, teológiai és lelkeségi könyvek nem mozoghatnak absztrakt magasságokban: az evangéliumot saját koruk emberének nyelvére kell lefordítani, a gyakorlatban megvalósítható életformát kell felkínálni, a kor valós kérdéseire kell választ keresniük mind az egyéni erkölcs, mind a társadalmi élet területén. Ha szükséges, természetesen föl kell emelniük kritikai, tiltakozó szavukat a társadalmi nyilvánosság előtt is, még akkor is, ha felfogásuk szemben áll a közvéleménnyel vagy a hatalom hivatalos álláspontjával: Istentől kapott küldetésük kötelezi őket a kritikai funkció elvállalására, a jog és az igazságosság védelmére. Büszkén mondhatjuk, hogy az elmúlt két-három évtizedben szerte a világon mind erősebb lett a „hivatalos” egyház, az egyházi vezetők fellépése is az ember, az igazságosság, a szabadság védelmében, egyre többször és határozottabban kiálltak az üldözöttek, az elnyomottak, a nincstelenek mellett. (Csak példaként említhetjük Oscar Romero érseket, Helder Camara püspököt, az amerikai püspöki kar pásztorlevelét a gazdasági életről, a pápa megnyilatkozásait legutóbb a nemzeti kisebbségekről, a faji megkülönböztetésről.)

Számos példát sorolhatnánk persze arra is, hogy a tanítóhivatal és a laikusok, Róma és a helyi egyházak között egy-egy kérdés megítélésében csak türelemmel kihordott feszültségek árán, esetleg hosszas küzdelmek, nézeteltérések után alakul ki a közmegegyezés. Ha csak a felszabadítási teológia körül kibontakozott sokrétű vitákra gondolunk, akkor jól láthatjuk, hogy egyházunk minden rendű-rangú tagjának világviszonylatban is tanulnia kell még azt, hogy a Szentlélek irányításával hogyan kereshetjük meg közös erőfeszítéssel a keresztény választ korunk kérdéseire.

3. KERESZTÉNY JELENLÉT A MAGYAR TÁRSADALOMBAN. Hazánkban mind az egyházak, mind a keresztények évtizedeken át kiszorultak a közéletből. Az egyházak nem tölthettek be tényleges kritikai funkciót a társadalomban. A hívő állampolgárok pedig csak anonim rejtettségben, a magánélet szférájában élhették meg a vállalt keresztény életformát – nyíltan, megfogalmazott elvek, értékvételek formájában nem képviselhették a nyilvánosság előtt. (Ma már azt is látjuk, hogy ez mennyit értett az egész nemzet lelki egészségének.) A II. Vatikáni zsinat által meghirdetett új jelenlét a társadalomban, a világ krisztusi szolgálata, a laikus keresztények bekapcsolódása a társadalom életébe és építésébe – mindez eddig csak szép elméleti célkitűzés lehetett hazai viszonyaink között. Lemaradásunk hátrányait azonban előnyünkre fordíthatjuk, ha felhasználjuk azokat a tapasztalatokat, amelyek az elmúlt két-három évtizedben világszerte keletkeztek, részben az egyházon belüli párbeszédben, részben a keresztények társadalmi-közéleti felelősségvállalása nyomán.

– 1. Hogyan lehet megteremteni a *keresztény részvételt egy szekularizált világban*, ahol nemcsak a gazdasági-társadalmi élet liberalizált, hanem az értékek és értéktelen-

ségek is szabadpiaci versengésben kínálják magukat? Korábban, a rejtőzködés idején a keresztényeknek az elnyomás, a hátrányos megkülönböztetés ellenére is hűséges kítartást kellett gyakorolniuk. Most meg kell tanulniuk azt is, hogy magukat és az utánuk jövő fiatal nemzedékeket hogyan vértézhetik fel a hamis és alantas silányságok harsány agressziója ellen, amelyek a tömegtájékoztatási eszközökben, az utcai reklámokon keresztül, a szórakoztatóiparban, a kirakatokban, az élet megannyi területén kelletik magukat. Hogyan tudjuk önmagunk és a másként gondolkodók előtt higgadtan felmutatni, vonzóan megjeleníteni a sajátos keresztény értékeket, s védelmünkbe venni az emberi élet minimális alapértékeit? Hogyan tudunk kiállni a nyilvános életben megbúvó jogtiprások, hamisságok, becstelenségek ellen? Hogyan tudjuk felmutatni a keresztény értékeket az egyéni életformálásban, az emberi kapcsolatokban, a családi életben, a szakmai-munkahelyi helytállásban, az élet szenvedéseinek elviselésében? Ez persze nemcsak az egyes keresztények életalakítására, hanem a keresztény közösség egészére és az intézményes egyházra is vonatkozik. Ez a feladat egészében lelki-vallási jellegű. Ennyiben tehát nincs köze a politikához. Nem irányul politikai célokra, a politikai rend megszerzésére: *az egyház minden állásfoglalásának a keresztény örömhírt kell tükröznie.* Ennek hirdetése azonban szükségszerű következményekkel jár az emberek egyéni életére és közös együttélésére is, ennyiben pedig szükségszerűen részt kér a közéletben, ha tetszik, a szó tágabb értelmében vett politikában. Hazánkban négy évtizedes benuáltás után most tanuljuk újra a demokráciát, az egyenrangúak között folyó igazi, türelmes párbeszédet, az erőszak helyett a higgadt érvelést, a különböző nézetűek összefogását a közös, jó célokért. Ebbe a tanulási folyamatba nekünk, keresztényeknek is be kell kapcsolódnunk, a II. Vatikáni zsinat szellemében. Csodálatos kihívás ez számunkra, Isten kegyelmi órája: krisztusi küldetésstudattal vállalunk felelősséget a világért, hazánkért.

– 2. Ennek a küldetésnek megvalósításához azonban a *laikusoknak a magyar egyházban is* meg kell kapniuk az őket megillető szerepet, felelős feladatkört. Szót kell kapniuk hívó szakembereinknek akkor, amikor az ő illetékességi körükbe eső döntések kimunkálása folyik. Egyházunk még erősen őrzi klerikális múltjának maradványait: sokan úgy vélik, hogy a papi hatalom minden területen mérvadó szaktekintélyt biztosít számunkra. Itt az ideje annak, hogy meginduljon a párbeszéd egyházunkon belül a laikusok és a klerikusok között. – Egy külföldi újságíró nemrégén néhány napon itt tartózkodása során felfigyelt rá: mindenki a „fórum” szót emlegeti. Valóban, új nyilvánosság van kialakulóban, a két- és sokoldalú párbeszéd új formái – ennek megteremtésére sürgető szükség van az egyházon belül is. Az egyház vezetőinek kell őrizniük és továbbadniuk a krisztusi örökséget – de ezt csak Krisztus szent népének egészével együtt tehetik. A laikusoknak életbölcességüket, szakmai és hívtapasztalatukat meg kell osztaniuk papjaikkal, hogy így együtt fogalmazhassák meg korunk nyelvén az örök krisztusi üzenetet. Az együttműködésnek, egymás meghallgatásának új formát kell kialakítanunk egyházközségi, egyházmegyei és országos szinten egyaránt. Jellemzőnek tarthatjuk, hogy az esztergomi egyházmegyei zsinat meghirdetése országszerte milyen váratlanul erős visszhangot váltott ki a hívőkben, főleg a keresztény értelmiségben: annak első jelét látják ebben, hogy egyházunkban is megkezdődik a zsinati folyamat, Isten népének közös menetelése a történelem vándorútján, Isten kegyelmének közös ünneplése a liturgiában. Isten népének valódi közösséggé formálódása pásztoraik vezetésével.

A készülődő új nemzeti közmegegyezésben helyet kell kapniuk a keresztény magyaroknak, de a magyar egyházaknak is. Több évtizedes megmerevedett gyakorlattal szakítva a kormányzat és a társadalom ma három területen enged, sőt mintha el is várná a keresztények segítségét: – 1. a nemzet értéktudatának formálásában, tehát az erkölcsi nevelésben. – 2. A szociális-karitatív munkában, a nincstelenség, elhagyottak, öregek, betegek gondozásában. – 3. A nemzeti öntudat, a történelmi múlt restaurálásában, a történelmi-nemzeti hagyományok újjáélesztésében. Ezeknek az elvárásoknak csak a zsinat szellemében tevékenykedő keresztények, a zsinat szellemében megújuló egyház tud megfelelni. A célok, alapelvek világosak, a feladat adott, – a végrehajtás reánk vár: a Szentlélektől kapott feladatként kell elvállalnunk.

Giczy György

ÉRDEK, ÉRTÉK, ÉTHOSZ

A korporatizmusról az egyház és a társadalom viszonyában

„A tudatosság első szintje: annak megértése, hogy mi az, aminek nem szabad lennie, ami nem állja meg többé a helyét a haladás ítélszéke előtt – és mi az, aminek lennie kell. Ennél már nehezebb annak megértése, hogy mi az, ami lehet.”

Ancsel Éva: A szabadság dilemmái

A szociológusok és politológusok többsége megegyezik abban, hogy az érdekek érvényesítése olyan mértékben hatja át a modern, jóléti társadalmak egészét, mint még soha a történelemben. Az érdek – nevezhetjük akár nemzeti vagy államérdeknek is – hasonlíthatatlanul nagyobb szerepet tölt be, mint más közösségteremtő erők, még akkor is, ha az azonos érdekű emberek nem találnak feltétlenül egymásra, nem feltétlenül alakítanak érdekközösséget (*Olson*). A már létrejött közösségek szerveződését és funkcióit alapvetően a résztvevők azonos érdekei szabják meg. Az azonos érdek kifejezése történhet akár a *hobbessi* érdekegyeztetési séma szerint is: ha az emberek nem tudnak megegyezni a közös jóban, akkor egyezzenek meg a közös rosszban. *A jóléti társadalmakat fenyegető közös rossz kétségtelenül a válság*. Efféle felismerések vezethették a szakembereket arra, hogy – a stabilitás módjai után kutatva – kidolgozzák a korábbiaknál szorosabb érdekeltégi rendszer, a korporatizmus elméletét.

A korporatizmusnak vagy – ahogy mostanában nevezik – a *neokorporatizmusnak* a jellemzőit eleinte a nyugat-európai országok és az Amerikai Egyesült Államok társadalmi rendszereiben, illetve a közvetlen előzményeket tekintve például a fasiszta Olaszország berendezkedésében vizsgálták, de egyre inkább úgy látszik, hogy bizonyos megszorításokkal alkalmazhatónak tartják a hazai szocializmus viszonyai között is.¹ A nehézség azonban ott van, hogy a szocialista rendszerben alkalmazható korporatizmus feltételeinek mibenléte – csakúgy mint a korporatizmus definíciója – bizonytalan. Elriasztó történelmi tapasztalatot csak az ötvenes években szerezhettünk róla, amikor „a társadalmi érdekre” hivatkozva maradéktalanul eltüntették az egyéni érdekek... önálló mozgásterét..., mondván, hogy a társadalmi érdek automatikusan magába rejti és szükségképpen megvalósítja a részlegesebb érdekeket is.”²

Ha minden közösségnek érdekközösségnek kell lennie, ha az állam és a társadalom sem egyéb, mint érdekközvetítési rendszer, akkor föl kell tennünk a kérdést, hogy *mennyiben érvényesülhet ez a szemlélet az egyházban*, mint látható közösségben, illetve milyen érdek kifejezését vagy kielégítését várhatja az ember az egyháztól? Az egyház társadalmi szerepkörében igényt támaszt vagy igényt elégít ki? Bele szabad-e illeszkednie a korporatív rendbe vagy ellenkezőleg, az a feladata, hogy kritika alá vesse az érdek mindenhatóságát, pontosabban a hatalom érdekeit? Vajon az egyház társadalmi vonatkozásban nem egyéb, mint korporáció?

„**VILÁGNÉZETI MEGGYŐZŐDÉSTŐL FÜGGETLENÜL**”. A dialógusról, az egyház társadalmi küldetéséről szóló nyilatkozatokban lépten-nyomon előkerül ez a bosszantóan kétértelmű formula: világnézeti meggyőződéstől függetlenül. Természetesen bizonyos megközelítésben lehet ezt jól is értelmezni: az ember például világnézeti meggyőződésétől függetlenül mos fogat, de egyéb, szellemi erőfeszítést igénylő foglalatossága közben már kevesebb biztonsággal állíthatja ugyanezt. Különösen nehéz e formula használata az egyház részéről. Mert a marxista anyagelvűség „tárgya” személytelen, néma, a hívó viszont mindent a kinyilatkoztató Isten akaratára

kíván visszavezetni. Az egyház lényegénél fogva mindenben világnézeti meggyőződése szerint – sőt: miatt! – nyilatkozik, – különösképpen a dialógusban és társadalmi küldetése teljesítésében. Egészen leegyszerűsítve úgy is fogalmazhatunk, hogy nem mondhat mást a templomban, mint az utcán, mert mindenütt ugyanannak alapján beszél. Ahogy nem lehet egymástól teljesen elkülönítve szemlélni az egyházban a „látható” és „láthatatlan” közösséget, ugyanúgy szétválaszthatatlan a meggyőződés és a hitelességre igényt tartó funkció.

Az egyház Isten egyháza. Amikor általánosnak tartható erkölcsi alapelveket fogalmaz meg, akkor is Isten felszólítása alapján cselekszik. *Nincs és nem is lehet világnézeti meggyőződésétől független megnyilvánulása, feladata.* Semmi mással nem indokolhatja meg az általa felkínált etikai értékrendet, mint a transzcendens valóság bemutatásával. Márpedig ha valami, akkor az értékrend igazolásra szorul.

Viszont az egyházzal szemben kialakított társadalmi követelmények vagy ajánlott feladatok olyan szerepkört jelölnek számára, ami nem egyéb mint a társadalom terített asztalánál vagy áldozati oltára mellett végzett asszisztencia. Úgy látszik, az egyház legfontosabb feladata, illetve tevékenységének sine qua non-ja a szocialista társadalomnak megfelelő „emberanyag előállítás”: erkölcsös embereket „szállít”, ha romlik a munkafegyelem; nagycsaládosokat, ha elenyésző a népszaporulat; aszkétákat, ha a jóléti társadalom csak keveseknek képes biztosítani a jólétet és a gazdaság válságba kerül; balekot, ha túl sok az ügyeskedő a magánszektorban; szófogadó állampolgárt, ha nő az elégedetlenség. Hiszen a világ fiai amúgy is okosabbak a világosság fiainál!

A társadalom korporációként kezeli az egyházat: *közreműködéséért „cserébe” felkínálja a közreműködés lehetőségét.* Így magától értetődően a fejlődés útja a közreműködési lehetőségek növelése. Az elméleti megalapozást szolgáló dialógusban ez úgy jelentkezik, hogy a résztvevők – valóban „világnézeti meggyőződésüktől függetlenül” – egymást túllicítálva igyekeznek a marxizmus és a kereszténység hasonló vonásait azonosságként feltüntetni. A katolikusok Marxra, a marxisták Jézusra hivatkoznak és nem győzik idézni a Szentírást. Ebben a szellemi milióban a világnézeti meggyőződés kifejtése dogmatizmusnak vagy legalábbis szűkkeblűségnek látszik. Ezért az egyház belső dialógusában jó néhányan konzervativizmussal akarják pótolni a hűséget, a változásoknak alá vetett formák kétségbeesett védelmével az egész igazságát. Az emberiség iránti egyetemes felelősségéret kimerül a béke hangoztatásában, amin azonban csak saját biztonságukat értik. Az engedelmességet úgy akarják megkövetelni, mint a megértés kiküszöbölésére született erényt. S akkor a kívülállókban hiába fakad föl a kérdés: Hol van az egyház? Mert a válasz valaha ugyan egyértelmű volt: Ahol az Ő nevében gyűlnek össze, – de mi már annyi mindenért össze tudunk gyűlni...

Van-e, egyáltalán lehet-e kiút, amikor az egyháznak tudomásul kell vennie, hogy tagjai mindig az adott társadalomba nőttek bele?³

Hogy ne az „in vitium ducit culpae fuga” („bűnödet átkozva, másik bűnbe esel”) elve jusson érvényre, a válaszkérés kiindulópontja csakis egyértelmű világnézeti meggyőződésből származhat. Nem történelmietlen visszafordulás ez, nem napjaink szellemi nyitottságának figyelmen kívül hagyása, hanem éppen annak a hangsúlyozása, hogy a marxizmus és a kereszténység párbeszéde, együttélése és együttműködésük lehetőségeinek feltárása csak a maguk sajátos világnézeti meggyőződésükből származó humanizmus – a marxizmus antropocentrizmusa és az ezzel aligha ellentétes krisztocentrizmus – alapján történhet. Ennek a szellemi magatartásnak módszertani előnye az egyértelműség. Hiszen nem a végeredményből kell kitalálni az előzményt: a dialógusból és a kooperációból amúgy is csak valami meghatározhatatlan s ezért nehezen aktualizálható humanizmusra lehetne visszakövetkeztetni, mágra a világnézetre nem.

A marxizmus és a kereszténység szilárd világnézetéből ered, hogy felül tudnak emelkedni a világnézeti különbségeken is. Különböző világnézetű emberek találkozásában a világnézet dialektikus fogalomként „viselkedik”: gazdagodhat, mert nem akar megszűnni, de megőrzéséhez sem úgy ragaszkodik, hogy ne törekedne másban is fölismereni önmagát.

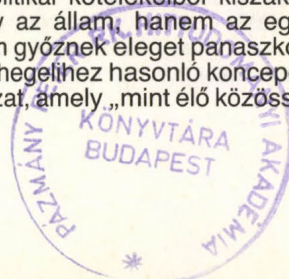
A neokorporatizmus viszonyai között azonban úgy tűnik, hogy mindenféle meggyőződés a központilag irányított érdekegyetemesnek feltüntetett hatalma alá rendelődik, vagyis a párbeszédből érdekegyeztetés lesz. Az érdekek olyan szövevényével kerülünk szembe, hogy eldönthetetlen, mindez végső soron kinek az érdeke.

Ahhoz, hogy az egyház társadalmi szerepének problematikáját világosabban megfogalmazzhassuk, a fenti általános megközelítés után közelebbről is szemügyre kell vennünk a korporatizmust.

TÍZMILLIÓ EGYÉN ORSZÁGA. Már magában a társadalomban is különféle, egymással ellentétes, de egyaránt fontos alapelveket kell összeegyeztetni. *Adam Smith* még azt hitte, hogy a magánérdeke érvényesülése által biztosítható a közérdek. Kiderült azonban, hogy az érdekek természetüknél fogva horizontálisan nem hozhatók közös nevezőre, ezért az egymást kizáró érdekeket átfogóbb prioritásoknak kell alárendelni. A hierarchikus érdekegyeztetés sikertelensége esetén az állam válságba kerül. A korporatizmus szakadatlanul azokat – jórészt az állam rendelkezésére bocsátandó – eszközöket keresi, amelyek segítségével az egyeztetés mégiscsak létrejön és a válság elhárítható. A korporatív állameszme a rendi állam stabilitása utáni vágyakozásból született: „A korporatív ideológiák ideálképe a közös jogok és kötelezettségek tudatával átitatott, s ezek által egyesített középkori rendek, hivatásrendi szervezetek hierarchikus rendszere, amelyben a rendszer alkotóelemei saját területükön autonómiát élveznek, de összességükben kényszer-jelleggel álváratottak a rendi állam fegyelmének, eleve adott prioritásának.”⁴ A pluralista érdekközvetítéssel ellentétes korporációs érdekközvetítési rendszer *Ph. Schmitter* megfogalmazásában a következő: „Fő alkotóelemei korlátozott számúak, egyedülállóak, kényszerszövetségbe szervezettek, melyek nem állnak egymással versenyben, hierarchikus struktúrával rendelkeznek, s egymástól funkcionális szempontból elválasztottak. Állami elismertséggel vagy jogosítványokkal rendelkeznek, ha nem éppen az állam készítésére jöttek létre. Az általuk képviselt területeken ugyanakkor képviseleti monopóliumokat élveznek, amelyért cserébe eltérnek bizonyos beleszólást vezetőségük kiválasztásába, igényeik artikulálásába.”⁵ Ebben a vonatkozásban óhatatlanul fel kell tennünk a kérdést az egyház társadalmi helyzetét illetően: Vajon az egyházra mennyiben alkalmazható a fenti megállapítás?

Annyi bizonyos, hogy a korporatív rendszer nem tart igényt az emberek megértésére, a rendszer összefüggéseinek felismerésére, elegendő, ha magatartásukat a politikai akarat felhívásának megfelelően alakítják. A hatalom számára kifejezetten káros az érdekek mibenlétének feltárása, a struktúra leleplezése. Hogy a beleegyezés kivívása ne tűnhesen önkényesnek, az egyik oldalon „beengedik” a demokráciát, ami azt jelenti, hogy a jóléti államokban a kormányt meg lehet buktatni, a rendszert viszont nem. Az állam ugyanis társadalmi jóváhagyás nélkül áll fenn. A hatalomra került marxisták mintha teljesen elfelejtették volna, amit a marxizmus klasszikusai az állam elhalásáról mondtak – habár a szocialista rendszerek még korántsem merítették ki a korporatizmus lehetőségét.

Az állam és a társadalom összefonódásából következik, hogy az egyház – amelynek a társadalmat kellene képviselnie az állammal szemben – kilátástalan helyzetbe jut, hiszen a társadalom képviselétét már csakis az állam láthatja el. Az egyház számára nem marad más lehetőség, mint hogy a tőle függetlenül kialakult „történelmi realitáshoz”, adott esetben a „társadalom államosításához” igazodjék. De mivel az egyházat az államtól elválasztották, már nincs is mihez igazodnia. S mert a társadalmi élet elhalása következtében a közösségek is „elszegényedtek”, érdekközösségekké váltak, az egyház csak az individualizált tömeggel, egyének sokaságával találkozhat. Így nem marad más feladata, mint amit – *H. Marcuse* szerint – már *Hegel* is kevesellt: „az evangélium az egyénhez, mint társadalmi és politikai kötelekeiből kiszakított egyénhez” szólhat; „fő célja nem a társadalom vagy az állam, hanem az egyén megmentése.”⁶ – A politológusok és szociológusok nem győznek eleget panaszkodni a közösségek hiánya miatt, de túlnyomó többségük – a hegelizhez hasonló koncepciók utóhatására – teljesen figyelmen kívül hagyja az egyházat, amely „mint élő közösség”

vehetne részt a szocializáció roppant bonyolult, minden állampolgárra igényt tartó folyamatában.

Ha nincs társadalom, akkor létezhet-e az egyház? Ha a társadalmi rend nem tart igényt az egyház igazolására, „szentesítésére”, akkor mi szükség lehet az igazolás legfelső szintjére, a jelenségeket átfogó értelmezésre, vagyis a világnézetre?

Közösség és társadalom nélkül azonban az emberek nem tudják eljátszani társadalmi szerepüket. A szerepet közvetítő közösségi lét hiányában állandóan elvétik az elvárások megszabta viselkedési sémát, szocializálódásuk szinte lehetetlenné válik. Rendező elv híján a sajátjuk helyett „egymás szerepét játsszák” (J. M. Keynes), – ahogy a társadalomét az állam, az államét a társadalom s mindkettőjét az egyház.

Az állam és a társadalom szétválaszthatatlanságával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy eredetileg, a szó szoros értelmében vett rendi államok viszonyai között az egyház közelebb állt a társadalomhoz, mint az állam. (Még akkor is, ha az egyház az állam közvetlen szentesítésére is vállalkozott.) Eleinte a vallás határozta meg a társadalmat, viszonyukat csak a *szekularizáció* fordította meg: a meghatározott meghatározóvá lépett elő. Hogy ez csak a társadalmi igény szintjén jelentkezik vagy a megvalósulás eredményeit is a magáénak mondhatja, túlhaladja ennek a vizsgálódásnak a kereteit. Annyi azonban bizonyos, hogy *most már az egyháznak kell ragaszkodnia a szekularizáció eredményéhez, az állam és az egyház szétválasztásához.*

Anélkül, hogy visszakívánnánk az egyház és társadalom kezdeti viszonyát, a társadalmi rendet kozmikus renddel történő igazolás naiv, de ugyanakkor szilárdnak mutakozó meghiúsítását, egy lényeges különbségre mindenképpen rá kell mutatnunk. Ez pedig a korporáció és a *legitimáció* lényegbe vágó különbsége. Eredetileg ugyanis az egyház legitimáló szerepéről lehetett beszélni, a korporatizmus megvalósításához azonban nincs szükség semmiféle legitimációra. A legitimáció még meg akarta magyarázni a társadalmi valóságot, bensőleg elfogadtatni a fennálló rend törvényességét és igazságát, ideológiai alapokra helyezni a politikai hatalmat. Ámde az államhatalom konstruálta érdek-hierarchia minden magyarázatot fölöslegesnek vél, hiszen megfelelő szakismeretek híján az egyén amúgysem közeledhet hozzá kellő kritikával. A hatalom gyakorlása a politikusok és gazdasági szakemberek gondja. Az egyénnek meg kell elégednie azzal a „magyarázattal”, hogy az ösztársadalmi érdek egybeesik a saját érdekével. Vagyis a korporatizmus elfogadása és szolgálata az egyén saját jól fölfogott érdeke. Ha az individuum azonosulása megtörtént, a részletkérdéseket már az intézményrendszerre bízhatja. Csakhogy ebben maga az egyén is föllőrödi, megszűnik. Neki még az a reménye sincs, hogy a pokol kapui nem vesznek erőt rajta.

A korporatizmus elfogadtatásában nem a legitimáció, hanem a *manipuláció* játszik döntő szerepet. Hiszen azt kell igazolni, ami korántsem ésszerű; azt kell integrálni, ami logikailag végső soron igazolhatatlan. Választási lehetőséget teremteni ott, ahol már minden eldőlt.

A SZABADSÁG ÉTHOSZA ÉS AZ INTÉZMÉNYEK. „Társadalmi értelemben a szabadság jelentése messzemenő védelem az egyén és a társadalom manipulációjától..., az egyén lehetőség szerint tudatos részvétele a társadalmi kibontakozásban..., az egyénnek nyújtott társadalmi segítség, hogy megvalósíthassa a személyes szabadsághoz tartozó vallásszabadságot is.”⁷

K. Rahner arra hívta föl a figyelmet, hogy a kereszténység föltételezte teremtményi szabadság megvalósulási területe a társadalom. A történelmileg változó szabadságterületet a manipuláció határolja. Habár a szabadság „természete szerint” a teljességre törekszik, a valóságban, a társadalmi viszonyok között mindig csak bizonyos területet mondhat magáénak. Ebben az értelemben a szabadság szükségképpen körülhatárolását végző manipuláció ellentmondásos fogalom.⁸ Mivel a szabadság és a manipuláció viszonya történelmi, azaz változó, ezért konfliktusuk – ha feltételezzük a fejlődést – csakis a szabadság javára rendeződhet. Ebben a haladásban bizakodó, optimista felfogásban alapvető szerepet játszik a teológia eszkatologikus idő-értelmezése, amely a történelmet – megtorpanásai, sőt visszalépései ellenére – előrehaladó

folyamatként szemléli, azaz a végső beteljesülés reményével. A keresztény történelem-felfogás azonban éppen eszkatologikus távlata miatt merőben különbözik a manipuláció ellen és a szabadságért folytatott harc immanens győzelmébe vetett hitétől.⁹ Ez viszont nem zárja ki azt, hogy a keresztény ember eszkatologikus reménnyel vegyen részt a társadalmi szabadságért folytatott küzdelemben. „A társadalomban a keresztény embernek akarnia kell a szabadság és a manipuláció közti viszony szakadatlan megváltoztatását, és ezért kell dolgoznia és küzdenie, mivel a tett magának az eszkatológiai reménynek a szükségképpen közvetítése, ha a keresztény remény nem akar parazita ideológia lenni.”¹⁰ Ilyen értelemben a kereszténység forradalmi ideológia is, csak hogy nem egy meghatározott és már megvalósult forradalomé. És ez akkor is elidegeníthetetlen keresztény meggyőződés, a vallásos világ-értelmezés végkövetkeztetése, ha maga az egyház a konkrét történelmi szituációkban nem ennek megfelelő szerepet játszott.¹¹ Az viszont igencsak kétséges, hogy az elmélet helyességével menthető a társadalmi gyakorlat hiányossága. Ezért sújtja sokszor az egyházat is a bizalmi válság ódiума. Az egyházban való szabadság vizsgálata az egyházi intézmények manipulatív jellegének felismeréséhez vezet,¹² s a manipuláció mértékét itt sem csak a szükségesség határozza meg.

Magától értetődő, hogy a korporatizmus viszonyai között még nehezebb a szabadság helyzete. Talán meglepőnek tűnik, ha ebben a vonatkozásban Hegel-t idézzük, de könnyen belátható, hogy a német filozófus társadalombölcseleti rendszere a korporatizmus egyik legelső és legkimerítőbb összefoglalása. Mert a filozófiatörténetben talán Hegel áldozta föl a legkönnyebben az egyént, s minden bajok forrásának az egyediséget tartotta. Azt állította, hogy az egyéni érdekek teremtette általános anarchiában a szabadság elve – „az irányított azonos az irányítóval” – nem valósítható meg tökéletesen, „mert a kormány nem tudja megszüntetni az egyéni érdekek közti konfliktusokat.”¹³ Ha „a közérdek sohasem eredeztethető az egymással versengő és küzdő egyének akaratából”, akkor „az államnak kell magára vállalnia az anarchikus társadalmi és gazdasági fejlődés megfékezésének szerepét.”¹⁴ Hegel éppen csak azt felejt el, hogy ebben a rendszerben miként érvényesül a szabadság elve. Mert szabadnak csak a kormányt vagy magát az államot lehetne nevezni, az embert aligha.

A szabadság azonban tényleges veszélyeztetettsége ellenére alapvető követelmény marad a jóléti társadalmak korporatív berendezkedéseiben is. A társadalmat ugyanis sokféleképpen föl lehet építeni, szabadság nélkül azonban lehetetlen. A szabadság nem valami időleges tényező, a forradalmárok passziója, hanem az együttélés legelemibb feltétele. Az akarat szabadsága nélkül nincs felelősség,¹⁵ vagyis lehetetlen a felelősségre vonás is. Nincs se erkölcs, se jog – csak hatalom. Csak a manipulációt megtestesítő intézmények.

De vajon mi várható intézményrendszerünkötől? – Nem kell túlságosan megerőltetni történelmi emlékezetünket, hogy felidézhesük azt az időszakot, amikor „a hagyományos és szerves közösségi formák felszámolódtak, és jobbra elidegenült intézményes-szervezeti köteleknek adták át a helyüket, mindinkább felerősödött egy elvont ‚kollektivistikus’ ideológia hangoztatása”¹⁶. És sajnálatos módon ennek felismerése nem is pusztán az emlékezet alapján lehetséges, hanem részben a jelen tapasztalata alapján is: „Még nem támogatjuk kellőképpen az állampolgári felelősséget és politikai kezdeményezést; bizonytalan az állampolgár politikai szerepe, egyesülési lehetősége, az állami és társadalmi szervezetekhez fűződő viszonya. Feszültségek forrása, hogy az egzisztenciális helyzet és az érvényesülés lehetőségei túlzottan a hivatali hierarchiához kötődnek; emiatt a konstruktív kritika többnyire civil kurázi, egyéni elszántság, néha hősiesség dolga.”¹⁷ „Az eltűzött hivatali szemlélet nehezen tolerálja a közmegegyezést, eleve konszenzust követel olyan ügyekben, amelyekben a társadalom vagy a helyi közösségek egységét alternatívákról folyó vitákkal és többségi akaratot kifejező választással kellene elérni.”¹⁸ Végül azt is figyelembe kell vennünk, hogy „a szocializmus politikai intézményrendszere elméletének és praxisának centrumában a párt áll”¹⁹. „A párt a politikai főhatalom hordozója”, s ugyanúgy „politikai stabilitásra törekszik, mint minden hatalom.”²⁰ Viszont „a pártra is hatnak az elkülönült

politikai hatalomra jellemző elidegenedési tendenciák. És sajátos ellentmondásokat szül az a szociológiai tény, hogy végbement a párt és az állam, illetve apparátusai, testületeik teljes ozmózisa, méghozzá a párt egyértelmű és megfellebbezhetetlen prioritása mellett.”²¹ És „mivel kormányzó pártról van szó, a vitában már nemcsak mozgalmi, hanem államhatalmi eszközök is bevetetők.”²² Mindezek alapján „hiába mondjuk, hogy a munkásosztályé, a dolgozó népé a hatalom, nem lehet meggyőző ez a válasz, ha arra a kérdésre, hogyan gyakorolják a hatalmat, nem tudunk elfogadhatóan válaszolni.”²³

A jóléti társadalmakban az intézményrendszerek sajátossága a válság.²⁴ Ha nem mesterségesen fenntartott intézmények lennének, állandó megújulásra szorulnának. Megújításuk helyett éppen az intézmények hordozzák a stabilitás mítoszát. Ezért még sokszor azok az intézmények is fönmaradnak, amelyeknek már semmi funkciójuk sincs.

Az individualizált egyén már-már megszokja, hogy magára hagyják, hogy most már végképp önmagára van utalva, amikor az intézmény váratlanul belenyúl sorsába és – „állapotbeli magányának” megszüntetése nélkül – birtokba veszi. Az intézmény a közösségi gondoskodás áruhájában keríti be az embert, s még azt a kevés lehetőségét is megnyírálja, amiről azt hitte, hogy elvehetetlen sajátja. Ezért az ember hajlamos arra, hogy a szabadság korlátozását az intézmények működésében fedezze fel, s megelégedne a tüneti kezeléssel, ahelyett, hogy feltárná az intézmények túlzott biztonságérzetének okait. Pedig tudnia kellene, hogy minden állam olyan, amilyen az intézményrendszere. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az intézményrendszer az állam objektivációja. Intézményrendszer nélkül az állam működésképtelen, vagy pontosabban megszűnik. De egyáltalán: bármilyen hatalomnak, ha működni akar, intézményrendszerre van szüksége. A szükségesség azonban magában rejtja a túlbujánzás veszélyét. S amennyire az intézmény alapelve igazolható, annyira igazolhatatlan a túlnövekedés. Már csak azért is, mert az intézmények kikezdetlen tekintélye minden valamire való társulást arra indít, hogy önmagát intézménynek tüntesse föl. Vállalatok, alkalmi kollektívák pecsétes felszólításokat továbbítanak, s fejleces levelek alján jogi szankciókat helyeznek kilátásba, mert fölismerték, az egyénnél már senki sem lehet gyengébb, védtelenebb.

Vitathatatlan, hogy „erős és öntudatos közösségek létrejötté fontos előfeltétele a demokratikus intézményrendszer kialakulásának; a demokratikus intézményrendszer léte pedig előfeltétele a közösségek létrejöttének és tartós fönmaradásának”²⁵. Az egyik vagy másik előfeltétel elsődlegességét az adott társadalmi helyzet konkrét lehetőségei között lehet eldönteni: ahol nehezebbnek látszik az intézményrendszer reformja, ott a közösségi élet kibontakoztatásával kell próbálkozni. S ebben a tekintetben hasonló feladat áll az egyház és a társadalom előtt. Az egyház közösségteremtő feladatának elvégzése nélkül, mint intézmény a szocialista intézményrendszer vákuumába kerülne, hiszen a társadalmi intézmények hierarchiájába való besorolása minden próbálkozás ellenére reménytelen. A másik irányban azonban lehetne próbálkozni. Ha az egyház a társadalomban a szabadság éthoszának hordozója kíván lenni, akkor nem térhet ki maga sem annak megvalósítása elől. A szabadság kezdeményezője csak autonóm közösség lehet. Mindez alapvető összefüggésben van azzal a megállapítással, hogy a társadalomban a szabadság egyik félreérthetetlen mutatója a vallás- és lelkiismereti szabadság mértéke.

A KERESZTÉNY ETIKA, MINT AZ ÉTHOSZ MEGVALÓSÍTÁSA. A kanti etika értékelméletét kritikusán vizsgáló *M. Scheler* hangsúlyozza: „Vissza kell utasítanunk azt az állítást..., hogy értékek egyáltalán nem 'léteznek', hanem csupán érvényesek”, mivel az „érvényesség” csak azt illeti meg, ami önmagában igaz. Vagyis „az igaz értékítéletek a valós értékek érzésén alapulnak.”²⁶ Eltekintve az érzés nehezen tisztázható fogalmától, Schelernek abban kétségtelenül igaza van, hogy az etikában a „van” és a „kell” között, a tény és a követelmény között nincs akkora különbség, mint az első pillanatban gondolnánk: csak azt ítélniük szükségesnek, ami a valós helyzetben már valamiképpen fölismerhető, még akkor is, ha konkrét fölismerésünket

számtalan körülmény nehezíti. Az etika alapvető sajátossága, hogy meg akar valósulni, érvényre kíván jutni mindenáron, s azért nem szakadhat el a valóságtól, mert a valóság bővületében él. Amde éppen a valósághoz való kötődésből következik, hogy csak az önkény képes a tényleges legyen-élményből azt a következtetést levonni, hogy így kell lennie.²⁷ Ez utóbbi teszi rendkívül nehézé az egyház érték-közvetítő szerepét a társadalomban. Ami viszont ugyanezt lehetővé teszi, az az *érvényesség és az igazság etikai összetartozása*. Egészen leegyszerűsítve, mindez annyit jelent, hogy a társadalom „természete” szerint szükségképpen megőríz valamit, amit etikának lehet nevezni. A társadalom korporatív modellje, ahol az egyén személyes beleegyezése nélkül az érdekek összeegyeztetésének hatalmi eszközeit alkalmazzák, ugyancsak kénytelen meghagyni némi etikai értéket, már csak azért is, mert ezeket az értékeket ugyanez az eszköztár már képtelen összeegyeztetni. Hiszen eszközeinek hierarchiájában „legfölül áll a fizikai kényszer, legalul a „meggyőzés”, a rábeszélés”.²⁸ Márpedig fizikai kényszer hatása alatt nem lehet erkölcsi döntést hozni. Így mód nyílik az egyház valóban nehéz, de mégiscsak lehetséges érték-közvetítő szerepének megvalósítására.

Mielőtt – az előző fejezetek alapján – arra a következtetésre jutnánk, hogy a korporatív rendszerekben se személyiség, se közösség, se társadalom, csak a növekvő hatalmú állam bürokratikus intézményrendszere létezik, föl kell hívnunk a figyelmet: a korporáció érdek-alkuja sohasem tökéletes. A társadalomra emlékeztető organizmus vérkeringésében szétroncsolt, de még életképes közösség-töredékek keringenek, s általuk szóhoz juthat a már elhallgattatott személy, aki az érdek árnyékában született, de saját érdeke sem tudta lekötni egészen. Aki az intézményekkel szemben már érzéketlen, de erkölcsileg még sebezhető.

„Az éthosz evilági transzcenzus” – írja Ancsel Éva²⁹ –, „mert túllépés történik itt több értelemben is. Túllépés a most-idő uralkodó normáin csakúgy, mint az egyén érdekein, de mindenekfelett: az éthosz transzcendálja az osztály-társadalmiságot, azokat az antagonizmusokat, amelyek az emberi nemet uralkodó és elnyomott fajokra, etnikumokra, osztályokra szakitják.”

Az éthosz az etikát megelőző, egyetemes fogalom, amely túllép az egyén érdekein, s éppen ez a túllépés teszi lehetővé, hogy az egyéni érdekekkel manipuláló korporatizmust fölülmúlja. Nemcsak a bűn nevét adja vissza – ahogy Ancsel írja –, hanem az erkölcs nevét is. Mert „az erkölcsi megítélés és önítélkezés... nem történhet pusztán a történelmileg változó morálok, hanem a csak egyes számban használható éthosz alapján, amelynek bázisa az emberi összetartozás.” Az emberi összetartozásnak pedig van olyan „magasfeszültsége, amely hatályon kívül helyezheti az embereket egymástól elszakító, elválasztó társadalmi, világnézeti határokat.”³⁰ Ha vannak ilyen világnézeti határok. Meggyőződésünk szerint a kereszténységnek embereket elválasztó határai nincsenek. Hanem minden tanítás, alapelv az emberi összetartozásról szól, mivel az embert és a világot a teremtés és a megváltás egységében szemléli: „Az üdvösségre szóló meghívást társadalmilag közvetíti Krisztus – az egyház feje – által, aki az egyházért megteremtett világmindenség feje és az egyházra orientált történelem ura is.”³¹ Ahogy a II. Vatikáni zsinat az Egyházzal szóló dogmatikai konstitúciójában tanítja: „Az egyház... Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének; ezért szeretné... feltárni híveinek és az egész világnak a maga lényegét és egyetemes küldetését” (*Lumen Gentium* 1.).

Az egyetemes emberi összetartozás felismerése – amit Ancsel éthosznak nevez – egyáltalán nem idegen az egyház fölfogásától. Az egyház éppen ezt munkálja, amikor erkölcsi alapelveket fogalmaz meg. Úgy is mondhatjuk, hogy a keresztény erkölcs tételelessé teszi az éthoszt. Olyan értékrendet állít, amely az éthoszon nyugszik, és az éthoszt segíti világra.

De vajon a korporatizmusnak és a korporatív tendenciákat mutató társadalmaknak szükségük van-e az érdekeket fölülmúló etikára? Mit tehet az egyház ott, ahol a politikai tudomány gazdaságpolitikára redukálódott? Márpedig a korporatív rendszereknek és általában a jóléti társadalmak válság-megoldó próbálkozásainak egyik legnagyobb

veszedelme, hogy mindent a gazdasági életre akarnak visszavezetni, illetve mindent a gazdasági élettől tesznek függővé. Viszont a gazdasági élet függvényében vizsgált társadalmi beleegyezés etikai szempontból értékelhetetlen. Azt sugallja, mintha meggyőződésünknek és meggyőzetésünknek egyetlen fokmérője lenne: a jóllakottság.

G. Balandier még annak a meggyőződésének adhatott hangot, hogy „a hatalom természetéhez tartozik, hallgatólagos vagy kinyilvánított formában, egy valódi politikai vallás támogatása.” *Luc de Heusch* nevéhez fűződik a briliáns paradoxon: „A politikai tudomány az összehasonlító vallástörténethez vezet.”³² De vajon mihez vezet a gazdaságpolitika?

Ha nem akarunk újra esőcsínálással foglalkozni, akkor el kell utasítanunk a korporatizmus lehetőségét is. Őszinte társadalomkritikával túl kell szárnyalnunk az érdeket. A legnehezebb fölülmúlhatót, a magunk érdekét is. Amíg erre képtelenek mutatkozunk, érvényben marad a figyelmeztetés:

„A hétköznapok hatalma létrehoz, avagy létrehozhat egy látszólagos eszmei-politikai és morális szilenciumot, ami nem veszélytelen. Semmit se könnyebb ugyanis megszokni, mint a kompromisszumos megoldásokat, s ha ez egyszer bekövetkezett, akkor messze a létjogosultság határain túl is uralkodóvá válhat. A hétköznapokban úgy tűnik, hogy a lehetséges vereség vagy visszalépés nem sorsdöntő és nem helyrehozhatatlan. Avagy az életnek ezeknek a ‚kis‘ pillanataiban egyáltalán nem is tudatosul, hogy mi forog kockán.”³³

Irodalom

1. Id. Konfliktus, rend, szabadság. Interjú *Pozsgay Imrével*, Világosság, 1987. 3. 141. o. – 2. *Pataki Ferenc*: Egyén és közösség a mai magyar társadalomban, Társadalmi Szemle, 1987. 3. 14. o. – 3. *Alfred Glässer*: Kirche kontra Gesellschaft? Beiträge zur Theologie und Soziologie der Kirche, Verlag Butzon-Bercker, Eichstätt, 1976. 294. o. – 4. *Bruszt László*: Érdekszervezetek a politikai rendszerben, Korporatizmus elméletek, Medvetánc, Az ELTE KISZ-bizottság Társadalomelméleti folyóirata, 1983/4–1984/1. 86. o. – 5. vö. *Ph. Schmitter*: Interessenvermittlung und Regierbarkeit, in: im. 89. o. – 6. *Hegel*: Theologische Jugendschriften, 381–382. o., in: *Herbert Marcuse*: Ész és forradalom, (Hegel és a társadalomelmélet keletkezése). Társadalomtudományi Könyvtár, Gondolat, Bp. 1982. 49. o. – 7. *Karl Rahner*: Freiheit und Manipulation in Gesellschaft und Kirche, Herderbücherei, Freiburg 1977. 87–88. o. – 8. vö. im. 74. o. – 9. vö. im. 83. o. – 10. Id. im. 85. o. – 11. vö. im. 86. o. – 12. vö. im. 90. o. sköv. – 13. Id. *H. Marcuse*: im. 74. o. – 14. im. 77. o. – 15. vö. *Szamel Lajos*: Az államigazgatás felelősségi rendszere, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1986. 9–10. o. – 16. *Pataki Ferenc*: im. 16. o. – 17. *Pozsgay Imre*: A politikai intézmények és a társadalmi fejlődés, Társadalmi Szemle, 1987. 3. 39. o. – 18. im. 40. o. – 19. Id. *Görög Tibor* – *S. Horváth Jenő*: Meditációk a szocializmus politikai intézményrendszeréről, Világosság, 1986. 2. 87. o. – 20. im. 89. o. – 21. im. 88. o. – 22. im. 89. o. – 23. *Pozsgay Imre*: Nemzeti egység, közmegegyezés, demokrácia. Társadalmi Szemle, 1985. 10. 8. o. – 24. *Papp Zsolt*: A „jóléti állam” problémái – szociológiai nézőpontból, Medvetánc, 1983/4–1984/1. 144. o. sköv. – 25. *Hankiss Elemér*: Diagnózisok, Magvető, Bp. 1982. 98. o. – 26. *Max Scheler*: A formalizmus az etikában és a materiális etikétika, Gondolat, Bp. 1979. 288–289. o. – 27. im. 294. o. – 28. *Bruszt László*: im. 103. o. – 29. *Ancsel Éva*: Az ember autonómiája és felelőssége, Társadalmi Szemle, 1986. 12. 75. o. – 30. im. 74. o. – 31. Kirche kontra Gesellschaft? 197. o. – 32. in: im. 298. o. – 33. *Ancsel Éva*: A szabadság dilemmái, Három tanulmány, Kossuth, Bp. 1983. 79–80. o.

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGÜNK ÚJ TÁVLATAI

Diákgregék, érettségi találkozókat beszélgetései őrzik egy különös tanár emlékét, aki erősen neheztelt egyik tanítványára. Azzal büntette, hogy nem hívta fel, nem kérdezett tőle. A vizsgán szinte minden szavába belekötött. Mindenki tudta tehát, hogy kiszemelt diákja kevés eséllyel rendelkezik jövőjét illetően. Megakadályozzák, hogy „felsőbb osztályba” léphessen.

Amikor a keresztény ember társadalmi felelőssége fölmerül, ez a kép valamelyest érzékelteti az ötvenes évekkel kezdődő és forradalomba torkolló nehéz időszakot. Mint minden hasonlat, ez is sántít. De alapvető jelentése nem szorul magyarázkodásra. Mert nem lehet kellőképpen felelős a társadalomban az, akit nem kérdeznek, akit „nem hívnak fel”, akitől nem kérnek nyilatkozatot, s aki nem kap kellő lehetőséget arra, hogy társadalmi szinten nagykorú állampolgárként cselekedjék.

Mit is jelent az oly sokat emlegetett „felelősség”? Azt, hogy az ember felkészül a válaszadásra, amely létezése különböző horizontján kérdés, illetve feladat formájában „felhívást” jelent számára. A keresztény ember Isten üdvösségi hívását Jézus Krisztusban kapja és az egyház élő közösségében. Ezért számára a „felelősség” szükségképpen teológiai értelmet nyer. Ez azonban nem közömbösíti társadalmi felelősségét, hanem inkább megnöveli. Az egyház élő közössége pedig konkrét segítséget, útmutatást ad számára ebben a küldetésben. A keresztény ember tehát hármas felelősséggel él a világban. Felelős életéért és cselekedeteiért önmaga előtt, felelős a különböző közösségekbe tartozása révén mások előtt (család, egyház, társadalom), végső fokon pedig felelős Krisztusban Isten előtt. Utóbbit illetően különösen szembeűnő, hogy az evangélium kifejezetten olyan drámai képben érzékelteti a végső számadást, amely az ember közösségi, társadalmi létével kapcsolatos.

„Éhes voltam és adtatok ennem. Szomjas voltam és adtatok innom. Idegen voltam és befogadtatok. Nem volt ruhám és felruháztatok. Beteg voltam és meglátogattatok. Börtönben voltam és fölkerestetek” (Mt 25, 35–36). – A teológusok és a lelkiélet mesterei nagyon igényes kérdéssel találják magukat szemben, amikor „Isten pedagógiájáról” van szó. Ő nem hasonlít a bevezetőben említett tanárhoz. Nem kivételez „növendékeivel”. Van ugyan „választott népe” – „Isten népe” az Ó- és Újszövetségben –, de ez nem jelent pedagógiai elfogultságot. Mert a Szentírás és az egyház szilárd tanítása szerint Isten mindenkit hív az üdvösségre. Mindenkinek lehetőséget ad a felelésre és a vizsgára. Az örökélet „érettségijén” pedig nem csupán igazságos, de irgalmas is egyben. Mindenkit a saját élethelyzete és felelőssége alapján ítél meg.

De vajon ezt teszi-e a társadalom is? S ha a jelenben már egyre inkább ezt kívánja tenni, vajon ezt tette-e az említett időszakban? Hiszen az állampolgári egyenjogúság révén a keresztény embernek is megvan a sajátos felelőssége a közösségben, de ez korántsem egyoldalú. A társadalom is felelős ezért. Mert mint a II. Vatikánum atyái megfogalmazták: „Az emberben aligha alakulhat ki a közösségi felelősség érzése, ha életkörülményei nem teszik számára lehetővé, hogy ...igent mondjon hivatására ...a közösség szolgálatára” (GS 31).

Társadalmi felelősségünk evangéliumi háttere. Bernhard Häring 1980–81-ben kiadott nagyszabású háromkötetes erkölcs-teológiájának – nyolc nyelvre fordították le – szinte a teljes harmadik kötetét a keresztény ember világban való létének s benne társadalmi felelősségének szenteli, elsősorban abban a fejezetben, melynek címe is árulkodó: „Szempontok a politika etikájához”.

Häring úgy határozza meg a politikát, mint „szervezett, céltudatos tevékenységet, amely a társadalom javára irányul” és „mindig tekintettel van a közjóra” (Frei in Christus III. 357.). Nem tagadja meg teológus mivoltát, amikor a keresztény ember társadalmi felelősségét is meg akarja alapozni, és a nyilatkozatás fényénél vizsgálja azt. Mint részletes tanulmányában Richard Hauser, ő is kitér az Újszövetség bibliai

utalásaira, amelyek a szokatlan kérdést érintik: milyen politikai tanítást ad nekünk az evangélium? „Jézus nem volt politikus a szó mai értelmében” – jön az egybehangzó megállapítás. Az evangélium nem ad politikai programot a Jézus-követőknek. Sem Jézus és tanítványai, sem az őskeresztény közösségek nem úgy lépnek fel a római birodalomban, mint politikai párt (holott a később használt „keresztény”, latinul „christianus” nem csupán Krisztushoz tartozót jelenthet, hanem úgy is fordítható volna, hogy „Krisztus-párt”). – Ugyanakkor az adott történelmi helyzetet más kameraállásból, a farizeusok felől nézve jelentősen más képet kapunk. Az ő politikai Megváltót váró hamis Messiás-képük és saját pozíciójuk szempontjából Jézus nem kis mértékben hatalmi sakkjátszma áldozata is, amit betetőz Pilátus ítélete. A farizeusok pártja – mai kifejezéssel élve – politikai ügyet csinál a számukra egyre kényelmetlenebbé váló názareti „prófétából”; nyíltan megvádolja, hogy Róma ellenére akar király lenni (a hellenista korban voltak ilyen kísérletek). Pilátus átlátja a szándékot, és meghozza a maga igazságtalan ítéletét, mert számára ez egy kellemetlen feszültséggel járó politikai huzavona hatálytalanítását jelenti, amihez megvan a mondvacsinált ürügy, és a felelősség elhárítására mossa kezeit.

Jézust törvényesen nem lehetett megvádolni. Nem lehetett rajtakapni, hogy Róma ellen lázít. Nagyon is különbözött az abban a században fel-feltűnő Messiás-önjelölöktől, akik viszont mindig ezzel a programmal jöttek. – F. Lambruschini részletesebben foglalkozik azzal a kérdéssel, milyen „állampolgár” volt Jézus. Tudjuk, hogy tanítványaival a maga nevében is megfizettette az adót. Számtalanszor idézzük szavait: „adjátok meg a császárnak, ami a császáré”. Pilátus kérdésére megvallja, hogy ő valóban „király”, de országa nem evilágról való. És Pilátus pontosan tudja, hogy ez olyan ügy, amely nem tartozik az ő bírói széke elé. Jézus Krisztus ebből a szemszögből a történelem – és az ötvenes évek – manipulált hatalmi pereinek, sőt ebben a tekintetben a világ legnagyobb visszhangot keltő hatalmi perének áldozata, a politika kameraállásából nézve.

Ha azonban visszafordítjuk a kamerát az üdvösségtörténet horizontjára, és fölélesítjük a képet, akkor is módosítani kell az „első pillantás” eredményét. A kinyilatkoztatás és azon belül az evangélium üzenete ugyanis közvetlenül olyan jelentős politikai vonatkozásokat tartalmaz, amelyeket sem Häring, sem az idézett Richard Hauser, sem a politikai teológia kérdésével foglalkozó keresztény hittudósok és Szentírás-magyarázók nem tagadhatnak. Példaként vegyünk csak két nagyon jelentős és ugyanakkor összefüggő üzenetet. Az egyik az, hogy az ember Istent hivatott képviselni a világban, de úgy, hogy életéért és egész tevékenységéért Isten előtt is felelősséggel tartozik. Ez a hívó embernél a politikai önkényeskedést akadályozza, de legalábbis lelkiismeretben megnehezíti. Az Isten előtti felelősség pedig szerves kapcsolatban van a társadalmi felelősséggel, annyira, hogy nemritkán egyenesen ebben a közegben mérhető le (vö. Mt 25, 36). A másik az, hogy az ember a hatalom gyakorlásában, illetve annak ellenőrzésében Isten igazságosságához és irgalmához kell hogy igazodjék. Ez jellemző üzenete az Ószövetségnek a próféták által. Kapcsolódik ehhez az eljövendő Ország reménye, mely Jézus Krisztus által Isten Országaként érkezett el hozzánk, legalábbis kezdeteiben. Ez ugyan „nem evilágból való”, ahogyan Jézus szavaiból egyértelműen kitűnik. Viszont erre a világra is való, hiszen általa köztünk és bennünk már megkezdődött. Isten Országának lényege pedig – Pál apostol szerint – „igazságosság, béke és öröm a Szentlélekben” (Róm 14, 17). Igazságosság és béke a Jakab-levélben is összetartozik (Jak 3, 18). Minthogy Isten Országának mindhárom jellemvonása az államok népeinek törekvéseiben is fölfedezhető, nem nehéz kiérezni a keresztény ember társadalmi felelősségének irányulását. Ha az állam fontosnak tartja a béke szolgálatát, a keresztény ember rámutat arra, hogy nincs béke igazságosság nélkül. Ha a társadalom életében elharapózik a birtoklászvágy és elszabadul a szexhullám, a keresztény ember saját hivatásának kereteiben prófétai küldetést kap, hogy szavaival és életformájával az evangéliumi életöröm hírnöke legyen. Häring találóan mutat rá, hogy a politikai teológiának is először Isten Országát és annak igazságát kell keresnie (i. m. III. 365). Ebből kiindulva kell eljutnia a társadalmi igazságosság szolgálatához, ahhoz a felelősséghez, mely a helyzete

szerinti profétai küldetés is magában foglalja. Ez pedig a közjó érdekében való együttműködés mellett kritikai funkciót is jelent. S miközben a hívő keresztény az ún. nem hívőkkel a közjó érdekében együttműködik, a hívő mivoltát jellemzően kifejező imádságban sem szakadhat el társadalmi felelősségétől. A politikai teológia figyelme – főleg Dorothea Sölle révén – erre is kiterjed. És itt többről van szó, mint amit a hívek könyörgése lehetővé tesz. Ebben ugyanis az egyház igazi nagylelkűséggel az állam hívő és nem hívő vezetőiért egyaránt imádkozik. Az ún. „politikai imádság” nem csupán a politikásokért s azoknak a közjó érdekében kifejtett eredményes tevékenységéért való könyörgés. A „politikai imádság” lényegét E. McDonagh tanulmánya fogalmazza meg (Prayer and Politics). Szerinte ebből a szempontból az imádság azt jelenti, hogy Isten Országának eljövételét kérjük, tevékenyen közreműködve, hogy ennek az Országnak jelenlétét abban a társadalomban is megérezhessük és megta-paszthatassuk, amelyben élünk. A „politikai imádság” igent mondás arra a küldetésre, amely a keresztény embert azok soraiba szólítja, akik a társadalom jobbátételét tevékenyen szolgálják.

A társadalmi felelősség feladatai. Magyarország a második világháborút megelőző, ún. „keresztény társadalom” tézise után, az ötvenes évektől számított sztalinista irányú politika antitézisének megrázkódtatásait követően, a jelen reformtörekvések szintéziskereső időszakát éli. Komoly jelek mutatkoznak egy olyan kibontakozásra, amelyben a hívő keresztények nagykorú állampolgárként társadalmi felelősségüket nem csupán „érezhetik”, de az „antitézis” időszakához mérten lényegesen hatásosabban „gyakorolhatják” is. Hiszen a „hivatalos keresztény” társadalom után a „hivatalos ateista” társadalom felett is eljár az idő. Az emberi jogok egyre nagyobb visszhangot keltenek társadalmunkban, s azok legalapvetőbb tételei közé tartozik a közjőval nem ellenkező, sőt azt hatékonyan segítő vallás szabad gyakorlása is.

A teológiai szemhatár túlemelkedik a napi politika vitáin. Mélyebb eligazítást keres. Érdemes tehát Häring utalásai nyomán néhány valóban fontos szempontot rögzíteni a keresztény ember társadalmi felelősségével és törekvéseivel kapcsolatban.

Nem egyéni vélemény, hanem kiérlelt megállapítás, hogy az *evangélium nem ad a keresztények számára politikai programot, ad viszont világos iránymutatást*, amely társadalmi vonatkozásban is kamatoztatható. Korunk Nyugat után Keletet is elárasztó konzumhedonizmusával, élvezetkultuszával szemben a keresztény az evangéliumi szeretet megváltó erejét hirdeti és talentumai szerint képviseli a közösségben. Mindenkor feladatának tekinti, hogy a kirívó társadalmi igazságtalanságokkal lehetőségeihez mérten szembeszálljon. A hívő katolikus ebben egyházától várja a konkrét útbaigazítást, amit korunkban a II. Vatikánum és a pápai körlevelek adnak meg.

Az evangélium fényénél tájékozódó politikai etika megérlelt szempontja az is, amely a hagyományosan értelmezett „keresztény politikát” megkérdőjelezi, és hitelesebbnek tartja, ha ehelyett inkább „a keresztény ember politikai magatartásáról” beszél (A. Rich). Az előbbinél ugyanis még a „keresztény társadalom” körvonalai érezhetőek a háttérben. Utóbbi kifejezés a keresztény és nem keresztény részről egyre inkább elismert és tudatosított „*társadalmi pluralizmus*” modelljéhez igazodik, nem tartva kívánatosnak a politikai „monopolhelyzetet” (i. m. III. 369). Hauser egyenesen a pluralizmus „szükségszerűségéről” beszél a modern társadalom kereteiben. Az evangélikus teológus, Gollwitzer pedig ezt írja: „Keresztény politikáról éppoly kevésbé beszélhetünk, mint keresztény orvostudományról. Szükséges azonban a keresztények jelenléte a politikában éppúgy, mint az orvostudományban”.

A keresztény szemléletű politikai etika elméletben és a fokozatosan kibontakozó gyakorlatban kiemelt fontosságot tulajdonít minden szemellenzősen elfogult fanatizmus ellenében annak a *dialógusnak*, amely lehetővé teszi, hogy a különböző álláspontot képviselő társadalmi közösségek együttesen keressék a felmerülő problémák lehető legjobb megoldását. Elég ebben a vonatkozásban Cserhádi József püspök tanulmányaira utalni, melyek a Vigiliában jelentek meg, és a különböző világnézetű állampolgárok együttélésében, továbbá a társadalmi közjó kölcsönös szolgálatában mutatnak rá fontos értékekre. Kiemelik a tolerancia jelentőségét a társadalmi együtt-

élésben. Hangsúlyozzák a gyakorlati anyagelvűség elharapódzásával „a vallás erkölcsformáló képességét és erejét”. Leszögezik, hogy a dialógusnak a diakóniában kell gyümölcsöt hoznia. Poupard bíboros pedig, visszatekintve a marxisták és katolikusok párbeszédére, ezzel fejezi be az interjúban adott nyilatkozatát: „A dialógust folytatni kell.”

Häring rámutat a *hatalom kísértésére*, amely a legkülönbözőbb társadalmi formákban jelen van és különféle szinteken az önkényesség, meg a köztulajdonnal való visszaélés, a saját zsebre spekuláló pénzügyi manipulációk veszélyét, vagyis a korrupciót rejti magában. Ennek elhatalmasodásával válságba kerül a társadalom, melyet erkölcsi reform nélkül semmiféle gazdasági reform nem képes igazságossá tenni. Mert erkölcsi alapok nélkül nincs sem eredményesen működő gazdasági élet (vö. szerződésszegések), sem pedig a közjót hatásosan szolgáló politika.

Társadalmunk rászorul tehát a keresztények nagykorú tevékenységére az élet különböző területein. A gyermekek és a fiatalok nevelésében, a házasság, a családi élet és a születendő életetek védelmében, az öngyilkosság, az alkoholizmus és a kábítószer, meg az AIDS elleni küzdelemben. Igényli jelenlétét a tömegtájékoztatás különböző fórumain. Részt kíván venni országunk kultúrájának fölvirágoztatásában. Hiszen a II. Vatikánum szerint feladata, hogy „támogasson... mindent, ami igaz, jó és szép csak található az emberi közösségben” (GS 76). A zsinat üzenetének megfelelően ápolni kívánja azt a hazaszeretetet, amely más népek jogait tiszteletben tartja (GS 75). A fizikai-biológiai környezetvédelem szempontjain túl a keresztény ember felelősnek érzi magát a társadalomban a *lelki-szellemi környezetvédelem* ügyében is. Hiszen a beszéd szabadsága például a játszóterek és közlekedési járművek nyilvánossága előtt kérkedik obszcenitásaival, az erőszak pedig egyre jobban elszemtelenedik a megfelelő társadalmi visszajelzések hiányában.

A sztalinista múlt nyomasztó emlékeit tetemre hívó társadalmunk önvizsgálata és reformtörekvése új távlatot nyit a keresztény felelősség előtt is. A II. Vatikánum megfogalmazza számunkra állam és egyház sajátos tevékenységi körét és törekvéseit. Fontosnak tartja az egészséges együttműködést a közjó érdekében. Isten Országának üzenete nyomán képviseli a társadalomban az igazságot és a szeretetet, „együttal tiszteletben tartja és szorgalmazza az állampolgárok politikai szabadságát és felelősségét is” (GS 76).

Számos jel mutat arra, hogy társadalmunk úton van a hitelesebb demokratizálódás megvalósítására. A keresztény embernek és egyházaknak, de más vallásos közösségeknek is megnyílik a bontakozó lehetőség a közösség javának nagyobb szolgálatára. Újra megéled tehát a bevezetőben idézett, jelképpé váló eset, melynek értelme az, hogy felelni csak akkor tud az ember, ha kérdezik; cselekedni is csak annyiban, amennyire lehetőségei engedik. A zsinat idézett helye fontos igazságot fogalmaz meg: a keresztény ember felelősége csak szabadsága arányában bontakozhat ki a társadalom életében, a közjó szolgálatában.

Irodalom: B. Häring: *Frei in Christus III.* 1981. Herder (357-427) – Richard Hauser: *Ethik und Politik* (in: Herausforderung und Kritik der Moraltheologie, Würzburg, 1971. 365–384) – P. Valadier: *Agir en politique, décision morale et pluralisme politique*, Paris, 1980. – M. H. Ijendoorn: *Moralität und politisches Bewusstsein*, Basel, 1980.

K Ö R K É P

Pomogáts Béla PSALMUS HUNGARICUS

Az erdélyi magyarság helyzete és a menekültek

Erdély és az erdélyi magyarság történelmi sorsát az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús veresége döntötte el. Az események gyorsan követték egymást: a Román Nemzeti Párt vezetősége, amely a háborús években lojális magatartást tanúsított a kormányzat iránt, és még az 1916-os első román betörés idején sem támogatta a nagyromán törekvéseket, 1918 októberében bejelentette, hogy nem ismeri el többé a magyar törvényhozást, novemberben pedig létrehozta a Román Nemzeti Tanácsot, amelynek politikája már egyértelműen Erdély, illetve a délkeleti magyar területek elszakítására irányult. A decemberben összehívott gyulafehérvári román nemzeti gyűlés többségi szavazással – tehát nem egyhangúan – e területek Romániához való csatlakozása mellett foglalt állást. Erdély sorsát mindazonáltal nem ez a határozat, hanem az döntötte el, hogy a román királyi hadsereg, hivatkozva az antant hatalmakkal kötött 1916-os londoni megállapodásra, megszállta a szóban forgó területeket, leverte a Magyar Tanácsköztársaság haderejét, és így a bukaresti kormány érvényesíteni tudta területi követeléseit a párizsi béketárgyalások során. Románia a történelmi Magyarország – Horvátországot nem számítva – 283 ezer négyzetkilométeres területéből 102 ezer négyzetkilométernyi területet kebelezett be, ez több mint a Magyarországnak meghagyott 93 négyzetkilométeres terület. Az ország 18,2 millió főt számláló népességéből Romániához került 3,5 millió fő, ebből az utolsó (1910-es) magyar népszámlálás szerint 2,8 millió román, 1,65 millió magyar, 0,55 millió német és 0,2 millió egyéb (szerb, szlovák, bolgár, rutén) nemzetiségű lakos volt, százalékos megoszlásuk szerint 53,8% román, 31,6% magyar, 10,6% német és 3,9% egyéb. A magyar lakosság nagy része a határ menti partiumi területeken, a Székelyföldön és a nagyobb városokban: Kolozsvárott, Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Aradon, Szatmárnémetiben, Temesváron, Brassóban és a székely városokban lakott, ezeken a területeken, illetve a városokban a népesség abszolút vagy relatív többségét alkotta.

Az erdélyi magyar kisebbség közjogi helyzetét és nemzetiségi törekvéseit elvben a gyulafehérvári nemzeti gyűlés határozatai, illetve a párizsi békeszerződéseket kiegészítő kisebbségi megállapodások szabták meg. A román vezetők eredetileg teljes nemzeti egyenjogúságot és nemzetiségi önkormányzatot ígértek a magyarságnak, és a román kormány által aláírt kisebbségi szerződés is erről az autonómiáról rendelkezett, midőn „az erdélyi székely és szász közületeknek, a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot” helyezett kilátásba. Ezek a határozatok és szerződések azonban sohasem váltak gyakorlati politikává: a háborúban győzelmet arató román nacionalizmus nem egyszerűen az elért eredmények konszolidálására, hanem a birtokába vett országrészek teljes etnikai és kulturális beolvasztására törekedett. A húszas években végrehajtott erdélyi földreform, a magyar művelődési és oktatási intézmények, így a kolozsvári tudományegyetem, illetve a közép- és alsófokú iskolák románosítása, továbbá az egyre-másra hozott állampolgársági, választójogi, iskola- és sajtóügyi törvények rendre az erdélyi magyarság nemzeti tudatának megtörését és erőszakos beolvasztását szolgálták. Ebben a tekintetben a román állam stratégiai céljai mit sem változtak hét évtized leforgása alatt, és a bukaresti kormányok legfeljebb külpolitikai tényezők hatására kényszerültek arra – például 1945 és 1968 után –, hogy néhány rövid esztendőre lazítsanak az erőszakos asszimilációs politikán és az erdélyi magyarság számára lélegzetvételyni nyugalmat engedjenek.

A két világháború közötti évtizedekben ugyan számos közösségi és egyéni sérelmet okozott ez az asszimilációs politika, igazán mégsem lehetett eredményes, mert az erdélyi magyarságnak tekintélyes gazdasági és kulturális ereje volt, és ez az erő részben ki tudta egyenlíteni a románság viszonylagos számbeli fölényét, és az állami erőszakkal szemben meg tudta védeni a magyar néptömegeket. A királyi Románia társadalmi és politikai rendszere máskülönben is a nyugat-európai demokráciák, elsősorban Franciaország viszonyaihoz kívánt alkalmazkodni, parlamentáris demokráciát, felelős kormányzatot és liberális szellemű jogrendet épített ki, és noha a román politikai berendezkedés messze elmaradt a nyugat-európai normák mögött, a viszonylagosan liberális közszellem némileg mégis enyhítette az asszimilációs politika brutális intézkedéseit. A régi Romániában törvényes magyar politikai párt működött, a bukaresti parlamentben tevékenykedő magyar képviselők tiltakozhattak a kirívóbb törvényesértékek ellen, s a katonai sajtócenzúra túlkapasai sem tudták elérni, hogy a magyar lapok és folyóiratok ne tűzzék rendszeresen napirendre a tapasztalt jogtalanságokat. Romániában tekintélyes erőt képviseltek a magyar gazdasági és kulturális intézmények. Igen nagy szerepe volt a nemzetiségi sajtónak, például a kolozsvári Ellenzék és Keleti Újság, a nagyváradi Szabadság és Magyar Nép, a temesvári Déli Hírlap, valamint a Brassói Lapok című orgánumoknak, illetve a gyorsan fejlődő kisebbségi irodalomnak, amelynek a „transzilván” gondolat jegyében szerkesztett Erdélyi Helikon és Pásztortűz, a marxistákat tömörítő Korunk, valamint a fiatal értelmiséget egybegyűjtő Erdélyi Fialok és Hitel voltak a legfontosabb műhelyei.

A nemzetiségi fennmaradást – a magyar nemzeti tudatot és kultúrát – szolgálták a nagy történelmi múltra visszatekintő erdélyi egyházak is. Közismert, hogy Erdélyben a nemzeti és a vallási hovatartozás nagymértékben megfelel egymásnak: a római katolikusok kétharmadrészt magyarok, egyharmadrészt németek (bánsági és szatmári svábok), a reformátusok szinte mind magyarok, az evangélikusok nagyrészt németek (erdélyi szászok), kisebb részben magyarok, az unitáriusok mind magyarok, a görög katolikusok túlnyomó többségükben románok, kisebb részükben magyarok, a görögkeletiek pedig szinte mind románok voltak, és a zsidó vallásúak is nagy többségükben a magyar nyelvhez és kultúrához ragaszkodtak. Az erdélyi egyházaknak, ha tetemes veszteségekkel is, de sikerült megőrizniök kulturális erőiket és társadalmi befolyásukat, így a római katolikus egyháznak is tekintélyes intézményrendszere volt. Erdély és a vele együtt román fennhatóság alá került Kelet-Alföld és Bánság területén négy egyházmegye osztozott: a gyulafehérvári és a váradi püspökséget még Szent István alapította (az utóbbit Biharvár elpusztulása után Szent László helyezte át Nagyváradra). A XVIII. században hozták létre a szatmári, és 1923-ban – a csanádi egyházmegye Romániához csatolt területeiből – a temesvári egyházmegyét. Hagyományai és lélekszáma tekintetében a gyulafehérvári (ún. erdélyi) egyházmegye töltötte be a legnagyobb szerepet, és ennek püspökei: korábban gróf Majláth Gusztáv Károly, majd Márton Áron élvezték a legnagyobb egyházi tekintélyt, igaz, nekik kellett a legtöbbit törödniük a román uralom alá került közel egymillió római katolikus sorsának alakulásával és a magyar kultúra fennmaradásával. Tekintettel arra, hogy az állami vagy városi kézben lévő egykori magyar iskolák számára a bukaresti kormányzat a román tanítási nyelvet tette kötelezővé, igen nagy felelősség hárult az egyházi iskolahálózatra, amelynek szinte egymagában kellett az anyanyelvi oktatást fenntartania. Régi és neves katolikus (és református) középiskolák, kollégiumok jártak ebben elől, a többi között a kolozsvári, nagyvárosi és temesvári piarista, a brassói, marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi, csíkszeredai és kézdivásárhelyi katolikus líceum, a kolozsvári Marianum és a temesvári Notre Dame leánylíceum. Ugyancsak hatékony kulturális missziót töltöttek be az egyházi folyóiratok, így a kolozsvári ferencesek Hírnök és az aradi minoriták Vasárnap című lapja.

A szépen bontakozó erdélyi irodalomban ugyancsak kifejezést kapott a vallási ihletésű, általában a keresztény eszményeket és értékeket képviselő irodalmiság: így az egykori falusi plébánosból molnárrá, majd újságíróvá lett Nyíró József elbeszélő műveiben, a mára teljességgel elfeledett papköltő: a szatmári Pakocs Károly költészetében és elsősorban Tamási Áron és Dsida Jenő munkásságában. Tamási több

elbeszélésében és regényében, például a *Szűzmáriás királyfiban* vagy a *Jégtörő Mátyásban* a népi katolicizmus szellemében mutatta be az erdélyi magyarság súlyosbodó közösségi sorsát és önvédelmi törekvéseit, Dsida Jenő pedig a keresztény áldozatvállalás eszméje nyomán vetett számot azokkal a megpróbáltatásokkal, amelyeket a kisebbségi lét zúdított a magyarságra. *Psalmus Hungaricus* című nagy költeményében máig ható érvényességgel tett hitvallást szétszóródott népe mellett, hangot adva annak a közös felelősségtudatnak, amelyet egymás iránt minden magyarnak vállalnia kell, *Nagycsütörtök* című versében, amely egyszersmind modern költészetünk egyik leginkább keresztény alkotása, pedig az „imitatio Christi” szellemében fejezte ki a magányos áldozat értelmét és misztériumát.

A kisebbségi terhek és gondok nem csökkentek a továbbiakban sem: Erdély megosztásának elképzelése, amelyet a két világháború közötti magyar kormányok képviseltek, az úgynevezett „második bécsi döntés” után csak provizórikus eredményeket hozott. A döntéssel ugyan az erdélyi terület kisebbik és a magyar lakosság nagyobbik része ismét nemzeti szuverenitás alá került, a hibás politikai stratégiát követő magyar kormányzat azonban nem tudta tartóssá tenni az elért kompromisszumot, és a második világháborút követő párizsi békeszerződés ismét helyreállította a trianoni határokat. A háborút követő néhány esztendő ugyan azt ígerte, hogy a magyarság számára a Romániában végbemenő demokratikus átalakulás fog teljes jogegyenlőséget teremteni, a Közép- és Kelet-Európában 1948 után berendezkedő sztálinista diktatúrák azonban szertefoszlatták ezt a történelmi ígéretet. A romániai magyarság csakhamar teljes mértékben magára maradt, sorra veszítette el az 1944–1947-es úgynevezett Groza-korszakban megszerzett jogait és intézményeit. Igen gyorsan rá kellett döbbsennie arra, hogy a román kormányzat talán még a két világháború közötti évtizedeknél is türelmetlenebb asszimilációs politikával törekszik közösségi kultúrájának és nemzeti identitásának végső megsemmisítésére.

A hetvenes évek első felében megkezdődött a romániai magyarság nemzetiségi, illetve kulturális intézményeinek módszeres leépítése és elsorvasztása. Közismert, hogy ebben a sorban a nemzetiségi oktatást sújtó rendelkezések okozzák a legnehezebben jöveteleget sérelemeket: az anyanyelvű közoktatás ugyanis a nemzeti-nemzetiségi identitás megtartásának az elemi feltétele. Nélküle a valamikor európai kulturális színvonalon élő magyarság a társadalmi és kulturális élet peremvidékére kerül, lényegében „elcsángósodik”: nyelve műveletlen „konyhanyelvű” válik, amely legfeljebb családi használatra alkalmas, és akinek magasabb kulturális ambíciói vannak, értelmiségi életre vágyik, vagy csupán szakmunkás szeretne lenni, az kénytelen-kelletlen elrománosodik.

De nézzük a tényeket. A második világháború utáni években Kolozsvárott működött a Bolyai Tudományegyetem, magyar mezőgazdasági főiskola, a zenekonzervatórium és képzőművészeti főiskola, Marosvásárhelyen a magyar orvosi és gyógyszerészeti intézet (egyetem), tanárképző és színművészeti főiskola. A nyolcvanas évekre ezekből a felsőoktatási intézményekből semmi sem maradt, az orvosi egyetem is először kétnyelvűvé, majd román nyelvűvé vált. A kolozsvári egyetemen ma már csak egyetlen magyar irodalmi és nyelvészeti tanszék működik, ennek volna feladata, hogy megoldja a magyartanárok, újságírók, közművelődési és tudományos szakemberek képzését. Sokat elárulnak a következő adatok: a magyar tanszéken (korábban egy-egy irodalomtörténeti és nyelvészeti tanszéken) 1961-ben 31, 1970-ben 26 és 1985-ben 14 tanár dolgozott; 1970-ben 25 fő- és 32 mellékszakos, összesen 57 hallgató, 1986-ban pedig mindössze 7 fős szakos hallgató kapott magyartanári diplomát. A végzett tanárokat következetesen regáti falvakban helyezik el, ahol szakképzettségüket természetesen nem tudják érvényesíteni. Az erdélyi magyar falvakban tanárok nélkül maradnak a tanulók, illetve az odairányított román tanszemélyzet egy szót sem tud magyarul, noha az 1969-es oktatási törvény úgy rendelkezett, hogy a nemzetiségi iskolákban csakis a tanítási nyelvet ismerő pedagógusok oktathatnak. Lássunk egy beszédes példát: Hargita megyében, ahol a tanulók 86%-a jár magyar tagozatra, 1985-ben 223 pályakezdő pedagógus kapott kinevezést, közülük csupán 8 volt magyar, 26 román származású román tagozatra, 191 magyarul nem tudó román pedig

magyar tagozatra került. Ilyenkor természetesen a diáknak kell alkalmazkodnia a tanárhoz, következésképp a névlegesen „magyar” tagozatok nagy részének tanítási nyelve ma már a román. Így történhetett, hogy amíg 1976-ban közel százhetvenkétezer általános iskolás tanult magyarul (amely szám ugyanakkor kevesebb volt a magyar tanulók létszámánál), tíz évvel később már csak hatvanezer, azaz egy évtized leforgása alatt a magyar általános iskolások száma közel egyharmadára csökkent. Ennek a tendenciának beláthatóak a következményei, és ezeken a következményeken mit sem enyhíthetnek a hangzatos kijelentések és ígéretek.

Hasonló a helyzet a romániai magyar kultúra más intézményeinél. Az 1968 után kialakított (kiharcolt) sajtószervezet radikálisan átalakult: leváltották a Korunk és A Hét tevékenyen és áldozatosan dolgozó korábbi szerkesztőit, helyükre a román nacionalizmust aggálytalanul kiszolgáló vezetők kerültek. Megszüntették a Művelődés című, korábban igen hasznos folyóiratot; a Jóbarát és a Tanügyi Újság című lapok ma már csupán a velük párhuzamosan megjelenő román kiadványok tükörfordításaiaként kerülnek az olvasó elé. Általában 30–40%-os mértékben csökkentették a magyar folyóiratok és lapok terjedelmét, illetve példányszámát, felszámolták a bukaresti televízió, a kolozsvári és a marosvásárhelyi rádió magyar adásait, erősen csökkentették a bukaresti rádió magyar adásidejét. Nagymértékben visszaszorították a magyar nyelvű könyvkiadást: a hetvenes évek végén még tizenkilenc romániai kiadó jelentetett meg magyar könyveket, ez mára visszaszorult az egyetlen Kriterion nemzetiségi kiadó tevékenységére, amelyet különben is minden eszközzel akadályoznak a hatóságok. Felszámolták a régi erdélyi emlékiratok, a történeti, művelődéstörténeti és néprajzi könyvek megjelentetését, és szigorú előírások kötelezik a kiadót arra, hogy a megjelenő művek nagyobb része román szerzők magyar fordítása legyen. 1974-ben, a romániai magyar könyvkiadás addig legtermékenyebb évében 255 mű közel 3 millió példányban került az olvasók elé, ezek a számok mára egyötödükre estek vissza, s a romániai magyar könyvtér nem éri el a legsötétebb „ötvenes évek” kiadói teljesítményét sem. A legfájdalmasabb, hogy teljes mértékben átalakították a sajtó és a hírközlés arculatát: a romániai magyar lapok ma már egyértelműen a román államelnök-pártfőtitkár és a róla elnevezett siralmas korszak dicsőségét zengik, és rendre részt kell vállalniuk azokban a sajtóhadjáratokban, amelyeket a román politika a magyarországi politikai, kulturális és tudományos élet ellen folytat. Mindez meghatározza az irodalmi élet kereteit és lehetőségeit is. Nehezen lehet elképzelni tevékeny és eredményes szellemi életet olyan sajtóviszonyok és cenzurális körülmények között, amelyek csupán a sztálini korszak legsötétebb hagyományaira emlékeztető személyi kultusznak és a szélsőjobboldali diktatúrák hasonlóképpen sötét hagyatékának megfelelő idegengyűlöletnek, nacionalista uszításnak enged teret.

Magyarországon meglehetősen ismertek azok a román kiadványok – regénynek álcázott politikai pamfletek és tudományos munkáknak feltüntetett uszító iratok –, amelyek a magyar nép ellen akarnak gyűlöletet kelteni, illetve a romániai magyar kisebbséget kívánják bűnbaknak beállítani a román tömegek előtt. Ion Lăncrănjan két publicisztikai könyvére és *Forró Ősz* című regényére, Mircea Vaida *Boszorkányüldözés*, illetve Romulus Zaharia *Ámítás* című regényére, továbbá Stefan Pascu *Mit jelent Erdély?* című történelmi összefoglalására, Ilie Ceaușescu altábornagy *Erdély ősi román föld* című művére, M. Fatu és M. Mușat *Horthy-fasiszta terror Északnyugat Romániában* című pamfletjére és főként a Stefan Pascu és Stefan Stefanescu szerkesztésében megjelent *A történelemhamisítás veszélyes játéka* című kötetre hivatkozhatom. Ez utóbbi a román sajtóban 1984 és 1986 között megjelent, a magyar történetírást megállapításait uszító hangnemben vitató közleményeket – összesen huszonhat írást – gyűjti össze. A magyar népet és külön az erdélyi magyarságot támadó kórusban időnként romániai magyar vagy német szerkesztők, illetve publicisták is vendégszereplést vállalnak, így az *Erdély történetét* fogadó szervezett rágalomhadjárat idején. Végül 1988-ban általánosságban megtiltották a hagyományos magyar (és német) helységnevek használatát, tiltják a magyar hangzású keresztnéveket, és megindult a kistelepülések felszámolása, melynek során a falusi lakosságot úgynevezett „agráripari” központokban vonják össze, és a falusi körzeteket – lakóházastól,

templomostól, temetőstől lerombolva – mezőgazdasági területekké alakítják át. Ezek az erőszakos intézkedések rendkívül felzaklatták a romániai nemzetiségeket, és szenvedélyes tiltakozásra ösztönözték a magyarországi és az európai közvéleményt.

A nemzeti kisebbségek ellen vezetett támadásokat az egyházak tevékenységének mind erőszakosabb korlátozása egészíti ki. A román kormányzat 1948-ban felmondta a Szentszékkal korábban kötött konkordátumot, majd új vallási törvényt hozott, s ennek nyomán megszüntette a nagyváradi, a szatmári és a temesvári egyházmegyét, csak a gyulafehérvári püspökséget ismerve el. 1949-ben letartóztatták Márton Aron püspököt, koholt perben súlyos börtönbüntetésre ítélték, és csak 1955-ben engedték szabadon. Börtönbe vagy kényszermunkatáborba hurcolták a többi egyházi elöljárót is, néhányukat agyonverték, sokan elpusztultak a rettenetes bánásmód következtében. A másik millió hívőt számláló görögkatolikus egyházat 1948-ban állami rendelettel a görögkeleti egyházba olvasztották, püspökeit elhurcolták, templomaikat elkobozták: azóta számos görög szertartású hívő a magyar római katolikus egyházközségekben él hitéletet. Az egyház tevékenységének és lehetőségeinek korlátozása során államosították az egyházi iskolákat, feloszlatták a szerzetesrendeket és vallásos egyesületeket, megszüntették az egyházi sajtót és könyvkiadást. Az utóbbi évtizedekben csupán egyetlen imakönyv, egy kiskatekizmus és egy liturgikus naptár látott napvilágot, a Biblia kiadására az egyháznak négy évtizede nem volt lehetősége. Az is megesett, hogy a World Reformed Alliance által az erdélyi magyar református egyháznak küldött Bibliákat egy brailai üzem toalettpapírnak dolgozta fel. Az egyház ellen viselt hadjárat további következményeként szinte teljesen megszakadtak a magyar testvéregyházal korábban fenntartott kapcsolatok, korlátozták a Szentszékkal tartott összeköttetést is, a nyolcvanas években pedig „numerus clausus”-t kényszerítettek a gyulafehérvári hittudományi akadémiára. Ujabbán a román kormány olyan látszatot próbál kelteni, miszerint a romániai katolikusok többsége román nemzetiségű, ezáltal akarja felszámolni az erdélyi püspökség magyar vezetését, egyáltalán az erdélyi egyházközségek magyar – vagy a bánágiak egy részének német – nyelvűségét. Kétségtelen, hogy egy román nyelvű katolikus egyház létrehozása nemcsak az erdélyi magyarságra jelentene igen súlyos csapást, hanem előbb-utóbb felvethetné – a korábban alkalmazott eljárások értelmében – a romániai katolicizmusnak az orthodox államegyházba történő erőszakos beolvasztását is.

A magyar kulturális intézmények működésének korlátozása, a nemzeti nyelvű oktatás radikális háttérbe szorítása, az erdélyi magyarság ősi településeinek lerombolása, kulturális gyökereik kitépése és a vallásszabadság folyamatos megsértése rendkívül súlyos helyzetet hoztak létre. Románia magyar kisebbsége, amely a hivatalos népszámlálási adatok szerint 1,7 millió, az egyházi anyakönyvek, illetve a romániai népszaporodás adatainak figyelembevételével valószínűleg 2 millió főre tehető, mára idegennek érzi magát ősei földjén, bizonytalannak látja jövőjét, teljes mértékben ki van szolgáltatva a román nacionalizmus, a Ceaușescu-féle sztálinista diktatúra és az erőszakos asszimilációs politika kíméletlen következményeinek. Valójában ez a reménytelen helyzet okozza azt, hogy az erdélyi magyarság – s vele együtt a még megmaradt németek, sőt ma már számos román is – tömegesen hagyja el szülőföldjét, hogy Magyarországon vagy szerte a nagyvilágban keressen magának új hazát.

A nyolcvanas évek végén, különösen 1988-tól nagymértékben megnövekedett az áttelepülők száma, ezek most már nem egyszerűen átköltözők, hanem a szó igazi értelmében is menekülők, akik az üldöztetés, a jogfosztottság és a teljes létbizonytalanság elől kelnek át a határon: gyakran turistaútvéllel a zsebükben, ám mind többen gyalogosan, bujkálva, vállalva a felfedeztetést, a súlyos megtorlást, esetleg azt, hogy a módszeresen elvadított határőrök golyói végezzenek velük. Kezdetben néhány százan, majd ezren választották a végleges letelepedést, ma már tízezerrel érkeznek a menekülők. Romániából eddig körülbelül ötvenezer ember távozott el, Magyarországra naponta átlagosan negyven menekült érkezik, ezeknek nagyjából a fele Ausztriába utazik tovább, az ittmaradtak száma jelenleg (február elején) körülbelül húszezer főt tesz ki. Nagy részük szabályos letelepedési engedélyt kap a magyar

hatóságoktól, de vannak szép számmal olyanok is, akiket a magyar határőrizeti szervek, nehezen érthető és semmiképpen sem elfogadható megfontolások következtében, egyszerűen visszaszolgáltatnak a román határőrségnek, illetve politikai titkosrendőrségnek. Ez utóbbiak sorsa nemcsak bizonytalan, a hírek szerint végzetes: verés, megkínzás, börtön, esetleg bírósági tárgyalás nélküli kivégzés vár rájuk, éppen ezért visszatoloncolásukat igen hevesen ítélte el a hazai közvélemény. A tartózkodási engedélyhez jutók helyzete sem mindig kedvező, viszonylag kevesen akadnak olyan szerencsések, akik megélhetéshez és főként megfelelő elszállásoláshoz jutnak, annak ellenére, hogy a magyar társadalom igen széles körben fogott össze a menekültek és leteleplülők érdekében. Az országgyűlés elkülönített segélyalapot hozott létre, számos kormányintézkedés történt, tevékeny társadalmi mozgalmak jöttek létre, és az egyházak is számos segélyakciót indítottak, nemcsak a menekültek gyors megsegítésére, hanem lelki gondozásukra is, mivel ezek a szerencsétlen emberek általában pszichikailag is sérültek, legtöbbször egzisztenciájuk romba dőlt, s számosan akadnak olyanok, akik családjukat, gyermekeiket hagyták az otthoni kiszolgáltatottságban.

Békés időben, legalábbis Európában szokatlanok a hasonló tömeges exodusok, és rendkívüli a kisebbségi népeknek, kultúráknak és egyházaknak az az elnyomása, amely az erdélyi magyarság mai menekülését kikényszerítette. Éppen ezért a magyar társadalomnak, a világon szétszóródásban élő magyarságnak és a magyar egyházaknak, így a magyar katolikusoknak felelősségtől áthatott szolidaritást kell tanúsítaniuk az erdélyi menekültek iránt, nemcsak a magyarok, hanem a németek és románok iránt is. Ez a szolidaritás igen változatos módokon érvényesülhet: a karitatív és felebaráti támogatás mellett az intézményes megoldások szorgalmazásában vagy a menekültek érdekeinek hazai és külföldi képviselőiben. Igen sok tennivalónk van, s hadd hivatkozzam arra, hogy tevékenységünk értelmét nemcsak az erdélyi menekültek és nemcsak az Erdélyben élő magyarok támogatásának kötelessége szabja meg. Az erdélyi magyarság és a többi erdélyi nép alapvető emberi jogainak védelme az oly sok történelmi hajótörést szenvedett közép- és kelet-európai nemzeti megbékélést is szolgálja, s a régió népei közötti együttműködést segíti elő. Azt a Ceausescu-féle elnyomás alatt sínylődő román népnek is meg kell értenie, hogy az igazi magyar-román megbékélést csakis az erdélyi magyarság politikai és jogi biztonsága alapozhatja meg. Éppen ezért keresnünk kell a megértést azokkal a románokkal, akik tiszteletben kívánják tartani a nemzetiségi jogegyenlőséget, és felismerik az elnyomásban rejlő általánosabb veszélyeket. Jó volna, ha a magyar egyházak és a román ortodox egyház is – a közös keresztény felelősség jegyében – párbeszédbe kezdené egymással a magyar-román megértés jövőjéről. Addig is mindent meg kell tennünk azért, hogy legalább a frissen ütött sebek orvoslást kapjanak, s az a „Psalmus hungaricus”, amely most Erdélyben oly fájdalmasan zeng fel, legalább testvéri együttérzéssel találkozzék itt Magyarországon és szerte a nagyvilágban.

Bittsánszky Géza

KATOLIKUSOK A KÖZÉLETBEN?

A címben szereplő kérdőjel bizonyára sokunk számára ugyancsak jogosnak tűnhet. Az elmúlt negyven év hazai tapasztalatai teszik mindenekelőtt megkérdőjelezhetővé a katolikusok, sőt általában a hívők mint ilyenek közéleti szereplését. A magát az igazság kizárólagos birtokosának tekintő, hirdető politikai hatalom céltudatosan szorította ki a közéletből azokat, akik ideológiáját, világ- és társadalomszemléletét nem fogadták el. Később pedig a hatalom csak saját érdekeinek, vagy saját súlyosbodó problémáinak megfelelően tartott igényt a hívők olyan közszereplésére, amely részizgazságok hangoztatásával a vallásszabadság korlátozását, sőt a vallásüldözés riasztó tényeit leplezte és ezért a hívők körében (is) széles körű elutasításra talált. Így a templomok falai közé szorított hívőknek tudomásul kell venniük, hogy

identitásukat nemhogy a közéletben, de egy sor, hivatást igénylő (pl. tanári) munkakörben sem vállalhatják. Egyidejűleg fejlődött ki ellenérzésük a rossz példákat felmutató közéleti szerepléssel szemben. A közéletiséget így kettős – belső és külső – fal választotta el a hívóktól: A kialakult és több évtizeden át fennálló állapot a lelkeség, a belső építkezés, a közösségi élet fejlődése terén minden nehézség ellenére gyümölcsöket hozott ott, ahol az elkötelezettség és a keresztény remény ébrentartására, ébresztésére bátran vállalkoztak.

Az elkötelezett keresztények, különösen a felnövekvő nemzedék számára az idők során szinte teljesen természetessé vált küldetésük leszűkített tere. Különösen nyilvánvalóvá vált ez akkor, amikor a hatalom által állított korlátok mind több helyen váltak átjárhatóvá, sőt bizonyos igény is jelentkezett a keresztény identitás megtartása mellett történő szerepvállalásra. A nem is olyan távoli múltban és a nem is olyan távoli tájakon azonos elvi alapokon termelt ellenpéldák megannyi érvet szolgáltatottak a gyanakvásra és bizalmatlanságra, óvatosságot, sőt elutasítást sugallva.

Tűnjék bármilyen kockázatosnak is a templomok védettségéből, a liturgia és a kisközösségek adta melegségből, az őszinteség és bizalom légköréből való kilépés, a jól berendezett, mondhatni, összkomfortos sáncok mögött, sokszor rutinpályán, saját rutinakadályaink ellenében bontakozó (?) önépítés, lelki fejlődés mozgásterének az ismeretlen felé való kiterjesztése, nem vehetjük hallatlanra a *figyelmeztetést*: „Távol állnak az igazságtól azok, akik arra gondolva, hogy nincs itt maradandó hazánk, hanem az eljövendőt keressük, úgy vélik, hogy elhanyagolhatják az evílág szolgálatát. Nem veszik ugyanis figyelembe, hogy erre éppen a hit kötelezi őket, mégpedig fokozott mértékben annak a hivatásnak megfelelően, amelyet ki-ki kapott” (Gaudium et Spes 43.).

„A HIVATÁSNAK MEGFELELŐEN, AMELYET KI-KI KAPOTT” A közéleti feladatokra való hívás adottságokhoz, karizmákhoz kötött. Bizonyos, hogy nem mindenkinek azonos mértékben és azonos formában feladata ez. Nehezen becsülhető veszteséget jelentene, ha az elmúlt évtizedek lelki gyümölcsseit, a lelkeség bontakoztatását társadalmi akcióprogramokkal cserélnénk fel. A magyar egyház belső erőforrásai nélkülözhetetlenek, sőt közismerten sok tennivaló van fejlesztésük terén. Ahogy azonban szükség van a kontemplatív adottságúakra (és adottságuk kibontakoztatásához a megfelelő feltételekre), ugyanúgy szükség van arra is, hogy a közéletiségre, annak a személytől személynek szóló, tettben és szóban megnyilvánuló evangelizációtól a politikai szerepvállalásig terjedő számtalan formájára a kellő adottsággal rendelkezők éljenek, élhessenek is adottságukkal. A karizmák sokfélesége kiegészíti egymást. A belső erőforrások a kegyelmi feltöltődést szolgálják a falakon kívül vállalt tevékenységhez.

A zsinati és az azt követő pápai megnyilatkozások határozott útmutatást adnak ebben a vonatkozásban: „Az a sajátos küldetés, amelyet egyháznak adott Krisztus, nem politikai, gazdasági jellegű, mert ő vallási természetű célt tűzött ki eléje.” (GS 42.). „Legyen továbbá világos a különbség a között, amit a keresztények, akár egyenként, akár csoportot képezve, mint keresztény lelkiismeretű állampolgárok a maguk nevében cselekszenek, és a között, amit lelkipásztoraikkal együtt az egyház nevében cselekszenek” (GS 76.). Tehát a *keresztényeknek mint állampolgároknak vannak lelkiismeretükből fakadó kötelezettségeik*. E kötelezettségeiket nem háríthatják át az egyházra, mint intézményre, mert ezzel annak természetfeletti jellegét és küldetését homályosítanák el, vonnák kétségbe csupán azért, hogy saját felelősségüktől meneküljenek.

Noha a közéletiségnek csak egyik, ha úgy tetszik, korántsem súlyponti területe a *politikai szerepvállalás*, mégis ezzel kapcsolatban merülnek fel a legerősebb *kétfelék*. E kétfelékre is a hivatások különbözőségéből kiindulva találhatunk világos eligazítást: „Az egyház nem terjeszt elő gazdasági, politikai rendszereket vagy programokat... De az egyháznak van tapasztalata az emberi kérdésekben, ez arra ösztönzi, hogy vallási küldetését szükségszerűen kiterjessze különböző területekre...” „Szociális tanításának előadása és terjesztése evangéliumi küldetés.” E tanítás célja „a személyek

helyes magatartásának befolyásolása” (Sollicitudo Rei Socialis 41.). A gondolat személyekre vonatkoztatva is megjelenik: „Mindazoknak, akik az isteni ige szolgálataira szentelik magukat, az evangélium sajátos módszereire és eszközeire kell hagyatkozniuk; ezek pedig sokban különböznek a földi állam eszközeitől” (GS 76.). Másrészt: „Akik alkalmasak vagy tehetséget árulnak el a politika nehéz, de egyszersmind nemes mesterségére, készüljenek fel rá, és a maguk kényelmével vagy áruba bocsátható érdekeivel nem tördölve igyekezzenek azt gyakorolni” (GS 75.).

A szorosabb értelemben vett politikai életben tehát sem az egyház mint intézmény, sem pedig papjai nem vehetnek részt, a *politika* csak az arra hivatott *világiak feladata*. Ez a gondolat meglehetősen távol áll az elmúlt évek – körülmények által meghatározott – gyakorlatától. A körülmények változásával, az állampolgári jogok és ezekkel összefüggésben az állampolgári és lelkiismereti kötelességek teljesebbé válásával a fenti gondolatoknak tudatosodnia kell bennünk. A feladatok ilyen elhatárolása elősegíti az egyház erkölcsi tekintélyének növekedését a társadalomban. Ez különösen kritikus társadalmi helyzetekben tehet felbecsülhetetlen szolgálatot a társadalomnak.

A politikával kapcsolatban természetesen felmerül a *keresztény pártok* problematikája. A magukat keresztény jelzővel illető pártokkal szerzett negatív tapasztalatok sora méltán int elutasításra vagy legalábbis *tartózkodásra*. Az egyház szociális tanításának fényében ez jogos is: „... éppen a dolgok keresztény szemlélete ajánl egyeseknek valamilyen megoldást. Más hívők viszont – egészen jogosan – nem kisebb őszinteséggel másképp vélekednek ugyanarról a dologról... ilyen esetekben senkinek sem szabad az egyház tekintélyét a maga véleményének támogatására lefoglalni” (GS 43.). „A politikai közösség és az egyház független egymástól a maguk területén: ott autonómiájuk van” (GS 76.). „Az egyház egyébként küldetésénél fogva nincs hozzákötve semmilyen kultúrához, semmilyen politikai, gazdasági vagy társadalmi rendszerhez” (GS 42.). „Az elkötelezett keresztény nem fogja összetéveszteni a keresztény elveket sem a taktikával, sem pártpolitikával” (Evangelii Nuntiandi 38.).

A keresztény szabadságot és autonómiát szem előtt tartva a keresztények a legkülönbözőbb politikai irányzatok keretében is működhetnek belátásuk és lelkiismeretük szerint, feltéve, hogy ezek az irányzatok tiszteletben tartják a keresztények világnézetét és programjuk nem áll ellentétben az egyház szociális tanításával. (A kelet-európai marxista pártok mindenestre eddig nem biztosították ezeket a feltételeket.) Ha a keresztények a templomok falait nem ún. keresztény pártok sáncaival cserélik fele, akkor képesek a kovász szerepét, feladatát betölteni, átjárva a társadalom egészét. Így (is) a föld sójává válhatnak, miközben a különböző társadalmi törekvéseket a keresztény szociális tanítás többletével gazdagítják.

Miután az egyház szociális tanításának fényében áttekintettük a keresztények közéleti szerepvállalására vonatkozó legaktuálisabb elvi jellegű kérdéseket, az áttekintés alapján egy nagyon is aktuális és az elveken túlmutató, gyakorlati keresztény magatartásunkra vonatkozó megjegyzés a *kölcsönös bizalomról*. Tudomásul kell vennünk a karizmák, hivatások különbözőségét, s ha az egyház egésze tiszteletben tartja az egyes keresztények autonómiáját, akkor mi is egyenként vagy közösségeink tartjuk tiszteletben azt. Tekintsünk bizalommal azokra, akik az egyház vonatkozó útmutatása szerint, annak mintegy egységét is tanúsítva egyéni hivatásuktól indítva egyházon belüli tevékenységük (pl. a korántsem mellékes, sőt nagyon fontos egyházi közéletiség) mellett a közélet legszélesebben értelmezett síkján tevékenykednek, de azokra is, akik más adottságaiknak megfelelően nem a közéletben tevékenyek.

ITT ÉS MOST. A közéletiségre vonatkozó elvi megfontolások különösen aktuálisak váltak a *jelenlegi magyar társadalomban*. Hatalmas mozgásba lendült a társadalom, és a mozgás pályája és célja nem mereven meghatározott: a magyar társadalom kísérletező társadalom. Esély van arra, hogy az egyház szociális tanítása (is) érvényesüljön. Rajtunk (is) múlik, hogy így lesz-e? Tudjuk-e értékeinket közvetíteni? Fel vagyunk-e rá készülve? Váratlan aktualitást kapott a Sollicitudo Rei Socialis enciklika, amelyik a liberális kapitalizmust a marxista kollektívizmussal együtt utasítja el. Tisztában vagyunk-e azzal, hogy mit nem szeretnénk az egyikből és a másikkól

átvenni, de tudjuk-e legfőképp, hogy mit akarunk megőrizni, mit szeretnénk, a feltételeket is figyelembe véve, egyes konkrét vonatkozásokban megvalósulva látni? Megannyi kérdés, és nem hagyhatók válasz nélkül!

Kihívást jelentenek a *társadalom* súlyos és csak hosszadalmasan gyógyítható *betegségei*: az erkölcsi válság, az egészségügy és az oktatásügy állapota. Sok szó esik arról, hogy a gazdaság tartalékai kimerültek. Nem kap (még) elég hangsúlyt a biológiai és erkölcsi tartalékok veszedelmes megfogyatkozása. Pedig „ha a társadalomban a személyek és közösségek... nem látják szilárdan biztosítottnak az erkölcsi, kulturális és lelki követelményeket,... akkor minden más – a javak bősége, a technikai vívmányok, az anyagi jólét bizonyos nívója – először elvetendővé, majd... megvetendővé válik” (SRS 33.).

A társadalom erkölcsi válságát helytelen lenne alapvetően a marxizmus számlájára írni. A riasztó statisztikai jellemzők egész sora a nyugati társadalmak irányzatait követi, azzal a különbséggel, hogy erőteljesebb romlást mutat. Társadalmunkat ugyanaz a kór emészti, de a mi ellenálló képességünk jobban meggyengült. Tudnunk kell ezt, mert a baj még várhatóan súlyosabb lesz a jövőben. Ezért mindannyiunkhoz szól a figyelmeztetés: „Azok személyes bűnéről van szó, akik tehetnének valamit a szociális bajok elkerülésére, megszüntetésére vagy legalább határok közé szorítására, ezt megtenni mégis elmulasztják lustaságból, félelemből... vagy közömbösségből csak eltűrik, akik menekvést keresnek abban, hogy a világot megváltoztatni úgysem tudják...” (Reconciliatio et Paenitentia 16.).

Melyek azok a területek, ahol a magyar társadalom szolgálatára kötelezett keresztények – egyházuk viharvertsége és megaláztatottsága ellenére is – segítséget nyújthatnak? A hagyományos szeretetszolgálat terén a legnagyobb hiánycikk a személytől személyig irányuló szeretet a szegények, az eszmékben csalódottak, a társadalom leértékeltjei, elesettjei és peremreszorultjai iránt; a társadalmi szolidaritás és felelősség síkján a példamutatás, a megbocsátás, a közösségi lét tudata és gyakorlata csak néhány kiragadott a sok közül. Különös aktualitása van a keresztény értékrend felmutatásának, az erkölcsi értékek őrzésének és védelmezésének, a jövő iránti felelősséget hordozó hosszú távú szemléletnek, hiszen a válság csak hosszú és kitartó munkálkodással, további áldozatok vállalásával gyógyítható. A közgondolkodásban megjelenő keresztény realizmus értékes alternatívát jelent az összeomlott idealista ember- és társadalomszemlélet nyomán eluralkodó kiábrándultság és durván hedonista, fogyasztói mentalitással szemben. A keresztény realizmus hasznosnak bizonyulhat a társadalmi instabilitás leküzdésében is. Mindezek felett pedig a remény az, amivel mint kereszténységünk alapértékével megajándékozhatjuk a reményt vesztett társadalmat.

Mindennek feltétele a *közéletiség*: keresztény lelkiismeretű állampolgárkénti jelenlét a mindennapi cselekvésben, az *öntevékeny szervezetekben, az intézményekben*, a közvéleményt alakító *sajtóban, rádióban, tévében, a törvény-előkészítésben*. Állampolgárokként kell véleményt nyilvánítanunk a *vallásügyi törvény előkészítésénél* azért, hogy megvalósuljon a vallásszabadság.

Ahhoz, hogy ezeket a nehéz feladatokat elvégezhessük, szükség van az *egyházon belüli közéletiségre, amely ugyancsak hiányzik*. Szükség van eszközeink és lehetőségeink számbavételére, a hiányok pótlására, az egyház szociális tanításának megismertetésére és megismerésére, a közös gondolkodásra, a felelősség ébresztésére, a közös elhatározásra és cselekvésre, a tevékenység összehangolására és mindennek előtt egységre a lényeges kérdésekben. Ehhez pedig nélkülözhetetlen az, hogy meginduljon a gondolatok, az információk cseréje, áramlása. Ezért is tekintünk bizalommal az *egyházmegyei zsinatok és a nemzeti zsinat* tervére, a *katolikus sajtó* megújulására. A maga szerény módján ennek az írásnak is a gondolatébresztés a célja.

KONFLIKTUSAINK MEGOLDÁSA: A SZOCIÁLIS PARTNERI VISZONY

A keresztény ember fontos feladata a társadalomban, hogy „*tanúságot tegyen az Isten kegyelmét hirdető evangéliumról*” (ApCsel 20,24). Ennek a „jó hírek” tartalmát, korhoz szóló üzenetét természetesen az egyház újra és újra megújuló tanítása és igehirdetése alkalmazza a kor problémáihoz. Ilyen újszerű problémát jelentett a múlt században az első ipari forradalommal megjelenő munkáskérdés. A csaknem száz esztendővel ezelőtt 1891-ben XIII. Leó által kiadott *Rerum Novarum* helyesen ismerte fel, hogy ennek a kérdésnek egyik alapproblémája az *új társadalmi rétegek között kialakult ellentét*. A klasszikus kapitalizmus látszólag kibékíthetetlen munkaadó–munkás ellentéte húzódott meg e mögött. Forradalmi indulatok, sztrájkok és durva retorziók, elbocsátások rázták meg a társadalom alapjait. Az ellentétek megszüntetésére elméletek születtek a szélsőséges radikalizmustól kezdve a merev konzervativizmusig. A pápa világosan látta az ellentét súlyos és reális voltát: „*Látjuk azt a nyilvánvaló tényt, hogy a legszegényebb sorsú embereken hamarosan és hatékonyan segíteni kell, mert az emberiség nagy része méltánytalanul szomorú és nyomorult viszonyok közt tengődik.*”¹

A *társadalmi konfliktusok megoldására* nem teszi magáévá sem a szélsőségesen kollektivistá elméleteket, sem pedig a merev, a múltban élő konzervatív elképzeléseket. A *Rerum Novarum*, megelőzve a kor politikusait és közigazdszait, az ellentétek megoldására az ellenőrzött *tárgyalásokat ajánlja*: „*Gyökeres hibát követnek el a társadalmi kérdés tárgyalásában azok, akik a két társadalmi osztályt egymás ellenségének tartják, mintha a természet a gazdagokat és szegényeket arra teremtette volna, hogy állandó harcban egymást irtsák. Ez annyira ellenkezik a józan ésszel, hogy épp az ellenkezője igaz: egymásra vannak utalva, sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül fenn nem állhat.*”²

E megállapítást mind a tapasztalat, mind pedig a közgazdaságtan igazolta. Hiszen a holt tőke önmagában képtelen a hasznot hozó termelést megvalósítani, de a munkás sem képes eszközök, nyersanyag, gépek nélkül termelni. Így *egymásrautaltságuk* alapot kell, hogy biztosítson ellentéteik megoldásához is. A pápa ennek megvalósítására érdekvédelmi testületek (szakszervezetek) felállítását javasolja, melyek tárgyalásokkal igyekezzenek a munkaügyi problémákat megoldani.³ Természetes, hogy száz évvel ezelőtt a pápa még nem láthatta e helyes megoldási út minden részletét, gyakorlati megvalósítását és alkalmazását.

További megnyilatkozások és a II. Vatikáni zsinat. Negyven esztendővel a *Rerum Novarum* után XI. Pius pápa új gondolattal bővíti a társadalmi konfliktusok megoldási lehetőségeit. 1931-ben a Quadragesimo Annóban jelenik meg az *egyenrangú partneri szervezetek tárgyalása*, sokszor állami törvényességi felügyelet mellett. A következőket írja: „*Az ellentétek megoldása csak úgy lehetséges, ha a társadalomban olyan jól szervezett testületeket teremtenek: szakmai szervezeteket... melyeknek az egyes tagok foglalkozásuk alapján volnának tagjai... akár munkások vagy munkaadók... Ha olyan kérdések vetődnek föl, amelyekben a munkaadóknak és munkásoknak különleges érdekei vagy sérelmei szorulnak védelemre vagy orvoslásra, az egyes felek elkülönülten is tanácskozhatnak.*”⁴ E körlevél alapján fogalmazta meg a bécsi egyetem szociáletika professzora *Johannes Messner 1936-ban a Sozialpartnerschaft–szociális partneri viszony* fogalmát, mely azután az egész nyugati világban elterjedt.⁵ Az angol nyelvben a „*partnership*” szóval adják vissza e fogalmat, mely ott „*egyenrangú üzletársi viszonyt*” is jelöl. Magyarul, sajnos, egyetlen szóval nem fejezhető ki a fogalom gazdagsága, hiszen a „*társas viszony*” nem feltétlenül jelzi az egyenrangú *partneri* viszonyt a felek között. Ilyen szempontból szerencsésnek mondható a „*munkatárs*” elnevezés, amely az embertelen „*munkaerő*” kifejezés

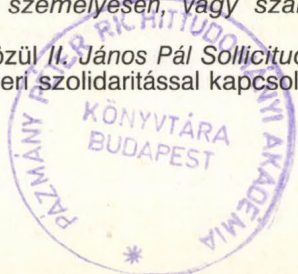

egyetlen értelmes alternatívája az álláshirdetésekből. Újabb az egyházi terminológia nyomán nálunk is egyre gyakrabban hallható a „partner” kifejezés, főleg közös vállalkozások keretében.

A szociális partneri kapcsolatról még részletesebben szól XXIII. János pápa *Mater et Magistra* körlevelében 1961-ben: „Köztudomású, hogy korunkban a munkások szervezkedése nagyarányú lett és elismerést nyert számos állam jogalkotásában, valamint nemzetközi síkon is. Ezzel a munkások már oda jutottak, hogy *harc helyett inkább az együttműködést akarják és ezt főképpen a munkavállalók és munkaadók közt létrejött közös szerződések által érik el (kollektív szerződések)*. Azonban azt is hangsúlyozni kell: szükséges, vagy legalább is nagyon kívánatos a munkásoknak módot adni arra, hogy szavuk és fontosságuk a vállalatok kivül is érvényesüljön a társadalmi élet minden vonalán. Mindenképpen arra kell törekedni, hogy a vállalat tökéletes emberi közösséggé alakuljon, és ennek szelleme jusson érvényre a személyi érintkezésben és mindenféle munkakörben vagy hivatalban. Ez pedig követeli, hogy egyrészt a munkaadók és vezetők, másrészt a munkások között legyen kölcsönös tisztelet, megbecsülés és jóakarát. Ugyancsak szükséges, hogy mindnyájan őszinte egyetértésben dolgozzanak a közös vállalkozásban, ám ne csak a haszonért fáradozzanak, hanem úgy tekintsék munkájukat mint megbízást, amely a többiek javára is szolgál. Ezzel együtt jár azonban, hogy a munkások kívánságait meghallgassák és közreműködésüket kérjék abban, ami a vállalat ügyvitelét és fejlődését illeti.”⁶ XXIII. János tehát nemcsak a vállalati vezetés és alkalmazottak között sürgeti a társas viszonyt, de a társadalom vezetői és a lakosság között is. Jogosan felmerülhet a kérdés, vajon a vállalat ügyvitelébe való beleszólási jog (Mitbestimmung, üzemi demokrácia) nem eredményez-e anarchiát a termelésben? A kérdésre talán egyszerű példa adja meg a választ: Egy sütőüzemben arról aligha lehet vitatkozni, hogy a kenyérsütéshez fűtött kemencére van-e szükség. Arról viszont jogosan vita folyhat, hogy vajon a kemence kicsiny, rosszul szellőztetett helyiségben, vagy korszerű, világos és tágas csarnokban legyen. Ilyen értelemben tehát még a termelésben is szükséges az üzemi demokrácia, hiszen a munka humanizálása éppen azt jelenti, hogy a technológia látszólagos rabságából is részben fel lehet szabadítani a dolgozó embert, mikor új, emberségesebb technológiákat vezetnek be a régi embertelen és gazdaságtalan folyamatok helyett. Ebben a folyamatban pedig nagyon fontos azok tapasztalata és tanácsa, akik közvetlenül a munkát végzik, az anyaggal foglalkoznak. Személyes közlésből hallottam, hogy amikor *Kandó Kálmán* (†1931) világhírű magyar tervező váltóáramú elektromos mozdonyának prototípusát készítette a Ganz-gyárban, rendszeresen felkereste az öntőcsarnokot is, és partnerként beszélte meg az ott dolgozó munkásokkal az öntés részleteit. Ezzel tudta elkerülni, hogy elkészült műve ne szoruljon utólagos javításokra. Bizonyára napjaink néhány új beruházása is olcsóbb lenne, ha azokat hasonló partneri megbeszélések és ellenőrzések mellett végeznék. E példák is mutatják, hogy a termelésben, irányításban a partneri kapcsolat a legjobb konfliktuselhárító módszer. Természetesen ez a gyakorlat a vezetőtől bizonyos önmérsékletet kíván, mely azonban csupán a valóság felismerése: egyedül a legnagyobb feltaláló sem képes teljes eredményt produkálni, ehhez megbecsült, együttműködő munkatársakra, partnerekre van szüksége.

A II. Vatikáni zsinat a *Gaudium et Spes* határozatában újra megerősíti a pápák szociális tanítását a szociális partneri kapcsolatról. Megállapítja tehát: „A gazdasági vállalkozásokban személyek társulnak egymással, vagyis szabad és önálló emberek, akik Isten képmására vannak teremtve. Elő kell tehát segíteni, hogy célszerűen kidolgozásra váró módon valamennyien tevékeny szerephez jussanak a vállalatok ügyeinek irányításában akár tulajdonosok, akár munkavállalók, akár vezetők, akár dolgozók, tekintettel kinek-kinek a feladatkörére, és megtartva a munkavezetés szükséges egységet... Szükséges tehát, hogy a dolgozóknak részük legyen a határozatok meghozatalában is, mégpedig vagy személyesen, vagy szabadon választott megbízottak által.” (GS 68)

Végül idézhetjük az egyházi megnyilatkozások közül II. János Pál *Sollicitudo Rei Socialis* (1987) körlevelének megállapítását a partneri szolidaritással kapcsolatban:

„A szolidaritás segít bennünket abban, hogy a „másikban” személyt... lássunk és ne valamiféle eszköznek tekintsük, kinek munkaképességét és testi erejét csekély bérért kizsákmányoljuk, és magára hagyjuk, ha már nem hajt hasznót. Lássuk őt hozzánk „hasonlónak”, mint „segítő társat” (Ter 2,18–20), aki hozzánk hasonlóan részt vesz az élet lakomáján, melyre Isten minden embert egyformán meghívott.” (SRS 39.)

A Szentírás a partneri kapcsolatokról. Kétségtelen, hogy a modern szociálteológia „partneri kapcsolat” szavát közvetlenül nem találjuk meg a Szentírásban, de annak lényegi elemét mind az Ószövetségben mind pedig az Újszövetségben – mint központi tanítást – felismerhetjük. Ez pedig annak kinyilatkoztatása, hogy *Isten a maga teremtői fensége és nagysága ellenére, az Ó- és Újszövetségben, az emberrel partneri szövetséget köt szeretetből.* Már a vízözön után ígéretet tesz Noénak: *„Megkötöm veletek szövetséget, többé nem török el minden lényt a földről vízözönrel és nem jön olyan áradat, mely elpusztítja a földet”* (Ter 9,11). *Ábrahámmal úgy köti meg szövetségét, mint a korabeli szerződő felek tették ezt egymás között:* Látomásában Ábrahám szinte szerződő félként látja az Urat, ki áldozati állatok között átvonulva ünnepélyesen megígéri teremtményének, hogy utódait megsokasítja és új országot ad nekik (Ter 15,7–21). Idős korában Ábrahámmal ismét megújítja az Úr Szövetségét: *„Szövetséget hozok létre köztem és közted, majd utódaid között minden nemzedéken át... Neked és utódaidnak adom a földet, melyen most mint jövevény tartózkodol... De tartsd meg szövetségemet, te és utódaid minden nemzedéken át”* (Ter 17,7–10).

Az Újszövetségben Krisztus meghirdeti, hogy *„Nem megszüntetni jött a törvényt, hanem teljesé tenni”* (Mt 5,18). Így új szövetséget köt egyházával. Ebben második isteni személyként megtestesülve valóságosan is szolidaritást vállal az emberiséggel: *„Ugyanaz az érzés legyen bennetek, mely Krisztus Jézusban volt. Ő isteni rivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgál alakot fölvéve kiűresítette önmagát és hasonló lett az emberekhez. Külsőjét tekintve olyan volt, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig”* (Fil 2,5–8). Krisztus tehát egészen a kereszthalál vállalásáig, vállalta az emberi élet szenvedéseit, hogy bizonyosságot tegyen megváltó szeretetéről számunkra. Ebben az életét is feláldozó szeretetben és baráti közlésben bizonyította, hogy valóban testvéreinek tekinti a hívó embereket, tehát *társainak tekint minket:* *„Maga a Lélek tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten fiai vagyunk. Ha pedig fiai, akkor örökösei is: örökösei Istennek, Krisztusnak pedig társörökösei”* (Róm 8,16–17). Krisztus egyházában az uralkodás helyett a *szolgálatot kívánja meg az előljárótól:* *„Aki nagyobb akar lenni, legyen szolgátok, és aki első akar lenni, legyen cselédetek. Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért”* (Mt 20,27). *E krisztusi magatartás alapvetően relativizálja korának társadalmi előítéleteit.*

A partneri kapcsolat példái: *partneri kapcsolat a családban.*⁸ A szociális partneri kapcsolat gondolatának életrevalóságát igazolja, hogy az szinte az emberi társas kapcsolatok valamennyi területén jól alkalmazható és hatásos konfliktuselhárító eszköz. A magyar családok életében ma komoly gondot okoz főleg az asszonyok túlterhelése a második, harmadik „műszakkal”: gyermekneveléssel, főzéssel, mosással stb. Az ebből származó idegesség, fáradság erősen igénybe veszi a házastársak tűrőképességét. Ez a tűrőképesség nálunk igen alacsony szintű. Emiatt igen hamar a konfliktusok veszekedéshez, sőt váláshoz vezetnek. A hitből fakadó partneri magatartás segítséget nyújt a terhek vállalásához: A megváltozott munkabeosztás miatt a *férjnek is partnerként részt kell vállalnia* a gyermeknevelésben, otthoni munkákban, betegek gondozásában a családi körben. Csak *okos partneri beosztással* valószínűleg meg a gyermekek gondozása és nevelése úgy, hogy ez a legfontosabb feladat valóban elsőbbséget kapjon. Sajnos, sok helyen valósul meg *Truffaut*, francia filmrendező *Négy száz csapás* című filmjének családapái képe: az apának mindig van ideje autóját tisztítani és szerelni, csak éppen fiára nem jut soha ideje. A bekövetkező nevelési tragédia esetén viszont igyekszik minden felelősséget magáról elhárítani. – A partneri felelősség tudatosítása, munkamegosztáshoz, a problémák közös megtárgyalásához

vezet. A közösen kialakított nevelési elvek esetében a gyerekek nem bizonytalankodnak az eltérő és olykor következetlen apai és anyai utasítások között. Ebben a partneri módon kialakított családban nem annyira az egyoldalú „apai hatalom” képezi az engedelmesség alapját, hanem sokkal inkább a *gyermekkel együtt kialakított „családi tekintély”, mely nem szülői önkényen, hanem lehetőleg közös belátáson alapul.* A partneri kapcsolat itt azt jelenti, hogy a *döntésekbe a gyermekeket is partnerként bevonják* (koruknak megfelelően) és így tiszteletben tartják személyiségüket. Ezen keresztül maguk is megtanulják mások tiszteletét és megbecsülését.

Partneri kapcsolat a gazdasági és politikai életben. Korunk sokféle gazdasági és politikai konfliktusát a helyesben értelmezett partneri tárgyalásokkal lehetne megoldani vagy csökkenteni. Tulajdonképpen itt is a hatalom gyakorlásának korlátozására (önkorlátozására) van szükség. Ebben bizonyosan alapvető megoldást nyújtana a *hatalom szolgálatként való megélése.* Kétségkívül ennek tudatosítása védene meg a hatalmi túlkapaszkodástól, erőszakos és bürokratikus döntésektől. Talán segítséget nyújthat ennek a partneri irányításnak elfogadásában a történelmi tapasztalat: ismeretes, hogy II. József felvilágosult abszolutista rendelkezései azért voltak hatástalanok, mert az uralkodó nem törődött azzal, hogy népe beleegyezését (véleményét) megszerezze döntéseihez. Magáévá tette a *Nagy Frigyesnek* (†1786) tulajdonított mondást: „*Mindent a népért, semmit a néppel*”, ezért a népi támogatást nélkülöző reformok hatástalanok maradtak. A helyes politikai vagy gazdasági döntések ezért inkább ésszerű kompromisszumok eredményei lehetnek a vélemények figyelembevételénél. Hasonlóan a gazdasági élet területén sem kívánatos a *gazdasági erőfölénnyel való visszaélés*, ami tulajdonképpen a partneri kapcsolat kizárása a kereskedelmi életben. Az 1984. évi IV. törvény, mely a „*Tisztességtelen gazdasági tevékenység tilalmáról*” rendelkezik, **16. §-ában tiltja a gazdasági erőfölénnyel való visszaélést** pl.: szerződésben indokolatlan előnyt követelni,¹⁰ egyes megrendelőket bojkottálni vagy monopolhelyzetet kialakítani. Tehát gazdasági megfontolások is a társas (partneri) kapcsolatok mellett szólnak.

Partneri kapcsolat a közlekedésben és a természet védelmében. A modern közlekedés példászerűen is bemutatja, hogy milyen tragédiákhoz vezethet az „erőfölénnyel való visszaélés”. Napjaink „*úri lócsiszárait*” (*Arany János*) nem négy ló ereje röpíti, hanem több tucat lóerő. Így „erőfölényük” is veszedelmesebb: az áldozatnak nemcsak ruhája lesz sáros, piszkos, de életét is veszítheti. Érthető tehát a közlekedési plakát figyelmeztetése: *Járművel vagy gyalog, az úton társak vagyunk!* Amire a felhívás figyelmeztet, talán a partneri viszony lényege: „*Az úton társak vagyunk!*” Ennek a társas viszonynak semmibevétele az elmúlt esztendőben hazánkban körülbelül 1500 személy halálát okozta. Ezenkívül 25 500-an sérültek meg!¹¹

A körülmények veszélyei és ártalmai elvezetnek a természettel, *környezettel való partneri viszony* tudatosításához is. Az Úr a teremtkor nemcsak használatra adta az embernek teremtése műveit (Ter 1,28), hanem *rábízta a természetet, hogy „művelje és őrizze azt”* (Ter 2,15). Mivel a természet életünk feltételeit adja és biztosítja, ezért azt csak *védelmező „társként” használhatjuk.* Lehetőleg minél epebben és szebben kell továbbadnunk utódainknak. Az „erőfölényünkkel” való visszaélés pusztítja az állat- és növényvilágot, szennyezi vizünket, földünket és a levegőt. A *társként* tisztelt és szeretett természet élte, védelmezi és boldoggá teszi az embert. Az evangélium szellemében legyünk partnerei, védelmezői egymásnak és környezetünknek.

Jegyzetek: 1. *XIII. Leó pápa* apostoli körlevele a munkások helyzetéről. (Rerum Novarum = RN) Bp. 1931. Szent István Társulat. 14. old. (SZIT) – 2. Rerum Novarum: I. m. 24. old. – 3. RN. I. m. 48–49. old. – 4. *XI. Pius pápa* Quadragesimo Anno kezdetű körlevele a társadalmi rend megújításáról. Bp. 1932. SZIT. 46–47. old. (Javitott fordítás) – 5. *Messner J.*: Die berufsständische Ordnung. Wien, 1936. – 6. *XXIII. János pápa*: Mater et Magistra. Körlevél a mai társadalmi kérdés megoldásáról a keresztény elvek szerint. Róma, 1961. Typ. Vat. 24–25. old. – 7. *II. János Pál pápa*: Sollicitudo rei socialis kezdetű enciklikája. Bp. 1988. SZIT. 52. old. – 8. *Wiebering, J.*:

Visy Erzsébet Margit

ARRÓL TUDJÁK MEG RÓLATOK, HOGY TANÍTVÁNYAIM VAGYOK...

A keresztény élet, Krisztus követése csodálatos perspektívát nyit előttünk. Krisztus követésének útja az üdvösség felé vezet, és az úton Isten fordul felénk. Nagy jelentőségű ez minden hívő keresztény számára – jó lenne, ha tudnánk vele élni, ha életünket eszerint tudnánk rendezni. – A keresztény lét olyan értékrend lehetőségét adja, mely a magaslatok felé nyit utat, megszabadít földhözragadt gondjainktól, nem azzal, hogy semmissé teszi azokat, hanem azzal, hogy valami többet, jobbat, magasabb rendűt jelezve túlmutat rajtuk.

Most, amikor életünk bizonytalanná vált, perspektívánk beszűkültek, egzisztenciális gondokkal küszködünk: most érezhetjük igazán, hogy Krisztus követése biztos létalapot teremt, egyszerű távlatokat nyit előttünk, mégpedig úgy, hogy célunk nemcsak a távoli, túlvilági boldogság, hanem Isten országának megvalósítása itt a földön, szűkebb vagy tágabb környezetünkben, emberi kapcsolatainkban – hiszen Isten országa köztünk van.

A hit kegyelme kötelez. A jó hírt közölnünk kell az emberekkel, rokonainkkal, barátainkkal, munkatársainkkal, mindenkivel, szóban, írásban, tettekben – főleg tetteinkben, magatartásunkon keresztül, mert minden megnyilatkozásunkat az tesz hitelessé, ahogyan élünk, ahogyan cselekszünk. – A mai elanyagiasodott, szekularizált világban nehezen tudjuk vallási értékeinket közvetíteni az emberek felé. Az érdektelenség, a gyanakvás falaiba ütközünk. Érdektelenségbe ütközünk, mert az értékek, melyeket megmutatunk, nem konvertálhatók pénzzé vagy olyan más anyagi eszközzé, mely az életet kényelmesebbé, könnyebbé teszi: értékeink nem a modern civilizáció értékei. Gyanakvásba ütközünk, mert régen és most, sokszor és sokan éltek és élnek vissza a keresztény értékekkel. Nehezen tudjuk közölni a tiszta valóságot, megszabadítva a manipulációs sallangoktól, önös érdekektől. Az evangéliumi üzenetet akkor tudjuk közvetíteni, ha megmutatjuk és életünkkel bizonyítjuk, hogy kereszténynek lenni nem hasznos, de értékes, hogy a keresztény élet nem kényelmes, de jó. Olyan értékrend követését jelenti, mely a földön fellelt és mesterségesen előállított eszközeinkkel, valamint egymással, a többi emberrel való együttélésünk döntő feltétele.

A modern ember már régóta csak azzal van elfoglalva, hogy életét, munkáját kényelmesebbé tegye, hogy természeti világát átalakítsa, életkörnyezetét eszközökkel szerelje fel, melyek képességeit erősítik: hogy gyorsabban járjon, többet elbírnjon, messzebb lásson, sebesebben gondolkodjon, többre emlékezzen... Az eszközök előállításában és tökéletesítésében az ember századunkban eljutott odáig, hogy azoknak nem ura, hanem lassan alárendeltjévé lesz. – Az, hogy az ember mesterséges környezetének, magaterepítő eszközeinek rabjává, kiszolgálójává lett, több tekintetben mutatkozik meg. A földre szegezi tekintetét, melyből kétségtelenül egyre több részletet ismer meg. Figyelmét civilizációs-materiális eszközeire összpontosítja, melyekből kétségtelenül egyre többet, egyre hatásosabban állít elő. Közben mind kevésbé tudja azt, hogy hogyan éljen eszközei, ismeretei közepette. Nem lát más célt, mint hogy az ismeretgyűjtést és az eszközgyártást tovább fokozza, és közben védekezzen a technikai fejlődés káros mellékhatásaival, a haladás és gazdagodás tér- és időbeli egyenlőtlenségeinek, a világ polarizálódásának következményeivel szemben. – Ebben a gondolatvilágban az olyan szavak mint a boldogság, szeretet, jóság elavultnak, irrelevánsnak tűnnek. Különösen így van ez nálunk, ahol egyre kilátástalább küzdelem folyik azért, hogy az ország gazdaságának, műszaki fejlettségének

több évtizedes lemaradását behozzuk, ahol egyesek azért küszködnek, hogy elérjenek, fenntartsanak, felmutassanak egy aránylag, a hazai viszonyokhoz képest magas anyagi életnívót, mások pedig azért, hogy talpon maradjanak, hogy ne süllyedjenek el véglegesen a nincstelenségben.

Ebben a küszködő, fáradt és ingerült társadalmi közegben kell bemutatnunk a keresztény értékeket, egy másfajta élet mindenki számára nyitott lehetőségét. De ki fog meghallgatni minket? – Nehéz ez a feladat, azért is nehéz, mert miközben az evangéliumi üzenetre hívjuk fel a figyelmet, nem fordulhatunk el a világtól, a benne élő emberektől, azok gondjaitól sem.

A keresztény életmód *lényege*, hogy a *szeretetre*, embertársaink iránti szeretetre épül, azok szeretetére, akiket nap mint nap látunk, mert csak úgy tudjuk szeretni azt, akit nem látunk. – A szeretet *felelősséget* jelent, felelősséget mások, szűkebb-tágabb környezetünk életéért. Jézus nem azt kérte az Atyától, hogy vegye el övéit a világból. A vallás nem menedék, legalábbis nemcsak az: hitünk vigaszt nyújt és erőt ad, de nem ad felmentést a mindennapos küzdelmek, gondok vállalása alól. *Radnóti* így fogalmazza meg a humanista magatartás követelményét: „Ember... éld e rossz világot és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte, hogy más legyen.” Mennyivel inkább feladatunk ez nekünk, Krisztus mai követőinek, a keresztény humanizmus, a szeretet parancsa nevében.

Sokat beszélünk a szeretetről. A Korintusiaknak írt levél *Szeretethimnusa* ismerős úgy is mint szentírási részlet, úgy is, mint világirodalmi remekmű. Sokszor halljuk, de vajon elgondolkodunk-e azon, hogy milyen komoly követelményeket állít elénk?

„A szeretet *türelmes*” – Mi pedig hányszor vagyunk ingerültek, sok gondunkra-bajunkra hivatkozva, az utcán, a munkahelyünkön és otthon, legtöbbször éppen a hozzánk közelállókkal.

„A szeretet *jóságos*” – Adakozásra, mások megsegítésére talán szívesen vállalkozunk, de csak feleslegünk törtrészét adjuk pénzben, időben, energiában. Hol van mindez a szegény asszony kétfüllérjéről?

„A szeretet *nem féltékeny*” – Mi pedig olyan hamar megirigyeljük mások javait, szerencsáját. És birtokolni akarjuk, éppen szeretetünkre hivatkozva, azokat, akik közel állnak hozzánk, házastársunkat, gyermekeinket, barátainkat.

„Nem kérkedik, *nem gőgösködik*” – Kevés jótettünkről milyen szívesen beszélünk. Mennyire fontos nekünk az elismerés, a szereplés, az, hogy vélt értékeinkkel kitűnjünk környezetünkben.

„*Nem tapintatlan*” – Olyan gyakran vagyunk figyelmetlenek mások iránt, hiányzik belőlünk az empátia. Még ha úgy hisszük, hogy jót akarunk, akkor is leginkább saját, és nem társaink vágyait figyeljük.

„*Nem keresi a magáét*” – Korunk embere érdekorientált. Alaptulajdonsága az önzés, alapigénye az önérvényesítés. Mi is olyan gyakran hivatkozunk jogos önvédelemre, józanságra ahelyett, hogy magunkról megfélemedve másokon, egymáson segítenénk.

„*Haragra nem gerjed*” – Békés életre vágyunk, nyugalomra törekszünk, mégis de sokszor fog el az indulat, de sokszor gyűlölködünk. Mi is hozzájárulunk ezzel az emberi kapcsolatok, a társadalmi légkör elmérgeződéséhez.

„*A rosszat fel nem rója*” – A sérelmek türelmes elviselése, a bennünket érő bántások elfelejtése nagyonis méltóságon alulnak tűnik akkor is, ha ezzel tartóssá tesszük a feszültséget, az ellenségeskedést.

„*Nem örül a gonoszságnak, de együtt örül az igazsággal*” – Ki kell állnunk az igazság mellett, el kell utasítanunk mindent, ami rosszindulatú, ami másokra ártalmas. Ez nem veszélytelen, így sokszor inkább a kényelmesebb módszert, a hallgatást, a meghunyászkodást, a rosszul értelmezett békességre törekvést választjuk.

„*Mindent eltűr, mindent elhisz*” – Bízunk kellene az emberekben akkor is, ha bizalmunkban csalatkozunk. Mi ehelyett legtöbbször – félelemből, óvatosságból – eleve gyanakvással fordulunk feléjük.

„*Mindent remél, mindent elvisel*” – Inkább kishitűek vagyunk, hamar elcsüggedünk, nem tudjuk elviselni a kudarcainkat.

A Szeretethimnusz *életprogramot* ad, a keresztyén önmegvalósítás programját, hiszen tudjuk, hogy magunkat csak az Isten felé vezető úton valósíthatjuk meg, és ez az út a szeretet. – „Törekedjete a szeretetre”, – írta Szent Pál. Bizony *törekednünk* kell, mert nagyon nehéz ez a feladat. *Legyünk kitartóak akkor is, ha lassan haladunk, ha vissza-visszacsúszunk a mindennél magasztosabb úton.*

Környező világunkkal szembeni felelősségünk is, hogy a szeretetre való törekvésben éljünk. Így tudunk az embereknek magasabb rendű életmintát, az erkölcsi zűrzavarból kivezető utat, a világban eligazodási támpontokat mutatni. Eszerint válik hitelessé keresztyén mivoltunk, az evangéliumi üzenetet közvetítő szavunk.

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Mészáros István

A VILÁGI HITOKTATÓKÉPZÉS INTÉZMÉNYES FORMÁI

Néhány tanulság a mának*

Örömmel hallok az újabb szóhasználatban: világi *munkatársakról* beszélünk, vagyis társakról, segítőtársakról az Isten ügyéért folytatott közös tevékenységben. Társai vagyunk mi, világiak az egyházi rendűeknek; egymástól kölcsönösen tanulhatunk, egymásra kölcsönösen támaszkodhatunk; nem egymás kiszolgáltatottjai, hanem *társai*, testvérei vagyunk.

Világi munkatárs tehát a világi hitoktató is. Régebben kényszerű szükségmegoldás volt a világi hitoktatók alkalmazása: csakis ott volt lehetőség a tevékenykedésre, ahová nem jutott pap. *Szükséges rossznak* tartották. De azért *ma is* gyakran halljuk: egyre kevesebb a pap, hát rákényszerül az egyház a világiakra ilyen igénybevitelére; enélkül semmi szükség nem volna rájuk ezen a területen.

Szilárd megjegyzésem: ha van az egyházban fontos, lényegbevágó feladat, amelyet világiak *nem* a paphiány miatt, *nem* szükségmegoldásként, *nem* kényszerűségből, hanem sajátos hivatásból *tökéletesen*, maradéktalanul – sok esetben jobban mint az egyházi rendűek – be tudnak tölteni, az a hitoktatás. Feladatomban azonban nem az, hogy ezt kifejtsem és indokoljam, hanem a világi hitoktatóképzés múltbeli intézményes formáinak ismertetése.

Néhány bevezető megjegyzés. A továbbiakban a sajátos feladat betöltőire – jobb híján – a „*hitoktató*” megnevezést használom: az a férfi vagy nő, aki kellő felkészültség, kellő szakértelem és egyházi jogosítvány birtokában, mély élő hitből fakadó hivatástudattól eltelve rendszeres folyamatosságban gyerekek, fiatalok és fiatal felnőttek hitoktatásával, hitre nevelésével foglalkozik. – Tehát *nem általában* beszélek világi munkatársról; nem azokról, akik világiként bizonyos lelkipásztori teendőket végeznek, hanem csakis a világi hitoktatókról, akik lelkipásztorok mellett vagy önállóan dolgoznak.

Ahelyett, hogy történeti alaptémám részleteiben elmélyednék, *három mozzanatot* szeretnék kiemelni e téma anyagából, s ezekhez fűzöm reflexióimat.

I. A korábbi századok falusi népiskoláiban a *tanítónak* kétféle szerepe volt a hitoktatásban. Vagy az, hogy a plébános tanította az iskolai tanórán a hittant, ezalatt a tanító felügyelt a rendre, a fegyelemre; majd a plébános távoztával átismételtette, kikérdezte, begyakoroltatta a katekizmus szövegét a gyerekekkel. – Vagy pedig ő tartotta a teljes hittanórát, a magyarázattal együtt. – A legelső hazai magyar *tanítóképző* Egerben létesült, Pyrker érsek jóvoltából 1828-ban. Ettől kezdve a hitoktatás módszertanát is oktatták a tanítójelölteknek az összes felekezeti tanítókép-

zében. – Az Országos Széchényi Könyvtárban található egy litografált „Hitoktatási módszertan”, amely Egerben, a tanítóképzőben készült, az anyagot kérdésekben-feleletekben feldolgozva a tanítóképző növendékeinek, 1898. október 6-án, tehát 90 éve.

A legelső kérdés: a hitoktatás terén *mi a tanító kötelessége?* „Egy kath. tanítónak a hitoktatást illetően az a kötelessége, hogy annak sikeres tanítása érdekében minden lehetőt megtegyen, s maga szent lelkesedéstől, munkás buzgóságtól legyen áthatva.” – Egyik fejezet címe: „A hitelemzők által előadott anyagot mily módon ismételle a tanító?” – És egy másik kérdés: „Mi teendője van a tanítónak a vallásoktatást illetően oly iskolában, ahol nincs rendes hitelemző?” A válasz: „Mindenek előtt plébánosával lép összeköttetésbe, tőle kérdezvén meg: mit végezzen a kezdőkkel, mit a haladókkal? Az anyag kijelöltetvén, azt egyszerűen, szó-érteményileg magyarázza meg, őrizkedvén a mélyebbre ható fejtegetésektől, nehogy legjobb akarata mellett is valamely dogmatikai tévedésbe essék.” – Ez az egri módszertan a hittankönyv szövegének megtanításával kapcsolatos tanítói teendők két csoportjáról beszél: egyrészt a szöveg szó szerinti, „kívülről való” megtanítása; másrészt a katekizmus alapján ezek gyakorlati vonatkozásai: szentmise, első szentgyónás-szentáldozás, ministrálás, éneklés, „előkészítés az Isten igéjének hallgatására”, jócselekedetek, a káromkodás ellen, állapotbeli kötelességek, jó könyvek olvasása.

Végigtanulmányozva ezt a hitoktatási módszertant, óhatatlanul felmerül az olvasó fejében: 1898-ban a tanítóban, ebben a világi hitoktatóban *nem bíztak az egyháziak*, nem merték rábízni a hitoktatást. Nem volt munkatárs, nem volt hitoktatási szakember, hanem egyszerű parancsvégrehajtó, kikérdező-szajkóztató-ismételtető cseléd.

Vajon papjaink *ma*, 1988-ban elfogadják-e a hitoktatásban teljes jogú, teljes illetékességű, egyenrangú munkatársnak a kellően kiképzett, munkájához értő, intelligens hitoktatót? Nem tekintenek-e ma is bizalmatlanul, gyanakvással rá? Nem tekintik-e egyszerűen utasításai, parancsai egyszerű végrehajtójának? Nem néznek-e rájuk féltékenységgel? Esetleges „sikereiket” nem tekintik-e saját papi tekintélyük, esetleg népszerűségük megcsorbítóinak? Saját tapasztalatom: még ma is él a félelem a papság nagyobbik részében a világi hitoktatókkal szemben; sok helyen ma is szükségesek rossznak tekintik működésüket. Mintha még nemigen haladtuk volna meg a száz év előtti gondolkodásmódot. Pedig fölünyeskedő lekezelés helyett nem inkább alázatra volna szükség mindkét részről?

A tegnap esti beszélgetésben két fiatal világi munkatárs – egy nő és egy férfi – szóltak fel, mélységes hittel, tenniakarással, lelkesedéssel. Bárcsak ne törné le őket valahol mások féltékenysége! De mind tegnap este, mind ma egész délelőtt a világi munkatársakkal kapcsolatosan csakis a negatív példák, a „botrányok” kerültek szóba a paptestvérek hozzászólásaiban. Vajon valóban nincs egyetlen pozitív, követendő példa, egyetlen bevált világi munkatárs, eredményesen működő világi hitoktató közöttük? Én ismerek ilyeneket, nem is egyet.

Vajon a világi hitoktató valóban szükséges rossz? Dehát húsz év múlva a ma 45 éven felüli papi korosztály már alkalmatlan lesz a hitoktatásra; s ebből következőleg a mai papi létszám talán egyharmada tud majd a hitoktatásban részt venni; létszámuk bizony nagyon alacsony lesz. Feltétlenül szükség van tehát a világi hitoktatókra, illetve *képzési rendszerük már mai kialakítására*, hogy akkorra egy tekintélyes létszámú, jól kiképzett, mély lelkeségű világi hitoktatógárda állhasson – *nem a papok helyébe!* – saját világi hivatásából következő, önként vállalt saját hitoktatói feladataik munkatérére. – De a lelkipásztor és a világi hitoktató egyelőre nehezen kialakuló *testvéri-munkatársi* kapcsolatáról gondolkodva másfelé is tekinthetünk. *Vajon a Magyar Püspöki Kar támaszkodik-e határozataiban hívő katolikus világi szakemberek segítségére?* Igényli-e ezt? Egyáltalán tudja-e, hogy a társadalom különböző rétegeiben, különböző szintjein vannak-e hívő katolikus szakemberek, kik azok, kiket lehet megkérdezni? Vagy nagyobb tekintélyük van az esetenkénti aktuális „ügyeletes” és divatban lévő marxista szakembereknek a Püspöki Kar előtt? Egyáltalán érdekli-e a Püspöki Kart, hogy – a nehéz évek után – manapság van-e katolikus értelmiség, vagy pontosabban

kifejezve: *van-e tudatosan és nyíltan katolikus elkötelezettségű világi szakembergárda?* Vagy, hogy ezt életre kellene támasztani? – S egy másik oldal: vajon a Püspöki Kar tagjai elviselik-e a világi hívő katolikusok jó szándékú, segítő szándékú kritikáját sajtó-, rádió-, tévényilatkozataikkal kapcsolatban? Netán igénylik is a visszajelzést, akkor is, ha az negatív? Elviselik-e, ha a világi hívőnek ugyanarról a kérdésről más véleménye van? Vagy a fejbólintás a kötelező a világi hívő számára? (Természetesen nem hit- és erkölcsbeli kérdésekre, dogmatikai problémákra gondolok.)

II. Sajátos feladatot látott el a világi hitoktatók intézményes képzésében a *budapesti Ward Kollégium*. Történetének furcsa paradoxona: nem hitoktatónő-képzőnek indult. Az 1910-es évek közepén a pesti angolkisasszonyok leánynevelő intézetében a Mária Kongregáció vezetője, *Bíró Ferenc* jezsuita atya vetette fel az ötletet: úrinők számára valamiféle *teológiai kurzust* kellene szervezni. Az angolkisasszonyok tartományfőnöknője, *Almásy Mária* magáévá tette a gondolatot, s megtette a szükséges lépéseket. 1917. február 24-én érkezett meg az egyházi hatóság hozzájárulása, s 1917 szeptemberében megindult az oktatás. – Az új intézmény célja: „Hazánk művelt hölgyközönségének a keresztény bölcseletben és a hittudományok főbb szakágaiban alaposabb kiképzetésére adjon alkalmat.” Középkolát végzett nők iratkozhattak be a hároméves tanfolyamra.

Két esztendő elteltével – közben lezajlott az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság időszaka –, 1919 szeptemberében a tanfolyam nyolc hallgatója megbízást kapott a fővárosi katolikus egyházi elöljáróktól arra, hogy budapesti elemi iskolákban hitoktatók legyenek, *helyettesítsék a távollévő pap-hitoktatókat*. Erről így szólt az igazgató jelentése: „A háború következményeként megsokasodott a munka és – sajnos – csökkent a papi hivatások száma úgy, hogy a hitoktatók immár előkészített, élő hittel vértezett kis csapatát örömmel fogadta szolgálatába az egyház.” – Az első nyolc hitoktatónőnek még nem volt semmiféle *hitoktatói képesítése*. 1919 novemberének végén kapták meg ők is, mások is – összesen húszan a tanfolyam résztvevői közül – az első hazai hitoktatónői okleveleket.

1920 decemberében új tantervet vezettek be: a hagyományos teológiai tantárgyak mellett ettől kezdve oktatták a „*pedagógia és katekétika*”, valamint a „szociológia” tantárgyakat is. (Ez utóbbi azonban csupán két évig maradt a tantervben.) Közben az intézet felvette a *Ward Mária Kollégium* nevet. Az angol Mary Ward (1585–1645) volt az angolkisasszonyok szerzetes-kongregációjának az alapítója.

A fővárosi közoktatásügyi ügyosztálya azonban a főváros elemi iskoláiban alkalmazott összes tanítótól, tanítónőtől megkívánta a tanítói képesítést. A már munkába állt hitoktatónők ezt megszerezték, s ettől kezdve a Ward Kollégiumba jelentkezők felvételének feltétele lett a tanítói képesítés annak a számára, aki hitoktatónő akart lenni.

A Ward Kollégium végleges funkciója, korszerű szervezete 1923 szeptemberére alakult ki. Ettől kezdve két évfolyamos, főiskolai jellegű képzést adott hallgatóinak, s egyik legfőbb feladatának tartotta, hogy hitoktatónőket képezzen az elemi iskolák számára. Fenntartója kezdettől működése végéig az angolkisasszonyok budapesti Sancta Maria Intézete. Fővédője a bíboros hercegprímás, aki a tanulmányi felügyeletet az általa kinevezett érseki biztos útján gyakorolja. A kollégium igazgatója az intézeti főnöknő, ő nevezi ki az ügyvezető prefektát az angolkisasszonyok közül.

A *tantárgyak*: apologetika, bibliikum, dogmatika, erkölcsstan, szertartástan, pedagógia, „hitelemzéstán” (vagyis a hitoktatás módszertana), szónoklati gyakorlat, stílusgyakorlat, egyházművészet, egyházi latin nyelv.

A rendes hallgatók a második tanév végén *oklevelet* kaptak, amely elvben elemi iskolai hitoktatásra képesített, de „gyakorlati érvénye természetesen csak esetleges paphiány alkalmával van” – tette hozzá a szabályzat. 1937-ben ezt írta a kollégiumi évkönyv: a végzett hallgatók nemcsak mint hitoktatónők, de „mint tanítónők, egyesületi vezetők és más egyházközönségi, szociális, karitatív munkakörökben keresettek.”

A kollégium növendékeiktől elvárták, hogy lelkiismeretesen teljesítsék vallási kötelességeiket, elmélyülten vegyenek részt az évi háromnapos lelkigyakorlaton. Minden

tanév végén elzarándokoltak egy-egy Mária-kegyhelyre, részt vettek a Katolikus Nagygyűlés évenként tartott rendezvényein, a katolikus főiskolások gyűlésein.

A kollégium első érseki biztosa *Mihályfi Ákos* apát, egyetemi tanár volt; a tanárok a fővárosi papságból kerültek ki, köztük volt Nyisztor Zoltán, Szunyogh X. Ferenc. De angolkisasszonyok is tanítottak. – 1920-tól *Marczell Mihály* egyetemi tanár tanította a pedagógiát és a katekétikát. 1925-ben jelent meg alapvető műve: „*A katolikus nevelés szelleme.*”

A budapesti Ward Kollégiumban 1917–1927 között 116 növendék végezte el a tanfolyamot. Közülük hitoktatónő lett 63, szerzetesnő vagy népleány pedig 19. – 1937-ben így fogalmazták meg a kollégium célját és feladatát: „A szabad főiskolák mintájára szervezett, két évre terjedő női hittudományi tanfolyam. Célja, hogy a magyar katolikus nővilág vallásos műveltségét emelje és munkáját a katolicizmus közügyeiben minél avatottabbá tegye.”

1927–1937 között összesen 272 *rendes végzett hallgatója* volt az intézetnek, közülük 111-en szereztek hitoktatónői oklevelet. – A budapesti Ward Kollégium három évtizeden át végezte áldásos munkáját, jól képzett hitoktatóknak rajait bocsátva ki a katolikus nevelés színterére, hogy a 6–10 éves gyerekekkel foglalkozzanak, elmélyítésük bennük a hitet, a keresztény világnézetet, előkészítsék és megalapozzák a hitoktatás további szintjeit.

Az egyházi iskolák államosításakor 1948-ban ezt is megszüntették. – A Ward Kollégiumot tanulmányozva *számos tanulság* vonható le mai hitoktatóképzésünk számára.

– 1. A hitoktatóképzés nem képzelhető el jól szervezett, korszerűen szervezett *intézmény* nélkül. Rövid „előkészítésekkel”, csip-csup beszélgetésekkel ezt aligha lehet megoldani. Egyházunk számára ez létfontosságú. De milyen legyen ez a korszerű hitoktatóképző intézmény?

– 2. *Tiszta profilú* intézmény legyen, ne olyan, mint a Ward Kollégium volt. A mai hitoktatókat képző intézmény *csakis hitoktatókat képezzen*, ne legyen valamiféle teológiai TIT-szabadegyetem különféle célú érdeklődők számára. Ez ugyanis – az egyprofilúság – meghatározza egyrészt a tananyagot, másrészt a hallgatók kiválasztását, felvételét és a végzett hallgatók jogosítását.

– 3. *Tananyag*. A Ward Kollégium hatalmas tananyagot tudott átadni, két éven keresztül heti 3 × 6, tehát 18 órában. Ezt folytatni kellene, természetesen levelező formában.

Magam is kétévesnek tudom elképzelni a korszerű hitoktatóképző intézetet. Az első év *teológiai alapozást* ad, a második pedig *pedagógiai-katekétikai tananyagot és gyakorlatlehetőséget* nyújt. A teológiai képzésnek azonban erőteljesen a hitoktatói gyakorlatra orientált teológiai képzésnek kell lennie.

Egy közbevetés. Ha nem kétséges, hogy világi hitoktatókra szükség van, akkor az is törvényszerű, hogy *megfelelően ki kell képezni őket erre a speciális feladatra*. Ez a kiképzés természetesen *különbözik* más világi munkatársak kiképzésétől: más a kántorképzés, más a lelkipásztori feladatokat ellátó munkatársaké, más a sekrestyésé, más a pénzeszedőké, a karitászmunkában tevékenykedőké vagy az irodistaké. Nem a szakma túlzott szeretete beszélt belőlem, amikor azt mondom: *ezek között a legfontosabb, és összehasonlíthatatlanul a legnehezebb a hitoktatók képzése*, hadd ne soroljam ennek indokait. – Éppen ezért az illetékeseknek újragondolásra ajánlom azt a felfogást, amely a *világiak levelező teológiai tagozatának* országszerte való megszervezésével kívánja megoldani az összes világi munkatárs képzésének problémáját.

Újra hangsúlyozom a magától értetődő tény: *egészen más funkciót tölt be a világiak levelező tagozata (= szabadegyetem)*, és *más speciális funkciót* kell, hogy betöltsön a hitoktatóképző intézet. Ősi pedagógiai axióma: a szaktudomány bármilyen maximális tudása sem teszi az embert önmagában alkalmassá arra, hogy azt a szaktudományt tanítsa, oktassa. A világiak teológiai levelező tagozata – ez kétségtelen – *nem tudja ellátni a hitoktatóképzés speciális feladatát*, mert egészen más a célja.

– 4. Magam úgy vélem: speciális profilú hitoktatóképző intézeteket kell szervezni *mindegyik egyházmegye székhelyén*; ez mindegyik egyházmegye családi ügye, akárcsak a papnevelés. Erre nem szabad sajnálni sem az anyagiakat, de főként nem a szakembereket. Az ma már természetes, hogy e hitoktatóképző intézetek oktatói között jelentős számban világiaknak is kell lenniük; igazgatópárosa is természetesen egyházi és világi rendű; ha van, akkor alkalmas nő.

Az egyházmegyei két évfolyamos hitoktatóképző intézet egyébként kapcsolatba hozható a teológiai levelező tagozattal *egy posztgraduális képzési rendszer* keretében: a már hitoktatói képesítést szerzett egyén tovább képezheti magát a teológiában a teológiai levelező tagozaton. Tehát a mai helyzetnek éppen a fordítottja lenne a kívánatos (ma ugyanis a hároméves világi teológiai tagozat elvégzése után egyéves hitoktatóképzés következik. Sok okból célszerűtlen ez a megoldás, nem is beszélve az összesen négyesztendő időtartamról). – De – ismétlem – *e két intézményt (a hitoktatóképzőt és a világiak levelező teológiai tagozatát) el kell választani egymástól*. S ez már csupán magánvéleményem: a hitoktatóképző intézetek jelen helyzetünkben *sokkal fontosabbak*, mint a teológiai levelező tagozat hálózatának országos kiépítése. – Viszont elképzelhetőnek tartom, hogy az egyházmegyei hitoktatóképző intézet első évfolyamának teológiai anyagára nem csak a második évi hitoktatóképzés épüljön rá, hanem – mint a hitoktatóképzéstől elválasztott külön tagozatok – a kántorképzés, illetőleg a világi lelkipásztorképzés is.

– 5. *Felvétel*. Követve a Ward Kollégium példáját: aránylag *szűk létszámú* hallgatóság számára kellene *igen intenzív* képzést adni. Éppen ezért lelkiismeretes és tapintatos szelektálásra van szükség; limitálni kellene a felvétel korhatárát is 35 év körül. És természetesen meg kellene kívánni az érettségit, a magától értetődő lelki, hitbéli kvalitások mellett. A jelölteket – nem zárva ki az egyéni jelentkezéseket sem – az egyházközségeknek kellene az intézetbe küldeniük, mert hiszen az egyházközségeknek a dolga, hogy *saját hitoktató csapat* szervezzenek saját fiataljaik hitoktatására, a lelkipásztor vezetése alatt. Az egyházközség gyermeklétszámától függően 2–3, 5–6 vagy 8–10 tagú hitoktató csoportra volna szükség – ez persze az ideál! – az egyházközség erre alkalmas, főként értelmiségi tagjaiból, megszerzetve velük a képesítést. Az volna a jó, ha helyi mérnökből, orvosból, agronómusból, pedagógusból s más hasonlókból állna a team. Természetesen férfiakból és nőkből, lehetőleg fiatalokból. És természetesen *specializálódva az egyes korosztályokra*, esetleg egyes hitoktatási témákra.

Külön figyelmet kellene fordítani a *12–13 évesektől a 22–23 éves korú fiatalokból álló többrétegű korosztályokra*. Itt köztudomásúlag katasztrofális jelenleg a helyzet: egyrészt ezek száma a hitoktatásban elenyésző a magyar – hasonló korú – összifjúság arányában, itt sürgősen tenni kellene valamit, mielőtt ezek a korosztályok – és majdani felnőttek – teljesen elvesznek az egyház számára; másrészt mai egyházi és világi hitoktatóink közül – sajnálatos, de így van – *csupán kevesen alkalmasak* az ilyen korúak hitre nevelésére. Tehát tudatosan erre kellene specializálni alkalmas, főként fiatal férfi és nő hitoktatókat.

És sokat kellene *imádkozni* minden egyházközségben a papokért, új papokért, de *új világi munkatársakért, jó hitoktatókért* is. És szükséges lenne – félreértés ne essék, nem profán értelemben mondom! – *megfelelő propagandára* is: egyszerűen figyelemfelhívásra, tájékoztatásra, eligazításra, hogy milyen tevékenység ez, miért érdemes ezt vállalni, melyek a lehetőségek stb.

– 6. Az egyházmegyei hitoktatóképzőt végzettek *munkába állítása* körül manapság sok a zavar. Lelkipásztoraink legtöbbje számára a hagyományos fizetett hitoktató lenne az ideális, a munkaadó-munkavállaló viszonylatában. Tudomásom szerint azonban ennek anyagi alapjai csak nagyon kevés helyen állnak rendelkezésre. Persze, felmerül a kérdés: ha nincs rá pénz, ne legyen hitoktatás? Ahol nincs fizetés, ott ne legyen hitoktatás? – Számos helyen ezen úgy igyekeznek segíteni, hogy egyesítik a kántori, sekrestyési, pénzbeszedői, takarítói, irodista, és egyéb teendőket, s ennek összefizetését adják a hitoktátónak, természetesen azzal a kötelezettséggel,

hogy a felsorolt teendőket is el kell látnia. Sokféle ok szól amellett, hogy a *hitoktató ne legyen egyházközönségi mindenés*. Csak egyetlen tényről emlékezzünk: hittanos gyerekeinket az iskolában a pedagógusok tanítják, nem a takarítónők.

A leginkább járható útnak látszik a *főhivatású állás mellett* vagy *óradíjért* vagy pedig *önkéntes „grátisz” vállalás alapján* végzett hitoktatás. Ehhez viszont az kell, hogy egy-egy egyházközönségben több hitoktató legyen, akik egy-egy kisebb részfeladatot vállalnak az egyházközönség teljes hitoktatási munkájából. Ezért van szükség a fentebb említett teamre, hitoktató munkacsoportra, akik ezt a munkájukat kenyérkereső foglalkozásuk mellett, hivatásként, szolgálatként teljesítik, karizmaként élük meg, az egész egyházközönség – benne a helyi papság – teljes erkölcsi megbecsülésétől övezve.

III. A téma történetéből végül szeretnék kiemelni egy könyvet. Címe: *A római katolikus hitoktatásügyi kongresszus előadásai* (Marosvásárhely 1943.). A terjedelmes kötet a Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesülete által 1943. október 19–21-én rendezett konferencia előadásainak anyagát tartalmazza. Milyen témák tárgyalását tartották ekkor fontosnak? A következő előadók a következő témákkal szerepeltek:

Szívós Donát: Az ifjúság vallásos és hazafias nevelésének mai kérdései, *Petró László*: Az ifjúsági eucharisztikus életének fejlesztése, különös tekintettel az állami iskolákra, *Szunyogh X. Ferenc*: A liturgikus apostolság időszerű kérdései, *Rejőd Tiborc* (Kolozsvár): Az erényekre való nevelés, *Szakáts Antal* (Székelyudvarhely): Illem-nevelés, *Medvigy Mihály*: Film és hanglezmez középiskolai vallásitanításunkban, *Faragó Ferenc* (Kolozsvár): Mit kell tudni egy középiskolát végzett embernek a Szentírásból? *Eröss Alfréd* (Kolozsvár): Egy kényes téma hitelemzése a leányközépiskolában, *Eröss Alfréd* (Kolozsvár): Imádságra nevelés, *Imets Károly OFM* (Marosvásárhely): A hittanár és a hivatásápolás, *Szász István piarista* (Kolozsvár): *A hittannak mint tantárgynak tanítása a középiskolában*, *Csergő Benedek* (Kolozsvár): A szülői értekezletek és a hittanár.

E témacím-sorozatból – még inkább a tanulmányok tartalmából – következnek: a hitoktatás *modern, új problémáival* foglalkoztak itt az előadók 1943-ban. Számomra különösen érdekes volt például a liturgia, a Szentírás, a liturgiában a magyar nyelv szükségessége(!), azután a népi írók és a vallásos nevelés, a hazai ekkori társadalmi reformok ügye, a háború stb. témák modern kezelése. – Mindezek nyomán érdemes továbbvezetni a mába elődeink gondolatait.

– 1. A hitoktatásnak – tartalmának, formáinak, módszereinek stb. – *szoros kapcsolatban kell lennie az egyház életével, a körülöttünk lévő társadalom életével, az ifjúság általános ügyeivel, a pedagógia, az iskola aktuális problémáival*. A hitoktatás tehát nem üvegházban folyik, nem merevedhet meg: az örök lényegyet mindig frissen, korszerűen kell továbbadni. Ezeknek a hitoktatóképző intézeteknek tehát igen *nyitotaknak* kell lenniük a világra, hogy a növendékek ezt vihessék ki magukkal a terepre.

– 2. De ebből következik ez is: ma már a hitoktatói felkészítés nem egy egész életre szól: *elengedhetetlen a szervezett továbbképzés*. Erre is be kell rendezkedniük a létesítendő hitoktatóképző intézeteknek; ennek rendszerét is ki kellene alakítani. Rendszeres továbbképzésben kell ugyanis részesíteni egyrészt a hitoktatókat, másrészt a hitoktatóképző intézetek oktatóit egyaránt.

– 3. A továbbképzés, a korszerűsítés elengedhetetlen eszköze, formája: *az állandó tapasztalatcsere, illetve ennek lehetőségeinek megteremtése*. Ezt már a régiek is tudták, ezért hozták létre 1906-ban a *Katolikus Hittanárok és Hitoktatók Egyesületét*, és adták ki lapjukat, a *Katolikus Nevelés-t*. Mindkettő 1906-tól 1946-ig létezett.

Nem kellene félni az egyházi eljáróknak ma sem attól, hogy a *hitoktatók szakmai továbbképzési, tapasztalatcsere-lési célból tömörüljenek*. Feltétlenül létre kellene hozni az egyházi és világi hitoktatókból a *Katolikus Hitoktatók Egyesületét*. Természetesen egyházi és világi hitoktatók egyaránt részt vennének benne, a vezetést ugyancsak egyházi-világi páros végezné. De az kétségtelen, hogy elsősorban a világi hitoktatók számára volna ez az egyesület szükséges, mint továbbképző és tapasztalatcsere-lehetőség.

A fejlődés egy további szakaszán a hitoktatók országos egyesületének központi vezetőségi stábjá alkotná az országban folyó *hitoktatási kutatások* koordinálását, pályázatok kiírását; illetőleg fenntartana és vezetne egy *központi jellegű, országos mintául szolgáló*, két évfolyamos hitoktatóképző kurzust. – De amit már most meg lehetne, most meg kellene tenni: Nem lenne-e érdemes megrendezni a *katolikus hitoktatók első országos konferenciáját*? Ennek állami részről aligha lenne akadálya (és egyébként is fel kellene már hagyni azzal a belénk idegződött szokással, hogy az új kezdeményezéseket az államhatalom várható beavatkozásával torkolljuk le, a legfelsőbb egyházi ügyekben is a külső hatóságtól várva engedélyezést, hozzájárulást). E konferenciát természetesen egyházi és világi hitoktatók részvételével kellene megszervezni, a legégetőbb problémákat programba véve, minden protokolláris ballaszttól mentesen, csakis és kizárólag a hitoktatás mai és közeljövőbeli helyzetére koncentrálván.

Ezeket a tapasztalatokat szűrtem le a világi hitoktatóképzés múltját tanulmányozva. Lehet, hogy az általam elmondottak maximalista színezetűek, utópiának látszanak, de szerintem elkerülhetetlen feladat, hogy *vagy így, vagy másképpen, de létrejöjjön a világi hitoktatók korszerű képző intézményrendszere* hazánkban. Ez elodázhatatlan feladat. S nem lehet egy az egyben lemásolni egyetlen más ország világi hitoktatóképző rendszerét sem, bár tanulmányozásuk szerfölött szükséges. Sajátunkat azonban magunknak kell *egészében, koncepcionálisan* megtervezni; nem kapkodva, nem egymásnak ellentmondó intézkedések alapján a meglévőt toldozni-foltozni.

Szükséges ez elsősorban az *Úgy* – a hit korszerű továbbadása – szempontjából, de azért is, mert a világiak így sajátos tevékenységi kereteket kaphatnak a tanúságtételre, a közösségért végzendő *egyéni rátermettségüknek, tehetségüknek, karizmájuknak megfelelő* munkára. Valamiképpen abból a felismerésből, amelyet *Ward Mária* így fogalmazott meg: „Az Isten szeretete hasonló a tűzhöz, amelyet elzárni nem lehet, mert lehetetlen az Istent szeretni anélkül, hogy az Ő dicsőségét *terjeszteni* ne fáradoznánk.”

*Ez az előadás 1988. szeptember 1-jén Egerben az egyházi és világi lelkipásztorok továbbképző lelkigyakorlatán hangzott el.

Széll Margit

EGYHÁZI SZOCIÁLIS TEVÉKENYSÉG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Don Helder Camara, a szegények püspöke mondja: „A szegényeket a szegénységtől, a gazdagokat az önzésüktől kell megszabadítani!”

A második világháború előtti harminc évben bontakozott ki hazánkban a *szociális szerzetesrendek* igazi munkássága. Az egész országot behálózta a csaknem 22 rend, közösség és társulat áldozatos tevékenysége. – Amikor 1950-ben a rendek működését váratlanul beszüntették – utoljára a kórházi nővérek szolgálatát –, társadalmunkban átmenetileg szinte megbénult mindenfajta szociális ellátottság. Csak az állam és az egyház megállapodása után foglalhatták el helyüket újra az erre vállalkozó rendtagok civilként a betegápolásban és egyéb szociális munkakörben. Korábban a különböző rendek tagjai – **1. kórházi és házi betegápolást** vállaltak – **2. szegények és öregek gondozását**, – **3. fogyatékosok** és – **4. elmebetegek ápolását** végezték. – **5.** Felkarolták és mentették a **veszélyeztetetteket**, – **6.** részt vettek a **börtönlakók** gondozásában, illetőleg látogatásában. – **7.** Otthonukba fogadták a szegénysorsú **terhes lányokat, kidobott csecsemőket és árvákat** neveltek fel, taníttattak, hogy kiegyensúlyozott családokat és hasznos tagokat adjanak a társadalomnak. Mindezt

önzetlenül, életük teljes szolgálatával tették, amit a magyar társadalom sem anyagilag, sem lelkileg soha nem volt képes megfizetni, viszonzni. Az alábbi rövid áttekintés csak jelzéseként szolgál ennek a rendkívüli munkának érzékeltetésére.

1. MINDENKI LEHET BETEG

A betegellátás a társadalom minden tagját érinti. Ezen a területen hazánkban is az Irgalmas Nővérek (De Paul Szent Vince alapítása, 1633) jártak az élen és eredeti célkitűzéseiknek megfelelően mindenfajta szolgálatban szakszerűen kivették részüket. Az első világháború után hazánk nyomorúsága kiáltó volt. Betegek, munkaképtelen hadirokkantak koldultak, hadiözvegyek és -árvák csekély járulékokból tengették életüket. Ők foglalták el az erdélyi menekültek után az Augustza- és Valéria-telepek nyomorúságos barakkjait. A gazdagok magánkórházai, szanatóriumai, valamint a szegények ingyenes ellátása között égbekiáltó ellentétek voltak. Amikor a szerveződő szakszervezetek létrehozták az Országos Társadalombiztosító Intézetet, a munkások OTI-kórházainak vezetését a Salvator-nővérekre (Wüllenweber Mária alapítása, 1888) bízták. Az egyre gyakoribb gyári és közúti balesetek szakszerű ellátására a kormányzó né megalapította a Magdolna Baleseti Kórházat és meghívta az Irgalmas Nővéreket. A nép gyógyítására egymásután létesültek országszerte állami, megyei vagy városi kórházak, ingyenes egyetemi klinikák, és mindenhol kedvesnővérek dolgoztak. Saját kórházat a Szent Erzsébet betegápoló nővérek mondhattak magukénak (Budán a Fő utcában). Maga II. József hívta be mint „hasznos rendet” a ferences szellemű közösséget és a nép számára berendezte budai kórházukat. Hasonlóképpen került az országba 1892-ben az Assisi Szent Ferenc Leányainak rendje Svájc-ból. Később lett tulajdonuk a Széher úti Szent Ferenc Kórház, de a dorogi bányászok, a diósgyőri vasmunkások kórházát és a különféle külvárosi kórházakat is ők látták el.

Élet a kórházban. A különböző rendi nővérek saját lakrészt kaptak. Egy-egy kórházban vagy klinikán más és más nővérek is dolgoztak szakképzettségüknek megfelelően (pl. belosztály, tüdőosztály, gégeészet, sebészet, szülészet, urológia stb.). A főnőknő-főnővér úgy osztotta be az ápolókat, hogy az orvost gondosságban és felelősségben nagyban tehermentesítsék. Csak így volt lehetséges, hogy pl. egy 100 ágyas osztályt, azaz 3-4 kórtermet egy-egy orvos is el tudjon látni 3-4 szolgálatos és egy váltó kedvesnővérrrel, akik *állandóan* a kórteremben tartózkodtak.

Napirendjük általában így alakult: 5 órakor keltek, elmélkedés, reggeli ima, szentmise és saját reggelijük után 7 órakor leváltották az éjszakai nővért (az éjszakai turnus két szakaszban volt, tehát a szolgálattevők elég éberek voltak ahhoz, hogy a betegeket állandóan szemmel tartsák). A délelőtti nővér végezte a mosdatást, utána közös reggeli ima a kórteremben, ahol kereszt és rendszerint egy-egy kis oltár is volt. Aki nem akart, nem imádkozott. Reggeli- és gyógyszerosztás közben egy-két kedves szóval a betegek közérzete után érdeklődtek. Kb. 8-kor az orvosi viziten a nővér tájékoztatót a betegek állapotáról, ő vezette az adminisztrációt. Előkészítette a vizsgálatokat vagy a műtéteket. Ézalatt a többi beteg ágyában pihent, olvasott (osztályonként értékes kézikönyvtár is volt). Délben ebéd és kis beszélgetés után csendespihenő kezdődött. Ekkor leváltották a nővért, és a továbbiakban az esti szolgálatokig már csak egy nővér volt jelen. Egy idősebb hölgy mesélte nekem:

„Régen nagyon jó volt kórházban lenni. Krónikus betegségem miatt, mondhatom, mindig szívesen tértem vissza. Ott pihentem ki magam lelkileg is, felkészülhettem egy-egy jó gyónásra. Beszélgetéseink is ilyen tárgyúak voltak. Könyveket cseréltünk, megvitattuk. Akkoriban olyan nem létezett, hogy egy beteg hangoskodott vagy saját szövegeivel nyugtalanította volna a többieket. Ma a betegek egymást izgatják betegségeikkel, felszínes, gyakran trágár esetekkel. A nővérek szelíd erélyességgel tartottak rendet. A kórháznak megvolt az atmoszférája!”

A kórházkápolna lelkésze naponta végigjárta a betegeket. Igen sokan itt rendezték életüket, hosszú idő után szentségekhez járultak. A lelkész mindenkiel beszélt, senkit sem kényszerített, inkább a betegek példája hatott egymásra. A frissen műtöttek vagy a súlyos állapotúak mellett mindig egy külön nővér is volt. Egyik nővér így idézte betege szavait:

„Tudom, hogy meg kell halnom, de annyira megnyugtató, hogy a nővér a fejemnél virraszt és imádkozik.” – A súlyos beteghez többször is visszatért a lelkész. Jelenléte nem volt „ijesztő”, inkább megnyugtató. Gyakran a betegek közös imája közben gyóntatott, áldoztatott és feladta a betegek szentségét. Vasárnap és ünnepeken áldoztatás volt. Nagy ünnepeken rendszerint az osztályokon is mondtak szentmisét. – A kórház konyháját, mosodáját is nővérek vezették, esetleg világi segítséggel, de az ápolói munkát sohasem osztották meg másokkal. Minden rendben évenyes volt az, amit a ferences szabályzatú Erzsébet-nővérek alapítója, Rademacher Apollónia így foglalt szabályba: „Soha ne engedjék meg, hogy a rend bármely tagja mellőzze a betegszolgálatot..., és a betegápolást se engedjék át a bérrel díjazottaknak, mert hivatásuk szerint ezt a munkát nekik maguknak kell elvégezniük Isten iránti szeretetből.” (Beleértendő az ágytálazás és a takarítás is!) Borravalózás, ajándékozás nem volt, de néhány szál friss virágot elfogadtak a kis oltárra. Külön ételt, italt a betegek nem tarthattak maguknál. Az éjjeliszekerény rendjét, tisztaságát bizony ellenőrizték. Sok helyen a kórházi hálóing használata kötelező volt, amit mindig cseréltek, így egyben elejét vették a feltűnősködésnek is.

A délelőtről leváltott nővér tisztálkodás után kápolnába ment, a közösségben ebédelt, sétált, pihent, majd 4–8-ig megint szolgálatba lépett. Volt szabadnapja. Megfelelő állal, társakkal a városba is mehettek. Egyik, ma is fiatalosan mozgékony és jókedvű nővér meséli:

„Hűszéves voltam, és akkor már 5 évet töltöttem a rendben. A noviciátus és első fogadalom után osztályra kerültem, ahol a főnővér és az orvos tanított meg az alapvető dolgokra. Utána munka mellett a Baross utcai betegápoló-képzőt végeztem. Én világi ruhában továbbra is ápolónővér maradtam és jól össze tudom hasonlítani saját életemet a messziről bejáró, családjukért aggódó világi nővérekkel... Igen, nekem ez a hivatásom és mondhatom, sokkal könnyebb volt helyzetem, mint a mai nővéreknek. Sokgyerekes családból jöttem. Kezdetben nem volt könnyű lemondani a családról, de felajánlottam életemet ezekért a betegekért, haldoklókért, akikben mindig felismertem Jézust. Talán ezért tudtam és tudok ma is vidám és megnyugtató lenni. Most éjszakásként dolgozom. Amikor megérkezem, mindenkitől megkérdezem, hogy van, jó éjszakát kívánok. Látom, hogy az arcok kisimulnak, sokszor már altató sem kell, nyugodtan elpihennek. A hajnali mosdatáskor sok problémát tudok megválaszolni... Csinálom, amíg tudom...”

A nővérek képzése. Négy polgárral vettek fel a rendekbe. Akinek ez nem volt meg, azzal elvégeztették. Utána kórházi gyakorlatot kezdtek. Megtanulták a lelkigondozást is, a szolgálatkészséget, a helyes bánásmódot. Vidéki kórházakban az osztályos orvos adott szakmai képzést, hiszen ez az ő érdekét is szolgálta. A különféle klinikák maguk adtak szakképesítést a nővéreknek. A Vörös Kereszt, a Zöld Kereszt (Rockefeller-alapítvány) által fenntartott ápolónő-iskolák olyan oklevelet adtak, amiket a háború után is kiváló szakképesítésként fogadtak el. A háború előtt a Magyar Püspöki Kar egyházi ápolónőképzőt akart létrehozni, sajnos, ez már nem valósulhatott meg.

2. „SZEGÉNYEK MINDIG LESZNEK”

Szegények és öregek otthonai. A betegségükből gyógyultak közül sokaknak nem volt hová visszatérniük. Mások, akik korábban jobb napokat láttak, a harmincas évek nagy munkanélkülisége idején egyik napról a másikra utcára kerültek. Az egyház egymás után létesítette – nagyrészt alapítványokból, egyéni adakozásból, városi,

községi támogatással – az ún. „szegényházakat” – szeretetotthonokat. Egyeseknek átmeneti, többüknek végleges otthona lett. Nem volt könnyű a különféle sorsú embereket összehangolni, köztük nyugalmat teremteni. Akik még tudtak, benn is dolgoztak. A nővérek lelki vigasza, a felejthetetlen karácsonyok emléke besugározta a szürke hétköznapiakat. – Sokan otthonukban éltek, kegydíjból tengődtek, de már se dolgozni, se magukat ellátni nem tudták. A Szociális Misszió Társulat tagjai (Farkas Edith alapítása), a Szociális Testvérek (Slachta Margit alapítása), önkéntes világi tagok az egyházközségi Karitászzól szolgálatból rendszeresen látogatták a rászorultakat, gondoskodtak rendben tartásukról, téli tüzelőről, jó olvasmányokról, szükség esetén orvosról. Első pénteken a lelkipásztorok szentségekkel látták el őket. Sokan kézimmun-káztak, apró tárgyakat készítettek, melyeket a jótékonyági karácsonyi előadásokon adományok fejében kisorsolták. Nyilvántartott szegények bejártak a Karitászzól irodákba segítségért. A legszomorúbb a nyomortelepek látogatása volt, mert ott ez a segítség csepp volt a tengerben. – A háború közeledtével a szegénykonyhák fenntartását is az ilyen áldozatos nővérek látták el.

3. „LEGYETEK IRGALMASOK...”

Az „**irgalomházak**”. A nehéz körülmények között egyre több fogyatékos, nyomorék, súlyosan károsodott gyermek látott napvilágot. Akkoriban az ilyen eseteket a családok „szégyennek” tartották, a gyermekeket elrejtették a lakás zugában vagy igyekeztek tőlük megszabadulni. San Marco hercegné nagylelkű alapítványával létrehozta számukra a San Marco Intézetet Óbudán, ezt követték a budatétényi, a Mexikói úti és a különféle vidéki alapítások.

„Talán az egyik legvigasztalanabb terület volt ez, amitől még az irgalmas szolgálatot vállalók is lélekben idegenkedtek – emlékezik vissza az egyik nővér. – Munkánk alig volt látható eredménye, az ápolói munkán kívül akkor még semmiféle lélektani módszert sem használtak a gyakorlatban. Ellátottságunk is szegényes volt. Csak női, anyai adottságainkra hagyatkozhattunk. A legtöbben maguk ellátására is képtelenek voltak, ezeket etetni és tisztába rakni kellett. De aki figyelmes volt, szakított időt a begyakoroltatásra, apró eredményeket érhetett el. Sok-sok jó szó után, nagy örömet jelentett, ha az értelemnek legkisebb felcsillanását is észlelhettük a szemekben. Állandó imádságos lelkület és a szenvedő Krisztus képe tartotta bennünk az erőt.”
Hasonló nehéz terület volt az –

4. elmebetegek gondozása, akiket akkoriban szinte teljesen gyógyíthatatlannak tartottak. Még nem voltak olyan nyugtatók, melyekkel a betegeket huzamosan kezelhették volna. Sok volt az ún. közveszélyes „dühöngő örült”, az „önveszélyes”, az öngyilkosságra kész depressziós. A zárt osztályokon bejáró férfiápolókra is szükség volt, és bizony; a ma már kínzóeszköznek tekinthető „kényszerzubonyt” is használták. A bennlakó kedvesnővérek az ápolásban, a tisztán tartásban és állandó ügyeletben vettek részt. Ha adódott elég idejük és egyik-másikkal személyileg is foglalkozhattak, bizony sokaknak kóros szorongásait, rögeszméjét oldani is tudták. A kápolnai szentmisét, szertartásokat, ha nem is fogták fel teljesen a betegek, de a közösségi ima, az egyházi ének légköre meglepő nyugalmat hozott, sőt átmeneti értelmi feltisztulást is eredményezett. Sajnos, a fogyatékosokat, éppen úgy, mint az elmebetegeket is, a családtagok legtöbbször „elfelejtette”, a gyermekek előtt letagadták őket. A háztartási és kerti munkák, nyári időben a gyümölcszedés igen sokakat felvidített. A legnagyobb alapítványuk Lipót császár volt erdei kastélyában létesült. Ez volt az a „Lipót-mező”, aminek hallatára az átlagemberek ugyan megborgozták, mégis sok hivatásos szerzetesnővérek, mint ápolónak, végleges otthona lett.

5. A VESZÉLYEZTETETTEK MEGMENTÉSE

Ugyancsak San Marco hercegné tette lehetővé, hogy Eudes Szent János alapítását, a Jó Pásztor Szeretetéről nevezett Miasszonyunk Kongregációját új intézményébe

meghívja. Az akkori társadalomban intézményesített „nyilvánosházak” áldozatainak, a pénzen vásárolt konzumnőknek sorsába a felelősséget érző keresztények sohasem nyugodhattak bele. Az ún. „felhajtók” leányvásárlással legtöbbször vidéken szedték áldozataikat. A szülők a tényleges helyzetet nem is ismerve, pénzért átengedték fiatal lányukat, hogy majd „Pesten gyorsan meggazdagodnak”. A lányok pillangóélete azonban rendszerint rövid volt. Súlyos fertőzésekkel, testileg-lelkileg leromlottan kerültek utcára, és szegényükben már haza se mehettek. A Jó Pásztor nővérek ilyenek felkarolására áldozták életüket. Otthont adtak, gyógyították őket, szakmát tanulhattak. A nővérek jósága szinte csodás módon átalakította őket. Voltak olyanok, akik soha többé nem kívánták elhagyni derűs, tiszta otthonukat, és beléptek a „bűnbánó nővérek” soraiba. Legtöbbször azonban testileg-lelkileg annyira rendbe jött, hogy képes volt egyszerű körülmények között otthont teremteni, családot alapítani. A nővérek legnagyobb öröme az volt, ha pártfogoltjaik visszajöttek és beszámoltak életükről.

6. BÖRTÖNÖK, RABKÓRHÁZAK, DOLOGHÁZAK

komor légkörét is a kedvesnővérek tették elviselhetővé, otthonossá. A márianosztrai börtön helyettes igazgatónővéreinek feljegyzéseiből idézhetünk:

„A férfi fegyőrök mellett a nővérek gondozták testileg-lelkileg a nehéz természetű női rabokat. Amikor engem egy békés vidéki iskolából váratlanul ide helyeztek, éppen aratásidő volt. Az őrök hozzám fordultak, hogy jelöljek ki tíz 'becsületes gyilkost', akik lekaszálják a gazdaság szénáját. Megdöbbenett ez a kifejezés. Társaim segítségével kiválasztottuk azokat, akiknek nagy kedvezményt jelentett, hogy kimehettek. Még a csendőrök is vigyáztak rájuk, de a rekkenő hőség és az erős munka ingerültté tette őket és egymásnak ugrottak. A fegyőrök közülük csaptak. Ebből bajuk is lehetett volna, mert a testi fenytés szigorúan tilos. Ekkor döbbenem rá, hogy a nővéreknek milyen sajátos adottságokra van itt szükségük. A megértésnek, az irgalomnak a szigorú eréllyel kellett ötvöződnie. Lassan megtanultam, hogy halk szavakkal segítsek gyótródéseiken, de határozott legyek az indulatos dühkitöréseknél.

Márianosztra korábban kolostor volt, szűk kerengővel. A levegőzés idején állandóan körben jártak az elítéltek, úgy, hogy a felügyelet alatt magam is beleszedültem. Ekkor megpróbáltam, és mint az iskolásokkal, játszani kezdtem velük. Az „utolsó pár előre fuss” és a labdajátékok közben mintha kicserélődtek volna. Megízleltek az önfeledt gyermeki örömet, és egy pillanatra megfeledeztek szomorú sorsukról. A pihenő után minden erővel, nyugodtan dolgoztak. Amint Don Boscónál olvasható, én is teljes bizalmat élveztem, sohasem éltek vissza a kedvezményekkel. – Voltak köztük rendszeres visszatérők, de volt, aki azt mondta: „most azért loptam, hogy újra visszakérüljek és biztos otthonom legyen”. A legtöbbször megjavult, rendezett életbe került, és bárhol is laktak, rendszeresen látogatták az Irgalmas Nővérek intézeteit tanácsért, lelki erősítésért vagy anyagi segítségért.

7. A JÖVŐ MENTÉSE

A terhes nők, csecsemők, árvák védelmezése, nevelése. A kor sajátos kiszolgáltattottjai voltak a kiscselédek. Nehéz falusi életből szinte gyermekként jöttek fel, hogy Pesten elszerzódjenek módos családokhoz. Sok esetben a „háziúr” vagy „úrfi” önkényének lettek kiszolgáltattva. Amikor teherbe estek, kidobták őket, sokan öngyilkosok lettek vagy megölték csecsemőjüket. A szenzációéhes Friss Újság hasábjai tele voltak ilyen hírekkel: egyik lúgot ivott, másik foszforos gyufát evett stb. – Akikről azonban a kedvesnővérek tudomást szereztek, meg voltak mentve. Elhelyezték őket különböző otthonokba, ahol a lányok dolgozhattak, világra hozhatták és gondozhatták kicsinyeiket, benn is hagyhatták addig, amíg rendezett körülmények közé nem kerültek. A háború utáni időkből a kidobott, elhagyott csecsemők száma is egyre nőtt. Az Irgalmas Nővérek jártak élen megmentésükben. Közismert volt a bp-i Ranolder Intézetnek (ahol óvodás kortól tanítóképzőig nevelődtek a leányok) egy különös „szolgáltatása”. Éjszakánként a rendház kapuja elé egy kis kosarat tettek, ahová

névtelenül, ismeretlenül betehették a „felesleges” csecsemőket. Ha az ügyeletes nővér sírást hallott, azonnal bevette az „ajándékot”. A rongyokba csavart kicsinyek között voltak bizony nemesi monogrammal ellátott, díszes kelengyéjű csecsemők is. Az úri családok így próbáltak megszabadulni megtévedt leányaik törvénytelen gyermekeitől. Bölcsődéikben, árvaházaikban anyai lelki nővérek családi melegséggel nevelték őket. Szakmát tanultak, a jó képességeiket tovább taníttatták, felkészítették az életre. A Simor János primás által alapított intézetben (Bp. VIII., Nap u.) elsőként létesítettek olyan bölcsődét, ahová munkásanyák adhatták be gyermekeiket, akik majd napközis elemi iskolákban tanulhattak. Nem véletlen, hogy utolsónak is államosították ezt az intézetet, mert a munkások sokfelé kérelmeztek, tiltakoztak az ellen, hogy ezt az intézményt megszüntessék. Sajnos, hiába...

Ebből a rövid áttekintésből is kitűnik, hogy hazánk szociális intézményei fokozatosan fejlődtek. Először főpapok, főurak és tehetős polgárok adományai tették lehetővé az intézmények létesülését, a szerzetes nővérek letelepítését. Majd a társadalmi, városi, megyei szervek vették át a kórházakat, ahol még inkább igényelték a nővérek munkáját. Ők nevelték az egyre növekedő igényekhez is a jövőndő rendi utánpótlást.

A sok-sok élmény közül, végezetül kiemeljük egy ma is szolgálatot tevő nővér vallomását: „Budapest bombázása és ostroma alatt sok sebesültet, haldoklót láttunk el. Egy alkalommal 17 orosz katonát hoztak be súlyos metilalkohol-mérgezéssel. Még szinte gyerekek voltak. Engem, mint fiatal nővért, nagyon aggasztott a menthetetlenek lelki üdvössége. Az ápolóköpenyem alá rejtett fogadalmi keresztetemet félve vettem elő és az egyik, még öntudatnál lévő, kínokban gyöttrődő katona felé nyújtottam. Amint meglátta, megragadta, szinte görcsösen kapaszkodott a feszületbe, szenvedélyesen csókolta, mígnem szeméből kihuny az élet fénye... És mennyi ilyen esetet tudnék mondani. Ha a testi életen már nem segíthetünk, a lelket akartuk megmenteni... Sok öröm és szenvedés közepette szinte elrepült felettünk az idő... Akik bírjuk, ma is dolgozunk a tehetetlenek, az öregek pedig szociális otthonokban élnek és szüntelenül imádkoznak azért, hogy Isten ma is küldjön hivatásokat a szenvedők szolgálatára. Mert Krisztust követve jól tudjuk, „az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy Ő szolgáljon és váltságul adja életét sokakért.” (Mt 20,28)”

A tanulmány anyagát messze meghaladó adatokat és élményeket kaptam különböző rendek tagjaitól: Atlasz Klára, Dian Maria, Kovách Hilda, Kóczán Ágnes, Molnár Krisztina, Ráth Lenke, Sümeg Erzsébet nővérektől és Batizfalvi Augustina feljegyzéseiből.

Suba László

KRÍZISHELYZET – KATOLIKUS SZEMMEL

Ha végigtekintünk mai magyar világunkon, az elénk táruló látvány nagyon lehangoló. A gazdasági csőd peremén állunk és nagyfokú morális összeomlás képét láthatjuk. Egy keresztény szellemű kibontakozás körvonalainak felvázolásával próbálok választ adni arra, hogyan állíthatjuk helyre a keresztény, de egyben a társadalmi morált. Lássuk előbb a szomorú tényeket.

A 40 éve vallásos nevelés nélkül felnövő, a kereszténység szellemi értékeit kevésbé ismerő, a boldogságot az anyagi javakban látó emberek egyre nehezebben viselik el a növekvő megélhetési gondokkal, az értékválsággal, a modern világ szekularizálódásával járó szellemi terheket. Az anyagi javak mértéktelen és kényszerű hajszolásának és a keresztény erkölcsi értékek száműzésének súlyos következménye az emberi élet értékének devalválódása lett. Ez a jelenség a fiatalok körében különösen nyugtalanító. Tömegesen felbomlott házasságok, abortuszok, öngyilkosságok, alkoholizmus, kábítószerélvezet; egyszerűen: morális katasztrófa.

Amíg a házasságkötések száma csökkenő, a válásoké emelkedő tendenciát mutat. 1970-ben a megkötött 96 612 házassággal szemben 22 841 válás áll. 1980-ban

80 331 házassággal szemben 27 797 válás, 1987-ben 66 082 házasság és 29 856 válás. Minden 1000 házasságkötésre 1970-ben 236,4; 1980-ban 346; 1987-ben 451,8 válás jutott. A magyar családok közül 1984-ben 35,6% volt gyermektelen, egy gyermek volt 32,3%-ukban, 2 gyermek 26,1%-ban, 3 gyermek 4,7%-ban, 4 és több gyermek 1,3%-ban.

1957 és 1987 között összesen 4 161 490 *abortuszt* hajtottak végre, ezzel szemben az élveszületések száma 4 633 262 volt, vagyis alig valamivel több, mint minden második terhesség végződött szüléssel. Az 1987. évi 84 547 terhességmegszakítás közül csak 11 321 történt betegség miatt, a többi házasságon kívüli kapcsolat, önálló lakás hiánya, 3 élő gyermek megléte, betöltött 35 éves anyai életkor és egyéb szociális okok miatt történt. Ez az arány évről-évre majdnem állandó. E felháborító gyilkosság-sorozat és az egyre kevesebb élveszületés miatt – 1985-ben 130 200; 1986-ban 128 204; 1987-ben 125 840 élveszületés – országunk lakossága 1981-ben fogyni kezdett, azóta évente átlagosan 15–20 000-rel csökken.

A problémák elől való menekülés egyik gyakori módjának választják az *öngyilkosságot*. Magyarország az országok között a szomorú első helyet foglalja el ebben. Az öngyilkosságok száma évről-évre emelkedik. 1960-ban 25; 1980-ban 44,9; 1986-ban 45,3; 1987-ben 45,1 öngyilkosság jutott 100 000 lakosra.

A menekülés más módjai: *alkohol, kábítószer*. „A magyarországi alkoholizmus helyzet igen súlyos. Az utóbbi 25 évben hazai és nemzetközi összehasonlításban folyamatosan és katasztrofálisan romlott. A helyzet romlásának pregnáns mutatója az egy főre jutó átlagos szeszfogyasztás, abszolút alkoholban számítva: 1960-ban 6,3; 1970-ben 9,1; 1980-ban 11,7; 1985-ben 11,5; 1987-ben 10,6 l/fő. Az alkoholgondozókban, illetve idegbeteg-gondozókban nyilvántartott betegek száma 1980-ban 49 950; 1987-ben 71 143. A májzsugorodás okozta halálózásra épülő Jellinek-modell alapján számított alkoholbetegek száma 1980-ban 299 800; 1986-ban 448 000; nemzetközi összehasonlításban 1984-ben 32 ország közül Magyarországon volt a legmagasabb a májzsugor okozta halálozás – 43,1/100 000 lakos.”

„A kábítószer-fogyasztás tekintetében a helyzetkép egyelőre vázlatos, pontatlan felbecsüléséhez a gyógyszerforgalmi statisztikák, a rendőrségi és bűnügyi nyilvántartások és az egészségügyi szolgáltatásokban előforduló narkománok száma és drogfogyasztási szokásaik vizsgálata nyújt támpontot. A közutadat a narkománok számát 30–40 000-re becsüli.”²

E katasztrofális helyzetből csak egy egész lényünket átfogó, gyökeres szellemi és erkölcsi megújulás emelhet ki minket. „Kivétel nélkül mindenkinek vállalnia kell az erkölcsi rend elsőbbségét, mert egyedül ez múlja felül és rendezi el az emberi élet minden egyéb bármilyen magasrendű megnyilvánulását. Kizárólag az erkölcsi rend érinti az embert, Istennek értelmes és magasabb rendű életre hivatott teremtményét, a maga teljességében, és – amennyiben teljesen és hűségesen megtartja – ez vezeti el a tökéletesség és boldogság teljes birtoklására.”³ Hiteles étellel, évezredes értékeink felmutatásával *nekünk keresztényeknek döntő szerepünk van e nagy feladat véghezvitelében*. A mai ember elvesztette fogékonyságát a tanítókkal szemben, tanúkra van szüksége. A tanítónak csak akkor van hitele, ha tanú is egyben. Tanúságot kell tehát tennünk!

Tanúságtételünk legfontosabb területe a mindennapi élet. VI. Pál pápa „Evangélii Nuntiandi” kezdetű apostoli buzdításában így ír erről: „Íme: itt és itt él valaki keresztény, vagy valamely keresztény csoport az emberek nagyobb közösségében. Látni rajtuk, hogy mindenkit megértenek, mindenkivel jó viszonyban vannak, ugyanolyan életkörülmények és anyagi körülmények közt élnek, mint mások: mindenkivel szolidárisak mindenben, ami szép és jó. Hitük egyszerűen és spontán módon kisugárzik a közéletre, és olyan értékeket fogadtatnak el maguk körül, amelyek fölötté állnak a szokott értékrendnek; kisugárzik másokra reményük is, amellyel olyasmiben remélnek, amit nem lehet látni, de még csak elképzelni sem. Csupán pusztán életükkel, szavak nélkül is tanúságtétel ez. ...Ez az evangelizálás első lépése.”

Jelen helyzetünkben ennek a bizonyos „első lépésnek” a családi élet és a szeretetszolgálat területén kell legelőször megtörténnie. A *keresztény családok* példás életükkel és a több gyermek vállalásával modellértékűekké válhatnak a társadalom számára. A *szeretetszolgálat* területén pedig a fogyatékosokkal, öregekkel, deviánsokkal való foglalkozás egyre több helyen indul be, illetve működik máris eredményesen. És ha a kórházakban újra dolgozhatnának szerzetes nővérek...

VI. Pál pápa később így folytatja: „Messzebb távon azonban az élet legszebb tanúságtétele is kevés, ha nem kíséri és igazolja az, amit Péter apostol így fejez ki: „Adjatok számot reménységetekről.” Ezt a reménységünket ki kell fejteni a Jézus Krisztusról szóló világos, egyértelmű beszéddel. A Jó Hírt, amelyet először az élet tanúságtétele mutatott be, előbb-utóbb az élet igéjének hirdetése kell hogy kövesse.” A tettel és szóval való tanúságtételhez azonban erre erkölcsileg érett és szellemileg kellően felkészült *ifjúságot* kell felnevelnünk, és elengedhetetlen a felnőttek állandó képzése és nevelése is.

A család minden társadalom alapja, a benne szerzett élmények döntőek a gyermek számára. Az „Apostolicam actuositatem” kezdetű zsinati határozat szerint: „A keresztény hitvestársak egymásnak, gyermekeiknek és a család egyéb tagjainak üdvösségére a kegyelem munkatársai és a hit tanúi. Gyermekeiknek ők hirdetik először a hitet; a szülők elsőknek nevelik őket a hitelre. Szavakkal meg példájukkal keresztény és apostoli életre készítik fel őket.”⁴

„A szülők feladata, hogy az Isten és az emberek tiszteletével olyan családi légkört teremtsenek, amely elősegíti a gyermekek mindenirányú nevelését az egyéni és közösségi élet számára.”⁵ A megfelelő családi légkör kialakításában a közös imádságnak, Szentírás-olvasásnak, elmélkedésnek, szeretetgyakorlásnak jelentős szerepe van.

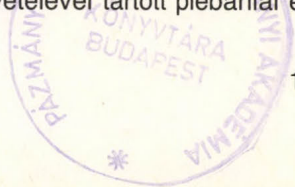
Az ifjúság nevelésének következő lépcsőfoka a plébániai *hitoktatás*. A hitoktató lelkipásztor már itt külön kellene, hogy válassza a legkomolyabb, legtehetségesebb gyermekeket, fiatalokat, legfőkébb az ún. ifjúsági csoportok köréből. Velük külön is, még intenzívebben kellene foglalkozni. Ez ugyan egy keresztény elit kiválasztódását eredményezné, de közülük kerülhetnének ki azok a fiatalok, akikre alapozni lehetne; belőlük kerülnének ki azok a keresztény családok, amelyek példájukkal valóban képesek tanúságot tenni, amelyek megfelelő családi légkört tudnak teremteni egy keresztényebb generáció felneveléséhez. Egy kevés kovász az egész tésztát megerjeszti! (Vö.: 1Kor 5,6; Gal 5,9)

A családhoz és a plébániai hitoktatáshoz kapcsolódva, *középiskolás korú fiataljaink* nevelésében fontos szerepe van egyházi iskoláinknak. Sajnos, ezen a téren is nagyon érezhető szerzetesrendjeink hiánya. A kevés számú iskola a jelenlegi helyzetben majdhogynem „átnevelő táborként” kénytelen működni. Szükség lenne több egyházi iskolára, ahová a fiatalok megfelelő családi és plébániai előkészület után érkeznének.

Több iskola működtetésének az anyagi lehetőségek azonban nehezen leküzdhető akadályt jelentenek. – Jelen körülményeink között is lehetséges lenne viszont egyházi – szerzetes – kézben lévő kollégiumok fenntartása középiskolás és egyetemista fiatalok számára. Ezekben az intézményekben kevés anyagi eszköz felhasználásával, csekély létszámú – kollégiumonként 2-3 fő – szerzetespap, jelentős számú fiatal számára biztosíthatná a nagykorú kereszténnyé váláshoz szükséges lelkipásztori irányítást és lelkivezetést.

A nagykorú keresztény életnek és az erre való nevelésnek is fontos területei a különböző *lelkiségi mozgalmak* bázisközösségei. Ezek a közösségek az evangélium hatékony terjesztői. Alkalmas világiak vagy papok vezetésével, egyházközséggel és így püspökükkel is egységben, a fiatalok és az idősebb keresztályok számára egyaránt a lelki elmélyülés, keresztény nevelődés és a közösségi élmény helyei.

A fiatalság nevelése mellett hasonló súllyal kell állnia a *felnőttképzésnek*. A felnőttek hitbeli ismeretei meglehetősen hiányosak. A hiánypótlást és továbbképzést minden nagyobb, alkalmas plébánián be kell indítani. Ennek számos szép példájával máris találkozhatunk. A nagyobb létszámú hallgatóság részvételével tartott plébániai elő-

adás-sorozatokat mellett minden egyházmegyében szükség van magasabb szinten is teológiai tanfolyamok és rendszeres lelkigyakorlatok tartására.

A felnőttképzés területén belül is kiemelt fontosságú a *családokkal* való foglalkozás. Ennek már az ifjúsági csoportokban el kell kezdődnie, majd a jegyeskurzusokon folytatódnia. A fiatal házasságokat, majd fiatal szülőket hasonlóképpen gondozni kell egyéni és csoportos formában egyaránt, és ennek az egész életen át folytatódnia kell.

A fentebb vázolt program egyik pontja sem támaszkodhat kizárólag a papságra; minden területen megfelelően képzett *világi segítők* munkába állítása szükséges, kiképzésük különleges fontosságú. Kiscsoportvezetőkre, hitoktatásra, szeretetszolgálatot végzőkre stb. van szükség minél nagyobb számban. A Hittudományi Akadémia levelező tagozatát és a hasonló jellegű egyházmegyei tanfolyamokat végzetek jelentős szerepet vállalhatnak ebben. Mindent, ami átvállalható, világiaknak kell végezniük a papság helyett, felszabadítva őket szolgálati papságukkal járó speciális feladataik teljesebb végzésére. Felelősek vagyunk papjainkért és ez az előbbieket mellett a papi utánpótlásra is vonatkozik. Fiataljaink körében fokozottan óvni és gondozni kell az ébredező papi hivatásokat.

Mindez pusztán emberi okoskodás maradna a megfelelő *kegyelmi háttér* nélkül. Az egyéni imaélet, a csoportok közös imádságai, az egyház liturgiájába való kapcsolódás döntő fontosságú, és múlhatatlan szükségünk lenne a szemlélődő szerzetesrendek imahátvédére is. Hasonlóan fontosak a rendszeresen tartott lelkigyakorlatok, mind a papság, mind a világiak különböző csoportjai számára. Minden egyházmegyében szükség volna lelkigyakorlatos házak működtetésére; ennek sok nagyméretű kihasználatlan plébániaépület megfelelő helyszíneket biztosíthatna országszerte.

A keresztény kibontakozás folyamata megfelelő alapja és garanciája lehetne *egész magyar társadalmunk* erkölcsi, szellemi megújulásának. Az erkölcsi megújulás pedig a krízishelyzetből való felemelkedés alapvető feltétele és első lépése. A hívő emberek tömegei ajánlják fel segítségüket, értékeiket; készek együttműködni a megújulás érdekében nem-hívő társaikkal, ha valóban őszintén igénylik munkánkat!

Jegyzetek: 1. 2. *Baló – Lipovecz*: Tények könyve. 1989. Minden más számadat szintén innen származik. – 3. „Inter mirifica” 6. pont. – 4. 5. „Gravissimum educationis momentum” 3. pont.

A TEOLÓGIA 1989. évi témái: (kéziratok beküldési határideje): 3. sz. AZ EGYHÁZ PRÓFÉTAI KÜLDETÉSE (május 1-ig) – 4. sz. A KERESZTYÉNY SZERETETSZOLGÁLAT (július 1-ig)

A TEOLÓGIA folyóirat munkatársai a katolikus egyház tanításának keretén belül saját felfogásukat, nézeteiket fejtik ki, saját választott módszerüket alkalmazzák. A közös hit egysége folyóiratunk számaiban a legitím sokszínűség harmóniájában kerül az olvasó elé.

Számunk írói: *Bitsánszky Géza* mérnök, Budapest – *Boda László*, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Giczy György*, az ÚJ EMBER szerkesztője, Budapest – *Kamarás István* szociológus, Budapest – *Korzenszky Richárd OSB* főmonostori perjel, Pannonhalma – *Lenhardt Vilmos*, a Pázmány Péter Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – *Lukács László SchP*, a VIGILIA főszerkesztője, Budapest – *Mészáros István* egyetemi tanár, Budapest – *Pomogáts Béla* irodalomtörténész, Budapest – *Dr. Suba László* orvos, Debrecen – *Széll Margit* tanár, szerkesztő, Budapest – *Visy Erzsébet Margit* tud. munkatárs, Budapest

INHALT

ANDRÁS SZENNAY: Unser Zuhause im Vaterland

AUFSÄTZE

RICHÁRD KORZENSZKY: Ein in sich geschlossenes oder offenes Christentum?

ISTVÁN KAMARÁS: Glaubensleben un öffentliches Leben

LÁSZLÓ LUKÁCS: Die Verantwortung der Christen im öffentlichen Leben

GYÖRGY GICZY: Interesse, Wert, Ethos – Über den Korporatismus im Verhältnis Kirche und Gesellschaft

LÁSZLÓ BODA: Neue Perspektiven unserer gesellschaftlichen Verantwortung

UMSCHAU

BÉLA POMOGÁTS: Psalmus Hungaricus – Die Lage der Ungarn in Siebenbürgen und die Flüchtlinge

GÉZA BITTSÁNSZKY: Katholiken im öffentlichen Leben?

VILMOS LENHARDT: Die Lösung unserer Konflikte: die Sozialpartnerschaft

ERZSÉBET MARGIT VISY: Daran werden alle erkennen, dass ihr meine Jünger seid...

THEOLOGISCHE–SEELSORGLICHE FRAGEN

ISTVÁN MÉSZÁROS: Institutionelle Formen der Ausbildung von Laienkatecheten

MARGIT SZÉLL: Kirchliche Sozialarbeit zwischen den beiden Weltkriegen

Dr. Med. LÁSZLÓ SUBA: Krisissituation – in katholischer Sicht

Ára: 60 Ft

SOMMAIRE

ANDRÁS SZENNAY: Notre place dans notre pays

ETUDES

RICHÁRD KORZENSZKY: Un christianisme ouvert ou bien replié sur lui?

ISTVÁN KAMARÁS: Vie de foi et vie publique

LÁSZLÓ LUKÁCS: La responsabilité des chrétiens dans la vie publique

GYÖRGY GICZY: Intérêts, valeurs, éthos

Sur l'actualité du corporatisme dans la relation Eglise – société

LÁSZLÓ BODA: Nouvelles perspectives de notre responsabilité sociale

TOUR D'HORIZON

BÉLA POMOGÁTS: Psalmus Hungaricus – La situation des Hongrois de Transylvanie et les réfugiés

GÉZA BITTSÁNSZKY: Des catholiques dans la vie publique

VILMOS LENHARDT: Pour résoudre nos conflits: la relation de partenaire social

ERZSÉBET MARGIT VISY: „A ceci tous vous reconnaîtront pour mes disciples...”
(Jn 13,35)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

ISTVÁN MÉSZÁROS: Formes institutionnelles de la formation des catéchistes laïques

MARGIT SZÉLL: Action sociale de l'Eglise entre les deux guerres mondiales

DR. MÉD. LÁSZLÓ SUBA: Situation de crise – du point de vue catholique

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik február, május, augusztus és november közepén. – Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. – Szerkesztőség: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4–8. III. lép. II. em. 9. (a kéziratokat kizárólag ide kell küldeni),

Kiadóhivatal: 1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1. I. em. 1. –

Felelős szerkesztő: dr. Szennay András. – Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc.

– Felelős kiadó: Magyar Ferenc. – Egyházi jóváhagyással. – Előfizetési díj

1 évre 240 Ft. Egyes szám ára: 60 Ft. Előfizetés és egyházi terjesztés a kiadóhivatalban.

Utcai árusítás a Posta Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál. – Csekk számla

száma: 324–VII–1. – Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi

Vállalat útján (P. O. B. 149. – Budapest, 1389).

Külföldi előfizetési díj: 1 évre 10,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű

más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.)

a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés)

a feltüntetésével. – Terjeszti a Magyar Posta. – Minden jog fenntartva. –

Készült: 89 90505 Pannon Nyomda, Veszprém – Felelős vezető: Danóczy Balázs

Index szám

25 821

HU-ISSN 0133-1779